

Litt hvermannshistorie sett fra mitt anegalleri

Genalogiske notater og egne erindringer¹
samlet av Cecilie Catharine Lødrup født Andresen (1892-1989).

Redigert og ført i pennen 1991 av hennes svigersønn Cathinco Bang².

Utdrag digitalisert 2017 av hennes slegtning Henrik Andresen³.

Cecilie ca. 1925 og 1986

Henrik Andresens kommentarer:

Cecilie Andresen blev født 20. marts 1892 i Christiania (Oslo) og døde samme sted i 1989.

Hun blev gift med journalist, redaktør, stortingsmedlem og byrådsmedlem Hans Peter Lødrup (1885-1955).

Cecilie var datter af grosserer og tobaksfabrikant Nicolai Andresen (1853-1923) og hustru Johanne Marie Heyerdahl (1855-1828). Hendes bedsteforældre var tobaksfabrikant Johan Henrik Andresen (1815-1874) og hustru Petra Juell (1829-1917) samt provst Halvor Tobias Heyerdahl (1812-1888) og hustru Cecilia Catharina Andresen (1817-1888).

To af bedsteforældrene var søskende, deres forældre (Cecilies oldeforældre) var købmand m.m. Nicolay Andresen (1781-1861) og hustru Engel Johanne Christiane Reichborn (1790-1826). Hendes øvrige oldeforældre var sognepræst Niels Halvorsen Roth Blix Heyerdahl (1785-1829) og hustru Elisabeth Catharina Tobiasdatter Naschou (1790-1861) samt købmand Hans Lemmich Juell (1798-1837) og hustru Anne Marie Hamborg (ca. 1798-1868).

Teksten er tilsyneladende påbegyndt i 1960-erne. En ganske imponerende detalje er, at forordet og formentlig dele af teksten, er skrevet eller dikteret i 1987, hvor Cecilie var 95 år!

Det efterfølgende er uddrag af Cecilies værk. Det skyldes dels, at nye forskningsmuligheder har betydet, at nogle oplysninger har kunnet suppleres og korrigeres, og dels et ønske om primært at formidle Cecilies værk som det kildemateriale, det er i kraft af hendes personlige erindringer og gengivelse af, hvad hendes forældre og bedsteforældre har fortalt. Det giver et ofte detaljeret indblik i livet i Christiania fra begyndelsen af 1800-tallet og hundrede år frem samt oplysninger om Engel Johanne Christiane Reichborns tyske og norske aner i 1600- og 1700-tallet. Det er kun mindre afsnit, der er udeladt, og de er uden betydning for sammenhængen.

I det eksemplar af Cecilies beretning, som jeg fik tilsendt fra Cath. Bang, er indklæbet et antal fotos, der understøtter teksten. Jeg har derfor indsat de samme eller tilsvarende fotos, som i de fleste tilfælde er hentet fra internetsiden oslobilder.no.

Indhold

Forord	s. 3
1. Nicolai Andresen	s. 7
2. Engel Johanne Christiane Reichborns slekt	s. 22
3. Kirstine Elisabeth Cathrine von Koss' slekt	s. 25
4. Familierne Beer, Lund, Haanes, Lund, Muldrup m.m.	s. 28
5. Johann Christopher von Koss	s. 32
6. Adolph Flüh	s. 33
7. Bestepapas søsken	s. 50
8. Bestepapa – Johan Henrik Andresen	s. 58
9. Bestemama – Petra Andresen født Juell	s. 66
10. Smedbraaten	s. 80
Noter	s. 90

Forord

”Mor, fortæl om da du var liten”. Det er vel barnets trang til at komme på bølgelengde med de voksne. Denne trang forvinner ofte når selvhævdelsens tid setter inn, da er det den voksne som skal forstå barnet og sette sig i dets sted. Men så en vakker dag er barnet selv i samme situasjon, da har det kanskje igjen trang til å forstå sine forældre, men nu kan det være for sent og man har bare noen sparsomme minner igjen. Da ønsker man at man hadde spurgte de gamle litt mere.

Vi sier ofte ”tante den og den, hun visste en masse, gid vi hadde skrevet ned”. Det er jo subjektivt hvad hver enkelt har merket sig og husker av hørt og sett, så det kan ikke regnes som objektivt historisk, derfor er brever det mest pålidelige i karakteristikken av personene.

Mor innså sikkert dette, for hun hadde gjemt sine barns breve fra ungdomstiden for at hver skulle få sine igjen. Kanskje tenkte hun først at det skulle vække vore ungdomsminner? Men så hadde hun gjemt et utvalg av sine egne og Fars breve til hverandre. Mon det ikke var med hen sikt? De bevarte breve fra besteforældre og andre kan også tyde på det. Derfor syns jeg, at vi har lov å bruke dem til å kaste lys over vort ophav så langt tilbake som kildene kan vise.

Vi er jo alle så sammensatte at vi kan ikke skylde på noen enkelte arveanlegg, heller ikke på de forskjellige miljøer som har eksistert i fortiden, men vi kan få et inntryk av bølgegangen og mangoldigheten i livet på jorden.

Når jeg ser hvordan mine besteforeldres og mine egne foreldres egenskaper kan dukke opp hos mine barn og barnebarn og andre i slekten, at for eksempel en nekrolog over Bestemamas onkel (Andreas Hamborg 1807-1892), like godt kunne ha vært skrevet over en av mine brødre, får man uvilkårlig lyst til at studere også de fjernere forfedre, selv om mengden av dem betyr at egenskapene må være temmelig utspedd.

Kirkebøkene er det første man tyr til. Der får man fødselsdatoen, d.v.s. dåbsdatoen og eventuelt konfirmasjonsdatoen (etter 1735), og datoene for giftemål og dødsfall, men kirkebøkene er aldri eldre enn fra midten av 1600 tallet, ofte yngre, om de da ikke er strøket med ved ildebrann eller andre ulykker. De data man finner der er dessuten temmelig tørre, som oftest står der intet om dødårsaken og for innflytterne stå sjelden noget om deres fødested. Visstnok forteller fadderlistene oss en del om slekt og omgangskrets, og navneskikken med de konventionelle oppkallelser kan gi spor, men ellers må man stole på andre kilder og håpe på tilfeldighetene.

I de senere år slo jeg mig på tingbøker og der finnes et vel av opplysninger. I mangel av bankvesen var den private lånevirkosomhet med pantsettelse av eiendom og løsøre den eneste måte å få kreditt på for ens næringsvirkosomhet. Når vi derfor ser våre forfedre figurere på tingbøkens sider, tildels mange ganger i løpet av året, betyr det ikke annet enn at de har måttet ty til retten for at få sine veksler innfrid. Pantsetter de sine egne gårder eller skip, betyr det at de står oppe i store forretninger. Noget annet var at flere av dem både i Christiania og i Drammen kunne figurere som vitner og partner i rene rettssker hvor det kunde gjelde både injurier, slagsmål, sladder og annet.

En annen kilde til karakteristik kan være ansøkninger til Kongen. Det kan gjelde et privilegium, for på 1700 tallet var slike nødvendige i flere yrker, eller de søkte embeter. Slike finnes blandt annet i ”Norske Innlegg” i Riksarkivet, men da må man vite tidspunktet sånn nogenlunde. Pakker med ”Personaliabreve” efter alfabetet kan inneholde interessante ting.

Byråsjef Wilhelm Lassen har skjenket Riksarkivet en mengde bind med notater som han har samlet og nedskrevet med diminutiv skrift. Der finner man anekdoter og skandaler foruten hele stamtavler og mengdevis av andre data. Han har også gjort utdrag av kirkebøker, men i et nokså vilkårlig

utvalg. I fadderlistene utelater han for eksempel de almindelige navn, eller sier rett og slett, "fadderne simple". Jeg har derefter funnet flere av dem jeg lette etter ved å gå til de respektive kirkebøkene han nevner i slike forbindelser, hvis bøkene da ikke var brent i mellemtiden, som for eksempel Eidsvolls.

En uvurderlig kilde er de mange bind av Slektshistorisk Tidsskrift, både de danske og norske fra 1880 årene og det norske fra 1926. I bygdebøkene kan man nesten alltid finne noget, om man da er så heldig å ha forfedre på landsbygden. Det samme gjelder byhistoriene, hvor vi treffer en rekke av vår. Har man sporsans åpner man nesten ikke en bok uten å finne noget av interesse. Man kan gjerne lese bøker om igjen, for imellemtiden har man funnet nye spor og personer som man hoppet lett over første gang, men som nu var blitt av stor betydning for anejakten.

Ved gjennomgåelse av Christiania kirkebøker hoppet jeg, når det gjaldt begravelser, over dem som var begravet i Vaterland; men etter en tid fant jeg ut at det var nettopp der jeg måtte lete. Av min nevø Thor Omejer hadde jeg fått låne Slekten Juells stamtavle og dessuten Elvius' bok om familien Hagerup, som jo supplerer hverandre. I sistnevnte fant jeg at Bestemama, Petra Andresen født Juells oldefar på farmorns side var den selvsamme rådmann Jacobsen som Christian Gierløff i sin bok "Tobakkens Krønike" opgir som stifteren av Tiedemanns Tobaksfabrik.

Så gjaldt det å finne mannens ekstraksjon, for der hadde Gierløff bommet fullstendig. Jeg arbeidet lenge under den forutsetning at han hadde ret: at faren var storkjøbmannen Jacob Jensen gift med Dorteia Bergmann som også var av en kjendt kjøbmansslekt. Men da ingen av Jens Jacobsens mange barn hadde faddere og ikke fikk navn fra disse familiene, begynte jeg å lure. Da jeg dessuten i Ludvig Daaes instruktive verk, "Det Gamle Christiania 1624-1814", i et kapittel om dikteren Tullin, fant at han og Jacobsen var konkurrenter til rådmannsstillingen i Christiania og at Tullin i et brev til en venn i København karakteriserte sin konkurrent som en "bondedreng" som hadde tjent seg rik på grensehandel, blev jeg i tvil om storkjøbmannens sønn kunne kalles bondedreng.

I Hagerup-boken heter det at Bestemamas farmors far, byfogd Søren Christian Hagerup, var svigersønn til rådmann Jens Jacobsen og hustru Sara Corneliusdatter Svante. Nu tok jeg opp jakten etter det navnet, Sara hadde jeg forlenget funnet i Vaterland, datter av en båtsmann hvis hustru var datter av en smed. Svante kunne ikke sees å ha optrått der.

I Riksarkivet er de imidlertid aldrig i bet. Der fant de en ansøknings fra en prestekone i Øvre Rendal, og voilà: Jens Jacobsen viste sig å være sønn av lensmann Jacob Larsen i Øvre Rendal og denne var igjen sønn av kapellan Lauritz Svante, sønn av presten i Åmot, Jacob Svante. Prester er lo lettere å oppspore og dermed var jeg godt på vei. Nu passet alle navnene på Jens Jacobsens barn, både på fars- og morssiden, og i skiftet etter lensmannen sto det at sønnen Jens "kom til Christiania".

I mellemtiden hadde jeg også forfulgt diverse spor i de andre familiene, blant våre aner Heyerdahl, Cornisch og andre og fått opstilt anetavler så komplett som det for tiden lar sig gjøre.

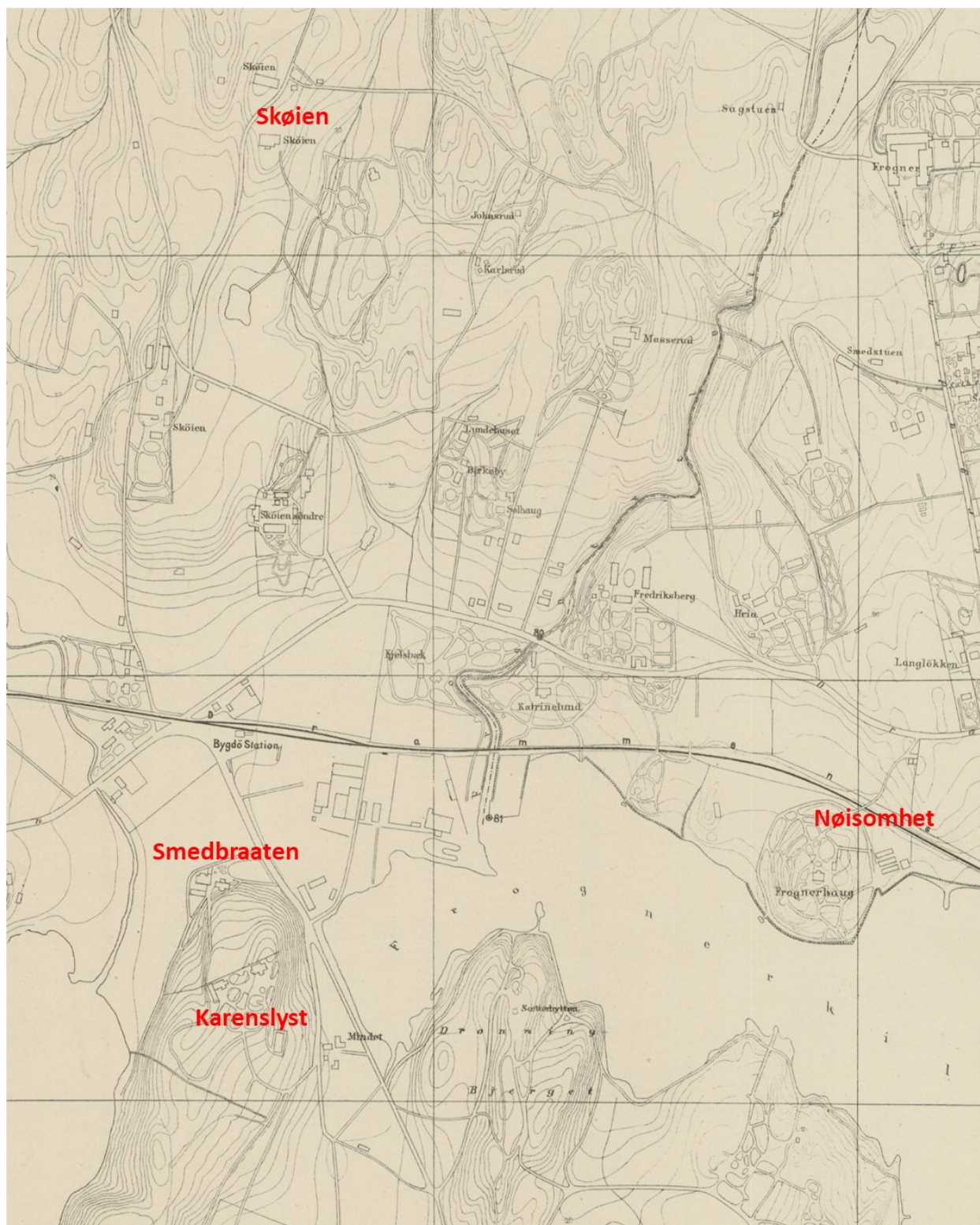
Jeg tok også for mig Bestemama, Petra Andresens aner og prøvde å danne mig et bilde av hennes ascender. Hennes, Anne Marie Hamborg gift Juell, kunde jeg følge ganske langt på morssiden, men faren, Søren Hamborg, forblev ukjent. Han var å finne i Drammen fra omkring 1760 og efter dødsalderen måtte han være født omkring, men hvor?

Da alt var negativt, prøvde jeg mig i København. Derfra kom jeg til Århus og videre til Jyllands statsarkiv i Viborg. Der fant jeg en Hamborg som kom fra Edsløv (*Edslev eller Adslev*) utenfor Århus i siste halvdel av 1600-årene, kanskje med troppene sydfra i den siste svenskekrigen i slutten av 1650-årene. Han viste sig å være farfar til den Søren Hamborg som giftet sig på Bragernes først med en slektning av sin fars første hustru, og efterat hun døde barnløs, med Christine, datter av tobaksfabrikant og kjøbmann Berg på Bragernes.

Tilslutt vil jeg nevne at en stor del av mit materiale skyldes min nevø Thor Omejer som i alle år samlet avisutklip, lånte mig trykksaker og gjorde mig kjendt med Riksarkivet på Bankplassen. Uten hans opmuntring og hjelp vilde det ikke ha blitt noget av det som her presenteres.

Langodden, november 1987.

Cecilie Lødrup

*Del av kart over Kristiania fra 1881. Oslo Byarkiv.
Stedsnavn nevnt beretningen er angitt med rødt.*

1. Nicolai Andresen (1781-1861)

Det fremgår af alle kilder at Nicolai Andresen var en "Gründer" med samme egenskaper som også preget de andre foregangsmenn hvis slekter ennå gjør sig gjeldende, men det som interesserer oss her er imidlertid mere deres privatliv, deres kvinder og barn, deres interesser og de nærmeste slektninger og venner som også var deres forretningsvenner, og det hed sig snart at det hos kjøpmann Hagemann i Kirkegaten var kommet en så sjarmerende krambodsvenn. (Dette blev fortalt oss av vår Bestemama i Incognitogaten hvor interessen for personalia var ganske stor). Denne unge krambodsvenn var altså vår Nicolai Andresen og han avanserte meget snart fra Probenreuter⁴ til kompagnong indtil han den 14. mars 1809 tok borgerskap som kjøpmann. Han var da ennå ikke fylt 28 år.

Blandt de unge damer som blitt opmerksom på den unge mann hos kjøpmann Hagemann var Engel Johanne Christiane Reichborn. Hun var åtte år yngre enn ham. Om denne vår norske stammor vet vi ikke svært meget. Vi vet ikke engang hvilket av sine fornavn hun brukte til daglig. Alle tre navn er efter morens foreldre, Engel Lund og Johan Christopher von Koss. Nu blev hennes eldste datters eldste datter opkalt efter henne, men hun blev kalt Christiane. Sønnen Carl Ferdinands yngste datter kaltes Engel⁵, men en av søstrene gift med Michael Schwartzkopf Bull, kalte en datter for Nicoline Christiane Andresen Bull. Imidlertid er vi vant til å tenke på henne som Engel og det navnet er også brukt de par ganger hun er nevnt i litteraturen, i Conradine Dunkers erindringer. Denne var selv 15 år gammel blitt gift med en militær, og hun og mannen var drivende krefter i det sagnomsuste Dramatiske Selskab som holdt til i det Collet'ske drivhus i Grensehaven. Her hadde Engels foreldre⁶ også deltatt, selv om vi ikke vet om faren har optrådt med de øvrige officerer og andre av byens yngre løver.

Engel Johanne Christine Reichborn og Nicolai Andresen ca, 1820

Da Nicolai Andresen kom til Christiania var tilstrømningen til Selskabet så stor at man ikke kunde la alle som ønsket det delta. Det blev dannet et konkurrerende selskap med mere borgerlige medlemmer og med bakermester Bølling og kjøpmann Rosenberg som ledere. Bølling spilte en stor rolle i datidens Christiania som primus motor i fornøielseslivet, stadshauptmann og stor forretningsdrivende. Han bodde i Dronningensgate vis à vis Katedralskolen hvor også stortinget holdt til inntil det fik sin egen bygning. Han hadde foruten sin forretningsgård og bolig også en leiegård og her fikk Nicolai Andresen sin hybel mellom sine mange reiser som Probenreuter for sin principal Hagemann.

Bøllings selskap leide lokaler i øverste etasje i en gård i Kirkegaten og fikk en svenske til å komme til Christiania i 1805 og som virket der i første omgang til 1811. Blant skuespillene var Engel Reichborn. I 1808 overvar Conradine Dunker en av forestillingene. Hun var ikke imponert over amatørernes prestasjoner bortsett fra en som fant nåde for hennes øine, eller som hun skriver, "kun én deriblandt tiltrak sig Opmerksomhed, det var Datteren i Stykket, en sød, elskværdig Pige, der fremsagde og spillede sin Rolle. Dette yndige Barn var en Datter af Regimentsfeltkjær Reichborn .... Hun var den eneste Perle". En annen gang blev hun omtalt som "... en sand Prydelse for Scenen, og ... aldeles uforglemmelig med hvid atlaskes Kjole, garneret med Roser ...".

Sesongen 1808 blev Engel medlem av det Dramatiske Selskap hvor hun forfulgte sin suksess. Da het det at "af Damerne var Jfr. Alette Fleischer og Jfr. Engel Reichborn de vigtigste Aquisitioner for Scenen", og efter premieren av "Bortførelsen" 16. november 1808, ... "af de to Debutanter havde Jfr. Reichborn allerede nogen Routine fra det Borgerlige dramatiske Selskab, hvor hun var en af de Faae, der havde vagt nogen Opmærksomhed".

Bakermester Bølling var også en nær venn av Reichborns, likesom en annen av Bøllings leieboere, assessor Debes. Slik fikk også Nicolai innpass hos Reichborns og i 1809 stod både Engel og Nicolai faddere sammen i barnedåp hos Bøllings, hvor den andre mannlige fadder var kjøpmann Hagemann. Kjøpmann Hagemanns hustru var født Paus og var svigerinne til kjøpmann Thomas Fearnley på Frederikshald. Dennes sønn Thomas jr. blev satt i lære hos sin onkel Hagemann og ifølge Conradine Dunker, var det en kontrovers mellom den unge Thomas og hans onkel som gjorde at Thomas brøt over tvert og i stedet viet sig malerkunsten. Om dette er sant er en annen historie, men det hører likevel med til tidsbilledet.

Ved juletider 1809⁷ døde Engels far og det var derfor sikkert en hjelp for enken med syv barn i en stor gård å få en svigersønn med forretningssans. Brylluppet stod i Slottskirken 13. juni 1810 og forloverne var assessor Debes og kjøpmann Hagemann. Vielsen foregik uten forutgående lysning fra prekestolen, "som skikken var i conditionerede Familier". Sitt første hjem fikk de unge i Bøllings gård, men de dro vel snart ut til landstedet Kastellet på Ekeberg, som Nicolai hadde kjøpt samme år med en annen, som han straks efter løste ut. Navnet Kastellet skyldes vel stedets høie og frie beliggenhet og kanskje fattet Nicolai interesse for stedet når han passerte det på sine forretningsreiser i sit nye fedreland. Hovedveien over land sydfra gikk jo den gang over Ekeberg.

Andresens beholdt Kastellet en del år, men da Nicolais eiendomsinteresser begynte å lokalisere sig vest for Piperviken, blev Kastellets beliggenhet så langt mot øst efterhvert ubekvem. Et landsted vest for byen vilde gjøre tilværelsen enklere og han solgte Kastellet til kjøpmann Hagemann og efterat Hagemann døde i 1832, solgte enken det med Nicolai som verge, videre til bokhandler Cappelen. Stedet blev betegnet som en liten gård med 60 mål dyrket innmark og 300 mål skog hvor 6 à 800 favner ved kan hugges, med gode hus for såvel vinter som sommer for en conditioneret familie, med to gode haver, 80 herlige frukttrær og to brønner som stedse holde vann, havn til 3 à 4 kjør osv. Den ligger ikke fullt en halv mil fra byen oppe på Ekeberg og strekker sig ned til begynnelsen av Bonnefjorden. Stedet har derfor vært godt å ha gjennom nødsårene for et ungt par med en voksende barneflokk og for en mann med sans for friluftsliv og landbruk.

Ekteparrets barn kom til verden med jevne mellomrum og barnas faddere gir opplysninger om foreldrenes venner og omgangskrets. Den førstfødte var sønnen Christian Wilhelm, født på deres første bryllupsdag, 13. juni 1811. Gutten blev opkalt efter sine to bestefedre og som faddere stod bakermester Jacob Bølling sammen med Engels onkel og hennes bror, begge officerer og begge med navnet Johan Henrik Reichborn. De kvinnelige faddere var barnets mormor, Kristine Reichborn og jomfru Elisa Grorud. Elisa Groruds stedfar het Grauer, var tysker og innvandrer som Nicolai. Han var kommet til Bogstad som gartner hvor Elisas far var forvalter inntil han kjøpte Kjørbo ved Sandvika. Efter hans død

giftet enken sig med gartner Grauer som i tillegg kjøpte Snarøen. Paret fikk en datter Margaretha og søstrene Elisa Grorud og Margaretha Grauer figurerte stadig som gjester hos Andresens som til gjengjeld nød søstrenes gjestfrihet på Kjørbo og Snarøen.

Neste barn var Nicolai August født 2. august 1812. Fadderne var stiftsverrettsassessor Jens Peter Debes, Engels forlover, kjøpmann G. F. Hagemann, jomfru Helene Preus, Jacob Bøllings svigerinne, samt foreldrene. Tredje barn var Cecilie Catharine Fredrikke født 18. januar 1814 og død året etter med faddere herr S. Garmann, kjøpmann G. F. Hagemann og hustru, Jørgen Peter Steffens, Henrik Hagemann og Margartha Grauer. Derefter kom Johan Henrik født 25. mars 1815 med faddere assessor Christopher Omsen, løytnant Jens Døderlein, løytnant Johan Henrik Reichborn, madam Conradi og jomfru Feddersen. Cecilia Catharine blev den neste, født 3. februar 1817 med faddere kjøpmann Jens Johan Jensen, Nicolais forretningsrepresentant i Bergen, student Jac von der Lippe, også fra Bergen, handelsbetjent Wedekind og jomfru Maria Elisabeth Reichborn. Så kom Jens Peter, født 16. august 1818 med faddere Johan Gottlob Hoffmann, Nicolais stedfar, Jens Peter Debes, som nu blev titulert høiesterettsassessor, student Jacob Bull, Engels nevø, fru Rye og jomfru Charlotte Reichborn, som vi møter igjen i Bestemama Petra Andresens hjem i Incognitogaten. Det syvende barn døpt Ferdinand, døde tre måneder gammel i 1819 og faddere er ikke oppgitt. Etter ham kom Carl Frederik, født 24. oktober 1820 og død året etter. Hans faddere var fru justitsrådinne Schaft, Hanna Reichborn, høiesterettsassessor Joh. Randolph Bull, grosserer Westie Egeberg, også en innvandrert fra Slesvig og handelsbetjent Feldmann. Barn nr. 9 var Wilhelmine Elisabeth født 7. februar 1822 med faddere madam Karen Hagemann, Marie Elisabeth Bentzen, skipskaptein Jacob Giøø, stud. theol. Wulff og Peter Chr. Balle. Den neste var Carl Ferdinand født 24. september 1824 med faddere moren, jomfru Louise Petersen, de to stortingsmenn amtmann Hagerup fra Bergen og sornskriver Budtz fra Sønholdland, samt kjøpmann Georg Mygind. Derefter kom Engelhart den 3. juli (1826) og det blev den siste, da Engel døde seks dager etter barnets fødsel. Barnet blev båret til dåpen av Nicolais søster, madam Flüh, og de øvrige faddere var jomfru Bentzen, kaptein Johan Henrik Reichborn, handelsbetjent J. H. Schwensen og faren selv.

Engel døde på familiens nye landsted som Nicolai hadde fått skjøte på datert 16. juli 1820, men som han allerede hadde leiet i nogen år. Det var løkken Nøisomhet ved Skarpsno. Selgeren var major Haffner på Dal som igjen hadde arvet det etter sin svigerfar justitsråd Hagerup. Ved siden av Nøisomhet hadde major Haffner også erhvervet sig andre områder som støtte til stedet og som oprinnelig hadde hørt under Frogner hovedgård, men var blitt solgt unna, delvis av Bernt Anker selv eller av hans bo, efterhvert som det gikk i oppløsning. Nu satt venner og forretningsforbindelser av Nicolai som eiere av løkkene og nærmeste nabo var Georg Mygind på Frognerhøi. Han var tysker fra Haderslev, engelsk konsul og meideier i Nicolais "Sæbesyderi" i Fredensborgveien. På den andre siden av Terningsbekken som løp ut i Frognerkilen ved Skarpsno, hadde bakermester Bølling sitt nye landsted som vittige kunder kalte Kringlerud, og lenger vest i bukten av Frognerkilen hadde en annen i Sæbesyderiet sin løkke; det var apoteker Maschmann på Karenslyst, han solgte syderiets produkter fra sitt apotek.

Efter Engels død synes det som om Nicolai har fått avsmak for Nøisomhet og nogen år senere solgte han stedet til kjøpmann Hans Gulbranson hvis familie ennu har en parsell igjen av eiendommen med murhuset Gulbranson lot bygge. Nøisomhet gikk således ut av slekten, men når jeg nu i 1960-årene sitter her i mitt lille rede i Nobelsgate, er det rart å tenke på at der hvor nu Drammensbanen og Sjølystveien dunderer frem like under mine vinduer, satt for 200 år siden min tip-tip-oldemor, justitsrådinne Hagerup født Jacobsen, tobakksfabrikantens datter, i sin have anlagt efter fransk mønster og femti år senere tumlet min oldemor Engel Andresen rundt i samme have med sine syv barn inntil et nytt la henne i graven 36 år gammel. Dødsfallet var et hårdt slag for både mannen som for barna og en

av Nicolais handelsbetjenter, senere bankdirektør F. H. Frøhlich, skrev mange år senere om Nicolai og Engel Andresens gjestfrihet og om hvorledes mannen sørget over sin hustrus bortgang.

Det finnes en tegning af Nøisomhet slik stedet så ut omkring 1828, tegnet av kaptein Johannes Eckhoff som var lærer ved den kgl. tegneskole i Christiania. Den viser en to-etasjers hovedbygning med høit mansardtak, facade ut mot Frognerkilen og flankert av to en-etasjes fløibygninger, den ene angiveligt med stall og bolig for husmannen og den andre med låve og et sommerværelse. Bygningene er omgitt av en stor have som skråner nedover mot sjøen og fra Drammensveien fører en allé gjennom en stor port ned til husene. På den andre siden av Frognerkilen, på Ladegaardsøen, skimtes en del store hus; til venstre sandsynligvis bakermester Bøllings tidligere landsted der hvor Oscarshall ligger i dag og til høire muligens Henningslyst og bakenfor våre dagers Bygdø kongsgård.

I Norsk biografisk leksikon står det om Nicolai at "der foreligger ingen nærmere meddelelser om hvorledes det lykkedes ham at oparbeide sin forretning i den række av vanskelige aar, som nu fulgte, men det fremgaar av de tillidshverv han blev hædret med i de nærmeste aar efter 1814, at han hadde en fremskudt stilling inden det samfund, hvor han hadde slaaet sig ned." Litt opplysninger har vi allikevel fra disse år takket være en "Commissions Bog" for årene 1815-1820. Her er på et par hundre sider angitt Nicolais leverandører og kunder, såfremt da salgene ikke blev gjort op "pr. Contant". Det er hovedsakelig to grupper leverandører, sild og fiskeleverandører, vesentlig fra kjøpmenn i Bergen og kolonial- tekstilvarer og annet fra utlandet, hovedsakelig fra firmaer i hertugdømmene, i Altona, Friedrichstadt og Flensburg. Til å begynne med blev alle varer sendt "til forhandling" mot kommisjon på to procent til Nicolai efter fradrag av frakt, toll og andre omkostninger. Leverandørene i Bergen var Hansen & von der Lippe, Magnus Fritzner, N. S. Torp, Herman D. Jensen & Søn og Herman K. Winding. Varene bestod av sild og fisk, flyndre, lyr og sei, stor og middels; brisling, laxebug og klippfisk, men også tran og nøtter. Han fikk også flyndre og klippfisk levert direkte fra Ivar Mechlenburg i Vægsund på Sunnmøre. Hans egne leveranser til Bergen blev formidlet gjennom hans lokale representant kjøpmann Jens Johan Jensen som også videresendte dem nordover og til Trondhjem. Nicolai hadde også en del leveranser fra kjøpmenn på Østlandet. Apoteker Carl Finch på Moss sendte ham et parti "fiin Porter, candies, Cath. Plommer, Fiigen og Korn Brændeviin til Forhandling". Knud P. Wølner i Drammen sendte ham blandt annet "fiin Liqueurs" og Erich Schjøtt i Larvik leverte stål, tobakk og sinober. Kræmmer Sigwardt Bl. Pedersen i Christiania leverte bomullstøier, tråd, paraplyer, ullgarn, silke, gull- og sølvtråd,

som gikk videre til Jensen i Bergen. Boken viser også et eksempel på leveranser til industrien, Johan Grothaus & Söhne i Remscheid sendte ham "til Forhandling" to dusin sagblad. Langt viktigere var allikevel hans leverandører i hertugdømmene. Fra Altona leverte Gerth & Köhler sukker og andre kolonialvarer, skipsbrød, papir og achovits, og Martin Beyhan leverte röket flesk, kjøtt og oksetunger. Fra Friedrichstadt, hvor svogeren Klaus Flüh⁸ bodde, fikk han sukker, gryn og korn fra Anders Mörch og muskatblomme og nellikker fra Raimun Mulvad, samt seilgarn fra Barb. Bödker. Flensburg var allikevel viktigst, for herfra kom det beste brennevinet. Ved lov av 1. juli 1816 hadde riktignok stortinget satt importforbud på utenlandsk kornbrennevin. Importforbudet blev etter sigende vedtatt for å spare valuta, og til gjengjeld blev den innenlandske brennevinsproduksjon som hittil kun hadde vært tillatt i byene også tillatt på landet mot en vis avgift til staten. Chr. Gierløff skriver i "Foregangsmenn" at "det norske forbudet omfattet imidlertid ikke druebrennevin og rum, og ved farvning og annen tilsetning gav (flensburgerne) sitt kornbrennevin druebrennevinets og rum'ets utseende og lukt" og de "øvet kunsten med en slik blendende dyktighet at selv de snapsvante norske tollere ikke klar kunde avgjøre hvilket var hvilket", og da han fortsetter, "Flensborg lot da – i hvert fall offisielt! – eksporten av kornbrennevin på Norge falle". Allikevel finner vi i kommisjonsboken "July 1816. Mottaget af Thomas Knuth, Flensborg med Captain C. F. Nüske til Forhandling Conto meta med følgende: G. F. Hagemann, Niels Bonthig, C. F. Nüske D(obbelt) Dest(illert) (uleselig) 4.488 Potter" (som tilsvarer omtrent like mange liter). Partiet blev solgt innen april året etter, bortsett fra 185 Potter notert som "Defect og Leccagie". Et annet Flensburg-firma sendte samtidig til forhandling "4 Oxeh. 30 bl. dobb. Destl. Korn Brændevin". Av dette partiet kjøpte den senere domprost i Christiania, pastor Siegwardt 110 potter. Det synes som om folk la op lager, for de anså ennu ikke de norske kvaliteter helt på høide med de fra Flensburg.

Ved siden av brennevin leverte Flensburg-firmaerne bygg, rug, havre samt mel og humle og videre gryn, smør, kjøtt, oksebryst, tunge, anchovis, kavringer, kringler, epler, poteter, jernplater, smijern og stålbånd og ståltråd, og i 1817 importerte han, men nu med en fjerdedel i fast regning fra Nicolay Otzen i Flensburg, ved siden av vin, samt rum og brennevin, også kaffe, melis, raffinade, candis, såpe, te, ingefær, "plaites", rosiner, blommer og humpe. Dette var en stor leveranse for avregningen optar hele åtte sider i kommisjonsboken.

Det er ikke klart hvor lenge impirtforbudet på brennevin stod ved makt, eller om forbudet over hodet blev respektert, for med samme kaptein Nüske som tidligere fraktet brennevin fra Flensburg, mottok han denne gang, angiveligt fra Moss, hvor det jo også fantes brennerier, i februar 1818 "10 Piber og 4 Oxeh. Korn Brændeviin" inneholdende 5.033 $\frac{3}{4}$ potter og 36 tønner korn brennevin inneholdende 5.033, tilsammen 10.066 potter, og i mai samme år sender Nicolai Andresen direkte til Jens Johan Jensen "til Bedste Muligst Forhandling for min Regning" 50 Tønner 8 $\frac{1}{4}$ Gr. Korn Brændeviin" på tilsammen 6.009 $\frac{3}{4}$ potter, men det kan ikke ha vært en god forretning, for Nicolai har satt op et kort regnestykke datert 15. juli 1818:

" ... med Omkostninger	Rbd. 15.525,-
Netto Prov.	<u>Rbd. 14.713,-</u>
Følgelig Tabt	<u>Rbd. 812,-</u>

Brennevinet var kanskje av norsk fabrikat.

Transporten fra Sønderjylland til Christiania blev foretatt dels i befraktede båter, dels i slike Nicolai også var medeier av. I 1816 nevnes sluppen "Det norske Statsraad". Den var et auksjonskøp hvor Nicolai Andresen eide en fjerdepart. Vi vet ikke hvilke andre båter han var interessert i, men det er

rimelig at for leveranser som ble foretatt av samme båt og hvor skipperen også stod fadder for Nicoais og Engels barn, som kaptein Giøø's på "Spesnova", har vel Nicolai også vært deleier i båten.

Matvarene Nicolai tok inn, blev sikkert for det meste solgt innen Christiania og omland, kundenavnene tyder på det, men i sine forretninger med Jensen i Bergen, dukker det opp mange andre artikler fra andre leverandører. Nicolai sender ham for egen regning Nürnberg-varer, ikke spesifisert, fra et firma A. Würsebing(? – skriften er utydelig), andre varer fra M. Bitterhaus i Bremen, bomullsbånd fra Gebrüder Bischoff i Basel, fløielsbånd fra Honninghaus & de Greaffe i Krefeld, bomullsklæde fra Frankrike og fra Hans Barth, Burckhardt i Basel, og andre varer fra Molineux & Cie. i Bremen og blikkvarer, som han her tatt i kommisjon fra W. & F. Guest & Co. i Birmingham og andre arktikler fra Jas. Brown i Sheffield. I juni og juli 1817 sender han Jensen også 508 tønner Terrastria salt og videre stålbånd, sikkert for fabrikasjon av sildetønner. Nicolai sender også sine egne varer gjennom Jensen til forhandling av fiskeleverandørene i Bergen, som bomullsvarrer til Hansen & von der Lippe og tobakk og cigarer til H. Jensen & Søn.

Interessant er også Nicolais trelasteksport. Det første parti som er meget beskjedent, går til et firma på Ile de Ré i 1817 og et større kvantum 1 ¼" furubord til en verdi av 26.480 Rbd. Med de vanlige 2 prosent kommisjon sendes i felles regning med skipet "Spesnova", Capt. Giøø's til Gehrt & K. Köhler i Altona. Trelasteksporten har sikkert også involvert Nicolai som bankier og det må ha gått bra, for i juni neste år går et stort parti Whitewood (gran) og Redwood (furu) Deals (bord) og Redwood Battens (planker), first and seconds, til Sewell & Necks, igjen med "Spesnova", Capt. Giøø's. Sewell & Necks var velrenomerte trelastagenter og Nicolais venn og nabo til hans fremtidige Nøisomhed, Georg Mygind, var firmaets agent i Christiania. Det var vel også han som har satt Nicolai inn i trelasthandelens finesser. Senere samme år går videre to partier til en annen trelastagent i London, Will & Geo. Dorville med samme skip og kaptein og samtidig går et parti til Le Havre for Grengoire & fils, "sælges med Carl Wedekind på Chr. Heyerdahls og Nicolai Andresens Regning" som det står i kommisjonsboken. Trelasteksporten hadde vært Norges største eksportinnstektskilde i nesten 300 år, men den var komplisert også finansielt sett av hensyn til kreditten som trengtes inntil oppgjøret for leveransene kunde finne sted. Ada Polak gir en beskrivelse av hvorledes betalingen foregikk i sin bok "Wolffs & Dorville", det firma som var Will. & Geo. Dorvilles forløper.

"Ville nordmannen ha sine penger hjem fra England, trak han som regel veksel på Wolffs & Dorville i sin Københavner-forbindelses favør; kutymen var at selger kunne trække på kjøper eller kommisjonær så snart varene var avskipet og konnossementet postet til trassaten. I København hadde de fleste norske kjøpmenn en fast korrespondent, som de gjerne stod i underskud i regnskapet med, for gjennom ham var det de kjøpte inn sitt korn og dessuten kolonialvarer og andre vareslag som nordmennene enten ved lovbud eller av gammel vane tok fra Danmark. Å få pengene fra København til Norge var således en enkel sak. Kjøpmennene i København hadde imidlertid liten direkte samhandel med England, og for at få penger for de Wolffske vekslar har dei aller fleste tilfeller gått veien om Hamburg, hvor de jo alltid hadde nære pengeforbindelser. Gjennom hele 1700-årne var Hamburg det viktigste sentrum på Kontinentet for salg av engelske varer; det gikk en stadig og bred strøm over Kanalen til fristaden av engelske industri- kolonial- og motevarer, maskiner og metallvarer, te, mahogny, stoffer, møbler og magt og meget andet; fra Hamburg spredtes så varene over hele Nordsjø- og Østersjø-området, hvis de da ikke ble sendt sørover langs Elben til fastlandets indre. Følgen var, at en mengde kjøpmenn i Hamburg skyldte penger i England, og de var villige kjøpere av vekslar derfra. De Wolffske vekslar har sikkert vært velkjendte på Børsen i Hamburg, er stort sett blitt regnet som solide og har fått glatt avsetning. Hamburg-kjøpmannen sendte vekslen til sin engelske kreditor, som så selv eller gjennom bankforbindelser derover kunne præsenterer den i de Wolffske kontorer og få penger for den."

Ulempen var imidlertid at ved hver operasjon beregnet de respektive medlemmene sig en klekkelig provisjon, så det blev et vesentlig mindre beløp som endelig stod til eksportørens disposisjon. Ordningen fortsatte fremdeles i de nærmeste år efter 1814, men Nicolai som slesviger, innså like meget som oplyste nordmenn at man kunde klare sig uten København som mellemstasjon, og de begyndte å drive sine finansieringsoperasjoner direkte med Altona og Hamburg.

Trelasteksporten har ikke vært av lang varighet, for et par år efter kom krisen med full styrke og rev med sig mange av de menn som hadde vært ryggraden i norsk forretningsliv. Da blev det behov for nye menn med erfaring og valget falt blant annet på Nicolai. Han var allerede i 1818 blitt valgt til varamann i styret i Norges Banks avdeling i Christiania, en stilling han skulde ha til 1828 da han blev fast styremedlem inntil han gikk av i 1848. Han blev også samme år valgt som første varamann til stortinget og måtte møte idet den valgte førsterepresentant som også var direktør for Norges Banks Christiania-avdeling, blev arrestert for underslag av nære 100.000 speciealer av bankens midler. Jac. S. Worm-Müller forteller i sin bok "Christiania og krisen efter Napoleonskrigen" at pengene var blitt brukt på en rognspesulasjon i Frankrike og at direktøren hadde tatt pengene av bankens kasse i tillit til forretningens heldige utfall. Det var Nicolais politiske chance og hans stortingskollega, bergenseren Erik Meltzer, gav ham følgende karakteristik: "Nicolai Andresen, oprinnelig probenreuter, men nu grosserer, en særdeles duelig mand udvalgt til mange tillidshverv som han udførte til tilfredshed, ... meget anset for sine kundskaper og sin tjenestevillighet både i private og offentlige anliggender". Nicolai blev med det samme medlem av ti komiteer, derav budsjettkomiteen, gasje- og pensjonskomiteen, om handelsflagget, og om vekslere og vekselrenter. Han lot sig også stille til valg for de kommende storting, bortsett fra i 1818 og i 1824, da han blev innvalgt som førsterepresentant for Christiania, var han vel på grunn av sine private affærer, kun 2. varamann i 1821, 4. varamann i 1843 og igjen 2. varamann i 1836 og 1839 og slapp å møte under samtlige av disse storting.

Med underslaget i Norges Bank og andre steder og med store konkurser og misærer omkring sig, synes de utestående beløp i Nicolais kommisjonsbok som reneste bagateller, men Jensen i Bergen får likevel ordre om å optre som inkassator i 1817 for 1.517 norske species og 16 skilling av hvilke en madam Bergendahl hadde 82 species utestående sogar fra året før. Jensen var selv den største debitor med 228 species utestående i Nordland. Ved årets slutt stod ennå andre debitorer ute med over 450 species. I løpet av året 1818 var totalt utestående fordringer steget til 1.645 species og én skilling og atter måtte over 500 ubetalte species gå over på neste år i ny regning.

Jac. S. Worm-Müller beskriver firmaene som blev startet av de innvandrede "Gründere". De drev en kombinert engros- og detaljhandel, som for det meste foregikk ganske primitivt som varebytte men dessuten hadde de kommisjonsforretninger med kjøp og salg av korn og andre varer, besørget inkasso, gjorde direkte utlån eller ordnet med lån i Norges Bank for utenbys kunder, endosserte utenbys vekslere mot provisjon, diskonterte vekslere og omsatte fremmed valuta." Det er i et nøtteskall den handels- og bankierforretning som også Nicolai Andresen drev, men han var ikke tilfreds bare med å tjene til det daglige brød, støtte han på problemer i det daglige, søkte han også å finne praktiske løsninger. De ansvarlige embetsmenn, som alle i sitt hjerte hyldet ideene fra Eidsvoll, innså sikkert problemene Nicolai påpekte, men de så også hvorledes de mage av tidens viktigste næringer som takket være privilegier tidligere hadde bragt rikdom til landet, nu plutselig smuldret hen. Embetsmennene på stortinget følte derfor et ansvar for hele nasjonen og de så ikke alltid øie til øie med denne krets av "innvandrede profittjegere uten forfedre" som de bliver betegnet av S. C. Hammer i "Kristiania Historie". Nicolai påpekte imidlertid at "det er vel udenfor al Tvivl at Statens Velstand for en stor deel beroer paa Handelen. At afhjælpe saavidt mulig de Mangler der i denne vigtige Deel af Landets Næringsveje maatte finde Sted, maa da ogsaa ansees som en for Stortingets Opmærksomhed, ikke uværdig Gjenstand". Det var bare at i Norge fantes ennå ikke den infrastruktur som trengtes. Det var

ogsaa derfor at han tok initiativet til å få skapt en selvstendig børs i Christiania, men forstod at om ideen skulde kunne realiseres, måtte også staten tre til. Han fremsatte så sitt forslag av 8. april 1818 til stortinget slik Chr. Gierløff gjengir det: "Et ikke ubetydeligt Bidrag til vor Handels Uafhængighed vil efter min Formeening være Oprettelsen af en Børs. Thi den forbindelse Norges Handlende have staaet og endnu staaer i med Kjøbenhavns Børs – som har en For vor Handel og vort Pengevæsen saa afgjort skadelig Indflydelse – vilde da, om ikke strax, saa dog med Tiden ganske ophøre, og vi være i stand til selv at bestemme vores Cours. Dernæst maae det vel komme i Betragtning at en Børsindretning og hvad dermed staae i Forbindelse, saasom et vel ordnet Mærkevæsen etc. vil bringe Lethed, Orden og Sikkerhed i Forretningerne og saaledes gjøre Handelen meere fordelagtig og gavnlig for alle Klasser i Staten og for Staten selv."

I 18 utførlige punkter detaljerte han sitt forslag; samme dag vedtok stortinget å la det behandle av en komité. Denne fant at en børs måtte bli "nyttig og viktig for handelen i almindelighet og for å befordre letthet og orden i handelsforretninger". Men den fant også at forslaget burde utvides til opprettelse av børser i de andre stiftsteder når de der måtte ansees for nødvendige. 8. september samme år blev loven sanksjonert. Finansdepartementet opnevnte den første Børs- og Handelskomité med fire medlemmer, derav to innvandrere, Nicolai Andresen og Grüning. Ifølge den samme stortingsrepresentant Erik Meltzer var generalkonsul Andreas Grüning "en Hamburger-kjøpmann av godt utseende og en dyktig mann, en meget forfengelig og full av pretensjoner. Han, hans kone og hans barn talte tysk".

Nu kom også en annen sak som skulde opta Nicolai utenom hans eget virke. Forsørgelsen av ubemidlede hadde alltid vært et problem i de tidligere århundres samfund. Middelalderens katolske kirke hadde sett på problemet som en av kirkens hovedoppgaver. De protestantiske myndigheter forsøkte å løse problemet på sin måte, med legdeordninger på landet og fattighus i byene, men det var en kostbar og lite tilfredsstillende ordning, og i pengeknappheten etter 1814 var ikke situasjonen blitt bedre. Hvorfor da ikke finne en løsning hvor også de involverte, de lavere samfundsklasser, arbeidere og tjenestefolk selv fikk "Anledning til at hensætte enhver sammensparet Skjærv paa et Sted, hvor den under indsigtsfuld og sikker Bestyrelse redeligen forvaltes, og hvor de ubetydeligste Indskud, ved Renters Beregning, og disses aarlige Tillæg til Capitalen, uformærket betydeligen forøges, saa at den mikndre Formuende kan have Noget at tage til ved at begynde en Næringsvei, indtræde i Ægteskab, paa Nødens Dag eller i den besværlige Alderdom ...". Tanken om spareforeninger og sparebanker var slått igjennem i Tyskland og hertugdømmene allerede ved 1700-tallets slutt og etter Napoleonskrigene forplantet ideen sig til De britiske øer og til Nordamerika og slo endelig rod i Danmark og Sverige hvor den blev støttet av fremsynte embetsmenn. Stortinget nedsatte også en komité, og i den satt fire embetsmenn og en representant for "de næringsdrivende stænder". Det var Nicolai, og allerede før Stortinget hadde skapt et regelverk for fremtidens sparebanker, hadde komitéens medlemmer skapt den første norske sparebank i Christiania. Den begynte virksomheten den 29. juni 1822 i et rum stillet til fri disposisjon i bytingstuen på rådhuset på hjørnet av Rådhusgaten og Dronningensgate. Banken var åben fra kl. 18 til 20 hver lørdag, i den tid som blev antatt å være den bekvemmeste for de småfolk for hvem banken i første linje var bestemt, og i tillegg til en fast ansatt bokholder og et bud, var to av bankens styremedlemmer alltid til stede for å kvittere for de mottatte beløp. Nicolai var en av styremedlemmerne. Ved bankens åpning var det blitt tegnet et grunnfond ved gaver en gang for alle på 449 speciedaler og løfter om årlige bidrag på 4 speciedaler for tilsammen 126 speciedaler. Innen årets utgang var grunnfondet for Christiania Sparebank steget til over 1.000 speciedaler, som blev ansett som mer enn tilfredsstillende. Men også sparebanken skulde ha sitt underslag. Vel fem år efter starten blev det opdaget at den da ansatte bokholder hadde underslått "ikke mindre end 10.498 spd.

55 sk., og da Sparebankens egenformue ikke beløp sig til stort over 5.000 spd., var det en ganske alvorlig affære”, forteller historien om sparebankens tilværelse under de første 100 år. Det synes som om samtidens revisjonssystem ennå ikke var tilfredsstillende utviklet, men til gjengjeld ved slike hendelser, blev bankens styremedlemmer ansett som personlig ansvarlig, som i Norgens Bank hvor de øvrige styremedlemmer selv måtte nedbetale mankoen over ti år. I sparebanken fikk styret décharge etterat det hadde greid å bringe mankoen ned med 3.755 spd. og 119 skilling.

Den nye tid krevde også bedre kommunikasjoner. Chr. Gierløff forteller at krigsråd Flor fremsatte et forslag om å få istand en pakkefart mellom Norge og Jylland med et seil- og rofartøi og en pakkefartskomiteé kom istand; blant komitémedlemmerne satt også Nicolai Andresen. Komiteén fremkom med et forslag som den mente kanskje også vilde løse andre av landets problemer, blant annet hjelpe til å redusere arbeidsløsheten, bare arbeidslønningene blev konkurransedyktige, hvad den vanligvis aldri var, hverken under oldenborgerne eller senere. ”... Da alle private Skibsværfter enten aldeles ere standsede eller dog saameget innskærkede, at mangfoldige af de ved dem forhen benyttede Arbeidere ere satte ud af deres sædvanlige Virksomhed, saa vilde disse nu kunne formaes til for en billigere Betaling end forhen at bygge Fartøierne, ligesom Materialerne dertil ville kunne erholdes under de nuværende Handelsconjunkturer for ringere priser end de tilforn kunde kjøbes for. Og findes her maaske endnu Fartøier i Landet, der ere skikkede til at bruges ved den foreslaede Postfart mellem Norge og Jylland, ville disse under den almindelige Pengetrang kunne faaes for særdeles ringe Priser. Kunde Posten under Krigen saa heldigen overvinde de Farer dens Gang over Havet utsatte den for, hvor meget tryggere maa den da ei gaae den samme Vei i fredelige Tider da Førerne kunne vælge den bekvemmeste Tid, baade med hensyn til Veir og Dag ...”.

Komiteén mente desuten at pakkefarten for statens regning, vilde gi statskassen inntekter. En stor del av den porto som betaltes til Danmark for brevveksling med andre land, vilde også bli part for nordmennene. Reisende til ethvert annet rike i Europa enn Sverige og Danmark vilde spare både tid, penger og besværligheter ved pakkefarten, samtidig som brødløse sjøfolk vilde bli satt i virksomhet på en for landet gagnlig måte. ”Paa duelige Søfolk har Norge endnu ingen Mangel”! Forbindelsen mellom Hamburg og Norge vilde komme til å gå meget hurtigere enn nogen gang tilforn og: ”Ikke blott for Handels-Forbindelser vilde denne hurtigere og lettere Communication med Europas øvrige Fastland være til Fordeel. Ogsaa i videnskabelig Henseende vilde meget vindes ved den, da Kundskab om ethvert nyt udkommende lærerigt Skrift, om ethvert Fremskridt, enhver ny Opdagelse i Videnskaberne paa denne Maade hastigere og mindre bekosteligen vilde naae Skandinaviens Halvøe” ... Senere gikk Nicolai Andresen med tre andre Christiania-forretningsmenn sammen om kjøbet av Norges første bestilte dampbåt.

Tiden var inne – det syntes i alle fall kong Carl Johan, at Norge bygget ham en kongebolig, som ifølge denne tidligere revolusjonsgeneral og Napoleons marskalk, skulde tjene ”kongedømmets idé, være et slags symbol på dets makt og utstråling av dets glans”. I den anledning bevilget det norske storting 150.000 spd. som det ikke hadde. Det blev imidlertid opprettet en slottsbygningsskommisjon som også hadde til oppgave å skaffe pengene til veie. Kommisjonen bestod av to embetsmenn, en representant fra Finansdepartementet og en representant for den militære bygningskunst, samt en representant for den praktiske forretningsans, representert ved kjøpmann og bankier Nicolai Andresen, slik Yngvar Hauge uttrykker det i ”Slottet og byen”. Finansieringen skulde skje ved salg av 5% rentebærende statsobligasjoner og Nicolai foreslo på kommisjonens første møte 26. juli 1823 at obligasjonene øieblikkelig skulde legges ut til salgs. Finansdepartementets representant nølte fordi han fryktet at obligasjonene derved kunde komme på utenlandske hender og under de vanskelige

konjunkturer ytterligere bidra til å svekke den norske kreditt i utlandet; den var svak nok på forhånd. Nicolai påtok sig da å selge obligasjonene uten fortjeneste og lovet at finansdepartementet ikke fikk grunn til engstelse. Det mest fristende vilde være å selge obligasjonene i store blokker, men han rådet i stedet til at papirene blev spredd mest mulig utover landet og at byggekommisjonen for de innkommende penger gav kortsiktige lån på vekslar og andre forskrivninger mot betryggende sikkerhet. På denne måte vilde kommisjonen også kunne virke som en forretningsbank og derved yte verdifull hjelp under de nærværende pengetrange tider. Han var fullt på det rene med at hans eget arbeid i kommisjonen vilde øke beytelig, men det påtok han sig gjerne, eftersom han visste hvor gagnlig det vilde være for alle som i denne tid var avhengig av øieblikkelig hjelp. Enhver annen slottsbygningkommisjon, fortsetter Hauge, vilde på sitt første møte ha drøftet materialspørsmålet, tilgangen på håndverkere og lignende saker, men her var man efter et kvarters forløp midt inne i dagens økonomiske problemer. Finansdepartementets mann betenkte sig, pant i fast eiendom vilde han nødvendig ta som sikkerhet, dertil lå de fleste takster for høit, da man ikke engang visste om den såkalte reelle verdiansettelse vilde bli dækket ved salg. Dessuten vilde han nødvendig at kommisjonen skulde stå som kreditor ved en mulig tvangsauksjon. Det vilde heller ikke Nicolai, lån skulde bar invilges mot kurante verdipapirer. Hauge skriver videre at kommisjonens embetsmenn kjente Nicolai som en av de mest påpasselige blant byens og distriktets forretningsdrivende. Det var noget ubetinget tilforlateligt over ham, med den solide bredfaldne skikkelsen, i den velkjente, brune frakken, ansiktet med de storlinjede, klare trekkene, og øinene som alltid holdt sig rolige, til det blev bruk for dem. Midt under krigen hadde han startet forretning, to statsbankerotter hadde han klart sig igjennem og derefter skredet av fallitter. Han var en mann av en helt annen type enn byens tidligere grand seigneurer. Langsamt og støtt hadde han beveget sig fremover, uten store gester og uten en eneste gang, så vidt man visste, trekke på verdi han ikke eide. Det hadde de gamle ofte gjort, ja ofte måtte gjøre, fordi deres forpliktelser var så store, men derfor var også sammenbruddet blitt så katastrofalt. "Små beløp, små krav, varsomhet og nøisomhet hadde vært Andresens maksime".

Kommisjonen gikk inn for Nicolais idé. Obligasjonssalget gikk godt og snart begynte også de store å melde sig kjøpere, som Nicolai hadde forutsett. Generalkonsul Grüning tilbød å kjøpe for 20.000 spd. efter 87 ½ %, men kommisjonen vilde ikke selge under 88 ½, og enda måtte Grüning skriftlig erklære at han utelukkende optrådte på egne eller landsmenns vegne. En annen tilbød å kjøpe hele restoplaget, men fikk avslag. "Nicolai Andresen hadde fått rett, slottsbygningkommisjonen var blitt en bank av ganske stor betydning for hovedstadens forretningsliv".

Den 1. oktober 1825 kunde grunnstenen nedlægges i kongeparrets nærvær og med alt det seremoniell og festligheter anledningen forlangte. Været kunde ikke ha vært bedre og til slutt gav Christianias borgerskap et strålende ball for majestætene "i et dertil smakfullt innrettet lokale" i generalkonsul Grünings have. "Hendes Majestæt Dronningen", heter det i Morgenbladets referat, "behaget nådigst at åpne ballet med hr. overkrigskommissær O. Collett, og efter taffelet hadde stortings- og borgerrepræsentant hr. kjøpmann N. Andresen den lykke at danse med Hendes Majestæt", og da det var et av de år Andresens ikke fikk barn, har sikkert oldemor vært med på festen, men i 1826, da hun døde i barselseng den 9. juli, måtte Nicolai delta i et kommisjonsmøte bare 9 dager senere.

Det bevilgede beløp på 150.000 spd. rakk imidlertid ikke lenger enn til tomtekjøpene, nivelleringsarbeidet og bygningen av grunnmuren til bygget som i mellemtiden hadde fått langt mere imponerende dimensjoner enn det stortinget hadde i sinne, da beløpet blev bevilget. Arbeidet måtte stoppes og det blev op til det neste storting å ta stilling til det nye og atskillig høiere omkostningsoverslag. Situasjonen var imidlertid som representanten for Akershus uttrykte det, "våre følelser overfor en elsket konge, som i mange henseender har vært en øm far for Norge ... må ikke

forlate oss til å glemme våre plikter mot fedrelandet". Fundamentene blev tildekket og efter nogen år hadde de opførte kjellermure utseende av ruiner, skriver S. C. Hammer i "Kristiania Historie". Arbeidet blev bare gjenoptatt i 1833, men da hadde kommisjonen fått nye medlemmer. Finandepartementets opprinnelige representant var død og Nicolai var altfor optatt med sine egne saker, skriver Yngve Hauge til slutt. Arbeidsstoppen lettet ikke situasjonen for de mange arbeidere og leverandører som hadde regnet byggverket, selvom annen byggevirksomhet skulde bli satt i gang i stedet.

Det var for behandling i stortinget av 1824 at professor Gregers Fougner Lundh fremla et forslag om forhøielse av brennevinsavgiftene og forslaget blev "vedtatt som eget av Christiania-repræsentanten, kjøpmann N. Andresen", fortsetter S. C. Hammer. Hensikten var om muligt å få satt en stopper for det stadig overhåndtagende misbruk av brennevin og "i forbindelse med et nyt pålegg på utenlands fra innførte vine og brennevine at forskaffe kommune en lettelse i deres fattigvæsens utgifter". Efter de opplysninger som blev fremlagt av forslagsstilleren og som stortingskomitéen for handel og næringsfrihetene ikke hadde noget å bemærke til, var det i Norge i 1822 i alt kjøpstadsbrennerier med en samlet årsproduksjon på rundt 4.029.000 pottes, herav blev ca. 1.573.000 eller atskillig over en tredjedel produsert ved hovedstadens 18 brennerier. Utsalgsprisen i detalj pr. pot var 24 skilling og produksjonsprisen beløp sig til 15 ½ skilling, mens avgiften til staten var en tredjedels skilling pr. pot. Forslagsstilleren ønsket å øke avgiften så salgsprisen pr. pot vilde nå 28 à 30 skilling, Ikke minst for Kristiania kommune vilde en slik avgiftsøkning komme byens fattigvesen til gode. Med de dårlige tider og store fattigdom blant befolkningen, vilde man ellers måtte la de stigende utgifter til fattigunderstøttelsen komme skatteborgerne til byrde. Forslaget blev allikevel nedstemt, først i komitéen og derefter i stortinget. Man kunde i og for sig innse at brennevin for en vesentlig del var skyld i fattigdom, men det var et langt viktigere argument at brennevinsindustrien var landets eneste industri av betydning, og den gav direkte eller indirekte en ikke uvesentlig del av befolkningen dets daglige levebrød. Det var nemlig ikke bare selve brennevinsfabrikasjonen som hadde sin betydning, skriver Hammer, utsalget av produktet var en ikke mindre viktig inntekt for hundredevis av småfolk i forstedene. Om brennevinet blev for dyrt, vilde derfor ikke bare brenneriene "især maaske de i Christiania og Moss", men også de mange som levde av salget bli skadelidende. En årlig produksjon på over 4 millioner pottes samt i tillegg de ukjente mengder som nu fritt blev produsert av bøndene, var et anseligt kvantum for en nasjon som ennå ikke hadde nådd en million innbyggere. Stortinget var også i tvil om det kvantum bøndene tilvirket selv, hadde særlig innvirkning på befolkningens ædruelighet som sådan.

Nicolai som ellers hadde vært aktiv i brennvinshandelen, må ha forstått brennvinsmisbruket sociale aspekter i en tid med periodisk arbeidsløshet og stor usikkerhet, eller var det faren for høiere skatter som hadde fått ham til å støtte Lundhs forslag? En engelsk reisende skrev fra Christiania i 1831 om hvorledes befolkningen var "slusket klædd og bar preg av fattigdom, og den ting at mannfolkene bærer håret langt ... I det hele tatt ser det ut til at fattigfolk her har det meget ondt (an air of discomfort)". Forsøket på å demme op for misbruket synes å ha vært på linje med tanken på å få det brede lag av folket til å fatte nødvendigheten av å spare når det hadde muligheten, og ikke bare å la deres surt erhvervede skillinger bli skyllet vekk i brennvin.

Hvorledes Nicolai Andresen startet som såpekoker, tør være usagt, men tingbøkene kan berette at Interessentskabet N. Andresen, G. Mygind og H. H. Maschmann den 26. februar 1824 hadde fått skjøte på en del av professor Maschmanns løkke Fredensborg mot å erlegge årlig 20 spd. Den 11. mars samme år utsteder Nicolai Andresen en obligasjon til Banken, dvs. Norges Bank, på 2.400 spd. Problemet var alltid å skaffe likvider, og som sikkerhet tjente vel først og fremst hans faste eiendommer.

Det samme gjaldt for de transaksjoner interessentene gjorde sig imellem. I 1825, 1. desember, utstedte professor Maschmann og kjøpmann Andresen en panteobligasjon til G. Mygind på 2.600 spd. og 9. mars 1826 utsteder Georg Mygind skjøte til professor Maschmann og kjøpmann Andresen på 1/3 i Sæbesyderiet Fredensborg for 2.600 spd. "av 18. november f. år". Samme år, 16. november solgte kaptein Selmer til kaptein Munch halvdelen av løkken Holmen med Pipervigsleere for 4.100 spd. samt løkke nr. 2 for 100 spd. Kaptein Selmer hadde kjøpt løkken like før og i 1827 kjøpte kaptein Munch annen halvdel av løkken for 1.200 spd. I mellomtiden, 31. oktober 1826 auksjoneres til grosserer N. Andresen skjøte på byggetomt nr. 13 på Agershus Festnings Glacis for 1.250 spd. datert 5. oktober 1826. På denne er det en panteobligasjon for 1.247 spd. datert 4. august. Da hadde Nicolai allerede 11. september samme år optatt et lån hos fru kammerherreinne Lilienskiold i Horsens og han pantsatte Nøisomhed for 1.600 spd. Panteboken i Aker nr. 9, s. 198 viser at transaksjonen var bevitnet av J. H. Schwensen, en litt yngre slesviger fra Hørup på Als som begynte som krambodsvenn hos Nicolai Andresen og som skulde gjøre en lignende karriere i Christiania som kjøpmann og bankier, og Konow, muligens den senere admiral Thomas Konow⁹ som i 1827 blev gift med Engels meget yngre søster Magdalena Catharine¹⁰. Thomas Konow var på sin side sønn av kjøpmann Frederik Ludvig Konow, innvandrer fra Schwerin og en av Nicolais kunder i Bergen.

Kaptein og piortrettmaler Jacob Munch hadde allerede i 1825 startet ornamentfabrikken på Holmen, hvis spesialitet var tilvirkning av gipsornamenter og hvite glasserte kakkelovner. Han hadde sikkert regnet med snarlige leveranser til den nye kongebolig under opførelse. I 1831 blev Nicolai kompanion og fabrikken gikk da i tillegg inn for fabrikasjon av glasserte blå taksten av en ny konstruksjon, billigere og bedre enn de hollandske, samt av gesimssten av brendt ler. Disse produkter forteller S. C. Hammer i Norsk biografisk leksikon, vakte stor oppmerksomhet i samtiden, særlig takstenene, som på en praktisk måte rådet bod på de ulemper man hittil hadde lidt under det tidligere taktekke i form av takdrypp og snedrev, samtidig som den nye takteknig skjermet bedre mot ildsfaren. Dette var ikke minst viktig idet Christiania da nettopp hadde fått nye brandforskrifter som stilte strengere krav til bygningenes brannsikkerhet. Den spesifiserte priskurant var undertegnet av Andresen og Munch.

Avisenes regelmessige avertissementer forteller oss ellers om de varer Nicolai kunde tilby fra sin handelsvirksomhet. I januar 1833, "Smede-Steenkul i større og mindre Partier", den 29. april samme år averterer Maschmann og N. Andresen prisene på Fredensborg Fabriks Produkter, Grøn Olie-Sæbe, Gul Stangsæbe og Palmesæbe", og 1. mai averteres en ny "Priis-Courant for Holmens Ornamentfabriks Frembringelser af brændt Leer og Gibs", under tegnet N. Andresen alene. I 1836 averteres "Kjøbenhavnsk Malt, Østersøisk Rug, Havre, Erter, Terravesia Salt, Tobaksblade og Petersburger-Sejldug, sælges i Partier hos N. Andresen", videre "Bedste hvid Champagne i hele Kasser og mindre Dele, sælges hos N. Andresen". Neste år 12. maj averteres på én linje, "Dansk og Svensk Havre er til kjøbs hos N. Andresen" og i samme nummer, "Cognac på Fladsker er til kjøbs hos N. Andresen". Man går øiensynlig bedre tider imøte.

Kommunalpolitikken var tydeligvis en sidelinje i kjøpmennenes daglige virke, for der treffer vi igjen de samme navn. De samme navn gikk også igjen da det blev dannet et interessentskap i 1835 for kjøpet av Sanne og Solli Brug ved Greåker, den gang Skandinaviens største sagbruk. Det hadde hørt med i Bernt Ankers enorme eiendomskompleks, men blev i 1823 kjøpt for 37.500 spd. med lånte penger av en annen grand seigneur, etatsråd Carsten Tank, som var eier av over 100 faste eiendommer og som førte stort hus på Rød utenfor Frederikshald. Han blev ansett for å være mere "en hendig regnemester enn en duelig financier" og siden 1813 hadde han bare tapt på sine forretninger. I 1830 kom falllitten og bruket blev overtatt av hans hovedkreditor, et engelsk firma, som nu solgte det til interessentskapet

for 90.000 spd. Interessentskapet bestod av Andreas Tofte, Nicolai Andresen, Ths. Joh. Heftye og Jacob Meyer, samt Momme Petersen & Søn på Moss. Det var fem første generasjons kjøpmenn som hadde slått sig sammen, og Jac. S. Worm-Müller kommenterer, "den gamle tids menn falt fordi de alene vilde bære byrdene av 100 eiendommer, den nye tids herrer seiret fordi de løftet i flokk".

To år senere, i 1837, kom formannskapslovene, den nye kommuneordning med folkevalgt ordfører, formannskap og bystyre som er erstattet den kongeutnevnte magistrat. Ved kommunevalget samme år var Nicolai den representant som fikk flest stemmer.

Nicolai fortsatte sine egne eiendomskjøp. Løkken Holmen vest for Piperviken som han kjøpte i 1831 bestod ikke bare av ornamentsfabrikken, men her fikk han også tomtarealer og et nytt landsted etter Nøisomhet. Vi vet ikke om det fra begynnelsen av hadde vært Nicolais hensikt å utparsellere tomtene på Holmen, eller om han ble tvunget til det av omstendighetene. I alle fall averterte han 15. februar 1840 i Morgenbladet at han hadde latt utarbeide en reguleringsplan for sin eiendom Holmen og selger tomter. Kartet ligger til eftersyn på hans kontor. Avertissementet gjentas 23. februar.

I Tidens Tegn fra en gang i første halvdel av 1930-årene skriver signaturen "Mathis" en petit om "Mannen som skapte Engens gate og Holmensgate": "Nu da det gamle Vika faller og det nye tar form bør den gamle patrisiers navn knyttes til en av de vordende gater i dette strøk som han altså i sin tid var med og bygget. Her hadde han ... sitt første landsted – Tyveholmen – der Akers mek. Verksted ligger. Nicolai Andresens mangeartede og betydningsfulle virke vidner om en sjelden evne til å bygge op, til å skape. Dessuten hadde han den fødte administrators lykkelige grep på tingene som gjorde at de lyktes selv om forholdene var vanskelige ...", og som undertitel i overskriften spør journalisten, burde han ikke ha sitt navn knyttet til en av de vordende gater i det nye Oslo?

Det skulde ikke gå slik, derimot har en annen samtidig fått en gate opkalt etter sig, omenn av andre grunner. Det var sønnen til den direktøren i Norges Bank som underslo nærmere 100.000 spd. og hvis sønn han tok til sig som lærling. Det blev skumlet om at lærlingen hadde gjort sig skyldig i visse uregelmæssigheter på kontoret, men han blev ikke anmeldt, hans sjef sendte ham i stedet til utlandet får å gi ham en utdannelse, som kom ham til nytte da han i 1841 startet skole på Lillehammer. I sine egne "Autobiographical Remniscenses", et skrift på ti sider som finnes i Universitetsbiblioteket i Oslo, beskriver Marcus Thrane de samme begivenhetene og gir samtidig sin egen kanskje litt respektløse karakteristikk av sin sjef¹¹.

Det er ikke helt klart, hvorledes det hendte som S. C. Hammer diskret omtaler i Norsk Borgrafisk leksikon: "I 1845 blev A's bankierforretning overtatt av hans sønn Nicolai August Andresen (1812-94). Samtidig blev firmaets navn som tidligere hadde vært N. A., forandret til N. A. A.". Jac. S. Worm-Müller er mere direkte: "1836-39 brøt en krise ut i England; men det var først fra 1839, at der blev en almindelig nedgang; omkring 1840 røk ikke mindre enn 46 trelasthus i Christiania, og man fristes nesten til å være enig med en forfatter i Morgenbladet 1840: "Brædehandelen bestaar i at stable bræder op, sende dem til utlandet og modtage penge for dem i gode aaringer – i slette derimod i at stable bræder op, sende dem til utlandet – og gaa fallit".

Det var vistnok i denne krise, at det gikk galt med bankier N. Andresen. Meltzer skriver nemlig: "Som kjøpmand var han ikke lykkelig og maatte tilslut standse", og det stemmer godt med at sønnen Nicolai August Andresen i 1845 overtok bankierforretningen.

I 1843 blev Nicolai allikevel valgt til bystyret, men blev denne gang kun nr. 4 i stemmetal med 102 stemmer. De tre første hadde hver fått 107 stemmer. Han fortsatte å selge tomter fra Holmen, men etterhvert var kreditorenes antall blitt for mange, kjøpmennene Spørch, Kolstad, Schreiner, H. S. Dietrichsen, F. S. Michelsen, J. H. Schwensen, hans egen tidligere lærling, bokhandler Cappelen, Feilberg

& Co., Landmack, handelsborgerne Michelsen og Jacobsen, samtlige hadde vekslers utstedt av Nicolai på firmaet J. M. F. Køhler i Altona. Køhler tok pant for 30.000 spd. sølv i løkken Holmen, i ornamentfarikken, gården i Tollbodgaten, løkke nr. 136, sjøbad nr. 10 og bordtomt nr. 1, samt løkke 4 på Holmen, og 2. april 1845 foretok Skifteretten registrering av Nicolais varer og innbo i Tollbodgaten. Her befant det sig en mengde kommisjonsvarer og varer som tilhørte boet, kolonialvarer, papir, sagblad, ståltråd, lys, tobakk, knapper, bånd, voksdruk, skifer, tråd og garn, og Christiania Skiftevesens registreringsprotokoll går så igjennom rum efter rum fra kontoret med "Copiermaskine, 3 Contoirkrakke, 1 Skab, 1 Contoirlampe, 2 simple Stole, Skrivetøi med Blækhuse, 1 Jern Pengekiste, 1 sæt Ildtøi, 2 Kornvægte, 3 fag Vinduer, 1 Papirkurv og 1 Papirsax", til inventar og utstyr, sølvtøi, kopper og karr inklusive, i samtlige stuer, soverum, kjøkken, pikeværelser, ganger, loft, kjeller og "Udbygningen" med to kalesjevogner, 1 kariol, sleder, andre vogner og kjærrer, seletøi, 3 hester, to sote og en brun, etc. etc. Senere fulgte registrering av Holmen med landstedet på løkken og dets innbo, nye tre hester, seilbåt, snekke og ornamentfabrikkenes fabrikater og endelig av teglværket. Følgende måned, den 14. foregikk registreringen på Skøien, gårdsbruket han hadde erhvervet i 1838, under Aker skifterett, av hovedhus med innhold, uthusbygninger, nye 3 hester, jordvei med tilhørende skog, Svartorseteren, og endelig den 22. mai, Malurtåsen i Bærum. Det blev også besluttet å gi "Boets 2de Tienerinder ½ Aars Løn, tils. 26 spd."

Vi har ingen beretning om Nicolais sinnstemning i de dagene, da han og hans hjemmeværende barn var tilstedet ved registreringen i Toldbodgaten, men vi har en annen beretning om en lignende hendelse fra samme epoke hos en bergensk kjøpmann¹².

Nicolai fikk akkord på 40% og fikk boet ekstradert 31. oktober 1845. Marerittet var over, men også hans virke som aktiv forretningsmann. Han var ca. 64 år gammel. Boregistreringen viste at selv om Nicolai hadde mange eiendommer og en stor virksomhet, var han ingen rik mann. Mange av hans samtidige som var begyndt på samme måte, var blitt meget rikere og de hadde sikkert ikke vært noget i veien for at Nicolai kunde ha gjort det like så godt om han kun hadde viet sig til forretningene, men det var mot hans natur. Det viser alle hans øvrige aktiviteter som tok meget av hans tid. Han trivdes ved å møte utfordringer og se tingene gro omkring sig, og denne innstilling beholdt han også efterat han trak sig tilbake til Skøien, mens hans barn, hver på sin kan, førte hans livsverk videre.

Foto ca. 1860 av Christen Olsen, Oslo Muserum

Vi kan tenke oss ham på Skøien, omgitt av svigerinnene, den øvrige familie og vennekretsen, og at han ser tilbake på sitt livsløp, en skreddersønn i en stagnert slesvigsk provinsby, derefter handelslærling i Flensburg, hvorfra han som så mange andre derfra, begav sig ut i det ukjente, hvorledes han der la skilling på skilling uten derved å forsake livets gleder. En stor barneflokk og mange forpliktelser i en vanskelig tid ansporet ham til kjøpmannskap, industri, finans og politikk, inntil også han blev ramt av krisen; men han blev hverken knust eller glemt av den grunn. Yngve Hauge forteller i sin bok om Bogstad hvorledes man fortsatt søkte om hans råd og veiledning når problemene blev for innfløkte.

Det var på Skøien at han også viste sig som en trofast discipel av Voltaires maksime, "il faut cultiver notre jardin", slik Morgenbladet kunde meddele i sitt nummer for lørdag den 29. oktober 1853, om den nys avholdte "Utstilling af Havesager på Tøien" .... "Af Frugter fandtes kun grønne og røde Viindruer, drevne ved kunstig Varme fra Ladegaardsøens Hovedgaard, og meget smukke grønne Viindruer som Spalier i fritt land fra Hr. N. Andresen, endvidere .... Valnødder fra Hr. T. Heftye og meget smukke Exemplarer af Æbler, Pærer og Pergamotter fra d'Hrr. Konow, Andresen, Rosing og Østgaard".

(Det Valnøttre som Ths. Heftye hadde på sin eiendom Frognæs, den nuværende britiske ambaderesidens, stod der ennu i vår barndom, da onkel Thomas Fearnley¹³ eide stedet og vi Andresen-barna kunde komme med ryggsekk for å forsyne oss).

2. Engel Johanne Christiane Reichborns (1790-1826) slekt¹⁴

Christian Egers opplysninger om familien Reichborn begynner kun med dens ankomst til Bergen 1757. Hans ætling dr. med. Ingjald Reichborn-Kjennerud har imidlertid også forsket i Hamburg Statsarkiv, hvor han fant den første av navnet på 1600-tallet. Ellers kan henvises til artikler om familien i Norsk Slettshistorisk Tidsskrift, bind XVII for 1952, i Jan Hendrich Lexows verk "Bergensprofil", samt i "Norsk Biografisk Leksikon". I Hamburg går kirkebøkene kun fra 1662, men borgerrullene går lengere tilbake og her oppgis Joachim Reichborn, krovert, borgerskap "som fremmed" 13. desember 1626, lyst i St. Katharina 31. januar 1630 til ekteskap med Anna Havemann. Deres sønn antas å være Joachim Reichborn, orgelbygger, borgerskap som borgersønn 30. juni, død 1684, betalt vielsesgebyr 22. juli 1665. Av hans syv barn, alle døpt i St. Michaelis, nevnes her Joachim Reichborn (Richborn) døpt 21. januar 1677, død før 26. februar 1725, snekker og borgerskap som borgersønn, 26. januar 1714. Gift 1. gang 15. februar 1714, lyst i St. Katharina, med Lucia Scheuffling, enke etter Joachim Mecklenburg, døpt i St. Petri 3. mars 1675, død 1715-17, datter av snekker Cordt Scheuffling og hustru Anna Deutschmann. Gift 2. gang med Agneta Behrens, døpt i St. Jacobi 25. august 1699, datter av slakter Joachim Behrens og Adelheid Müller. I første ekteskap var en sønn, i annet fire.

Sønnen av første ekteskap var Johann Joachim Reichborn, døpt i St. Katharina 24. oktober 1715. Dette er altså den norske familie Reichborns stamfar, som var med å gjenopbygge Bergen etter storbranden i 1756. Han var således vokset op i et håndværkermiljø og ble utdannet som bygningsneskker. I en senere anbefalingsskrivelse fremgår det at han virket som "Mester-Snedker i den Kongl. Preussiske Residens Stad Berlin", hvor han "fik Tilladelse at bruge sit Haandverk tillige som andre rette Snedkerlaugets Mestere", og "paa en saadan Maade kunde have daglig Udkomst, og publicum med hans Person kunde være tjent". I Berlin ble han visstnok ogsaa gift med Elisabet Mitsesselin og de fikk en sønn der i 1744. I 1746 fikk han borgerskap i Hamburg som Zeichenmeister, hvad i våre dager vilde være arkitekt, og i 1749 fødtes Engel Andresens far Heinrich Wilhelm Reichborn og var således åtte år gammel da han kom til Bergen.

Da efter seks år gjenopbygningsarbeidet i Bergen var fullendt, sendte Reichborn i brev av 11. mars 1763 en ansøgning til kongen i København om tillatelse til fortsatt å kunne virke og bo i Bergen, for måtte han "mit meiner Familie von hier aufzubrechen, ohne zu wissen wohin, wurde meinen totalen Ruin gewiss verursachen". Stiftsamtmanden ble anmodet av København å gi sin betenkning til søknaden og han bekrefter den 25. november samme år i en "allerunderdanigst Erklæring", at Bergen hadde fortsatt bruk for hans tjenester. "Naar jeg ifølge Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Befalig skal erklæe mig ver hosfølgende Memorial, hvori Supplicanten allerunderdanigst ansøger om at vord beskikket til Bygmester her i Bergen, saavel som tillige at være Mester-Snedker og nyde de Friheder som Snedker-Lauget efter Laugs Articler allernaadigst ere forundte, kand jeg ikke vel dispensere mig fra at allergere indsluttede Svar fra Magistraten i Bergen, hvoraf allernaadist maatte erfordres at en holder det meget tjenlig at en Bygmester for de publique Huuse beskikkes med 80 Rd. udi Løn aarlig, hvortil proportionsrealiteter kunde svares, nemlig af Doms-, Kaars- og Nykirken tilsammen 30 Rd, St. Jørgens Hospilat 5 Rd, Manufaktur-Huuset 20 Rd, Raadstuen 20 Rd og de Søfarendes Fattighuus 5 Rd aarlig. Hvilket Magistratens Forslagf jeg ikke andet kand end allerunderdanigst approbere". Korrespondansen finnes på Riksarkivet blant "Norske Innlegg – åbne brev". Supplikanten fikk sin ansettelse og ble i Bergen hvor han fortsatte å tegne og tilse de offentlige bygninger. ...

Stadsconducteuren døde i Bergen 18. juni 1783 og enken to år senere. Sin enketilværelse hadde hun tilbragt i Zander-Kaas Stiftelse, som mannen hadde bygget. Ekteparret hadde fire eller muligens fem barn, og ingen av sønnene gikk i farens fotspor. Den eldste var Conrad Friedrich, født i Berlin 1744,

død i Bergen 9. september 1790 ... militært proklama av 22. september 1790 ... meddeler at "den ved det 2. Bergenhussiske Infanterie Regiment Quartermester og Auditør Conrad Friedrich Richborn som fra afvigte Aar har staaet paa Vartpenge er den 9de i denne Maaned ved Døden afgaaet". Han efterlot sig sønnen Johan Henrik Reichborn (1722-1840) som 21. mai 1814 blev utnevnt til kong Christian Frederiks overadjutant. Han blev senere oberst, døde som tollinspektør i Drammen og var i 1811 fadder til Engel og Nicolai Andresens eldste søn Christian Wilhelm.

Den neste sønn var Johan Herman, døpt i St. Michaelis, Hamburg 22. juni 1747. Han var i København ved farens død i 1783, men mere vet vi ikke om ham. Den tredje som interesserer oss var Heinrich Wilhelm Reichborn, døpt i St. Michaelis 10. august 1749 og død i Christiania 2. desember 1809 og til hvem vi kommer tilbake nedenfor. Tilslutt var det en datter Margarethe Agathe, døpt i St. Michaelis 25. november 1752 og død i Bergen 10. januar 1777. Hun blev gift med parykkmager Johann Adam Nagel og døde etter seks år ekteskap. Muligens har det også vært en datter til som må ha vært født i Berlin, idet faren averterte i 1766 at en datter reparerer silkestrømper, og det kan neppe ha vært den 14-årige Margarethe.

Vår Heinrich Wilhelm kom 15 år gammel i lære hos hospitals- og stadschirugen i Bergen; 18 år gammel blev han skipslæge og studerte derefter i to år kirurgi i Berlin. I 1772 blev han kompagnichirurg i Bergen og var der i ni år. I 1781 studerte han i København hvor han tok tentamen chirurgicum og blev samme år antatt som overchirurg i den dansk-norske marine. Da flåten dette år ikke gikk ut, dro han til Holland og blev der, etter å ha bestått kirurgisk og medicinsk eksamen, ansatt som overkirurg ved den hollandske flåte. Der blev han i tre år inntil han vendte hjem til Bergen. Etter morens død dro han igjen til København og studerte i 1785-87 ved det nyoprettede chirurgiske academi, tok eksamen der og blev så ansatt som bataljonskirurg i Bremen. Han var derefter ganske velutdannet da han året etter blev sendt til Østlandet for å delta i krigen mot svenskene i den såkalte "Tyttebærkrigen" som varte i knappe to måneder. Umiddelbart før han dro av gårde var han blitt gift med Kristine Elisabeth von Koss. Vielsen fant sted i Førde den 26. september 1787.

Bataljonskirurgen vendte ikke umiddelbart tilbake til Bergen etter krigen, for våren 1789 finner vi ham i Frederiksværn. Om oppholdet der forteller forfatterinnen Ingebjørg Melandsmo i sin roman "Søndinn", s. 195, "I Frederiksværn var det garnison og feltsykehus med mange syke av flekktyfus, nervefeber, dysenteri og skjørbu og den arten av syfilis som Feltskjær Reichborn kalls pustula maligne, Forråtnelsesfeber var det vanlige navn" ... Hun nevner også feltkirurg Ole Bornemann Bull som blev apoteker der og hvis sønn Michael Schwartzkopf Bull blev gift med Reichborns datter Marie Elisabeth.

I mellemtiden var Hinrich Wilhelms førstefødte, Engel Johanne Christiane kommet til verden sansynligvis i Bergen den 2. januar 1789. Faren likte sig imidlertid så godt på Østlandet at han allerede i februar 1789 hadde bedt om å få bli forflyttet dit. I sin ansøking av 25. februar 1789 søkte han om feltskjærs gasje i og med han var kvalifisert som overkirurg til tross for at han i Frederiksværn kun hadde tjent som sub-chirurgus. Han vedla senere en anbefaling fra sin sjef i Frderiksværn, kommandør Grodtschilling som 13. mai skriver om ham: "Jeg kan kan ikke undlade mig at berømme Feltskjær Reichborns utrættelige Fliid og maatte bebreide mig, om Jeg med Stiltiendhed gikk forbi uden at meddele dette, og til det høie Generalitet recommanderede denne brave Mand, der her paa Stedet ved sin Retskaffenhed, Paapasselighed og Nidkjærhed saa meget har udmerket sig og erhvervet den hele Bataillons Fortrolighed". Høsten året etter blev han så ansatt som regimentsfeltskjær ved 1ste Akershusiske nationale infanterie regiment og i verket "Norges Læger" står det om ham at han siden 1791 var bosatt i Christiania, hvor han tillike fungerte ved byens civile hospital. Tidsskriftet St. Halvard, bind XVIII for 1965 inneholder en artikkel om den tids sykehusforhold i Christiania, hvor også regimentsfeltskjær Reichborn omtales. Han var i 1808 blitt første-feltskjær ved byens nye store sykehus beliggende på det nuværende Jernbanetorget. Dette sykehuset hadde ni værelser for de fattige og åtte

for de betalende med i alt 30 senger, en pleierske og fire våkekoner. Han ber da om å bli tildelt en assistent som han selv vilde lære op for å ta hånd om den daglige forbindelse, årelating, chlyster, applicering, plasterstrykning m.m. for selv måtte han nu i krigstiden tjenestegjøre som garnisonskirurg og dessuten daglig assistere stabskirurgen ved det militære sykehus samt på festningen. Dog hadde han ikke forsømt sykehushospitalet en eneste dag uten at han selv har vært syk. Forslaget blev anbefalt, fordi ikke bare hadde sykehuset nu 40 patienter, men også i betraktning av at Reichborn allerede i 1795 var blitt omtalt som periodevis sinnsyk og likeledes i 1802 var blitt entlediget med 144 rd. I pensjon på grunn av sitt "Sinds Svaghet". I 1808 må han tydeligvis ha kommet sig igjen siden han var blitt tiltrodd stillingen som overlæge ved civilsykehuset i tillegg til sine militære plikter. Påkjenningen må allikevel ha vært for stor, for han døde allerede ved juletid 1809 efterlatende enke og syv barn.

I Christiania har vel familien Reichborn først bodd på eller i umiddelbar nærhet av festningen som de andre militære, men i 1798 kjøpte de hus i Kongensgate som er avbildet på side 46 i Henrik Røssochs bok "På vandring i Christiania". Her bodde de til 1807 da de kjøpte gården (i dag) Tollbodgaten 24. Dette var en stor hjørnegård med gårds plass og uthus. Hovedhuset hadde to etasjer hvorav den største del med grunnmur, med åtte værelser med kakelovn, smårummene ikke medregnet, stall til fire hester og fjøs til fire kreaturer, tre kjellere, hvorav en brandsikker, et bryggerhus med ny skorsten og en stekeovn. I de første år som enke har hun vel forsøkt å holde det gående ved å leie ut deler av gården, for en snekker Holtfodt averterte stadig på den tid at han stillet ut sine møbler i Fru Reichborns gård. I september 1812 bestemte hun sig til å selge; auksjon blev utlyst, den blev utsatt og endelig averteres det at gården selges underhånden om antagelig bud opnås. Det er sannsynlig at det var da svigersønnen Nicolai Andresen kjøpte den, for han står som eier fra 1813 og enken med tre ugifte døtre flyttet ut til Gamlebyen hvor hun kjøpte et hus på Oslo Hospitals grunn. Kanskje har hun festet sig ved dette når hun med datteren Engel og barna dro til landstedet Kastellet på Ekeberg. Mannen hadde også fra 1806 vært læge ved alunverket like i nærheten, så trakten var kjent for henne og her bodde hun og døtrene til hennes død 20. april 1831. Umiddelbart efter blev huset solgt til fullmektig Treschow-Hansen for 1.850 spd. samtidig med boets løsøre, som utbragte 217 spd. 72 skilling. Svigersønnen sogneprest Micael Bull skyldte boet 200 spd. og sønnen kaptein Johan Henrik Reichborn skylte 36 spd, og arvingene fikk til deling 202 spd. og 114 skilling, som det fremgår av Akers skifteprotokoll fol. 11B 145, 161b.

De tre ugifte døtre har vel efter auksjonen tatt inn hos svogeren Nicolai Andresen i Tollbodgaten hvor han den 14. august 1833 holdt bryllup for den yngste¹⁵ da hun giftet sig med kjøpmann Frederik Christian Huebsch (1804-75) med Nicolai og megler Poul Winge som forlovere. Denne Huebsch var sønn av en pensionert officer, som hadde slått sig ned i Grønlandsleret og hadde først vært ansatt hos Winge før han i nogen år virket som kjøpmann i den nyanlagde by Lillehammer i kompagniskap med sin søsters mann Muggeberg. Nicolai Andresen tok sig faderligt av disse to unge som han gjorde med så mange andre blivende forretningsmenn i den nye hovedstad; Muggeberg blev ansatt ved slottsbyggeret og Huebsch forsøkte sig som kjøpmann først i Holmestrand og senere endelig i Fredrikstad hvor slekten visstnok fremdeles eksisterer. De to ugifte søstre, tantene Hanne¹⁶ og Lotte¹⁷, fikk sitt hjem hos Nicolai Andresen så lenge han levde. Senere kom Hanne til søsteren Huebsch i Fredrikstad og døde der og Lotte døde "i sit logi" i Christiania som grandnevøen Nicolaj Heyerdahl skrev til sin søster Marie i 1867.

3. Kirstine Elisabeth Cathrine von Koss' (1766-1831) slekt¹⁸

Engel Andresens mor, Kristine Reichborn, tilhørte den adelige slekt von Koss, og det pynter godt op på vår anetavle. Slektboken "Ætten von Koss", som er kommet ut i ny utgave ved Sigurd Engelstad, redegjør for dens opprinnelse, slektsvåpenet og hvordan slekten kom til Norge. Familien er av mecklenburgsk uradel. ...

Adam Joachim von Koss¹⁹ og Catharina Elisabeth von Heinen (1647-1703) var foreldrene til slekten von Koss' norske stamfar Johann Christopher von Koss, født 1668 på Cammin. Som de fleste av slekten både før og etter blev han soldat og tjente sig op fra geledet; dette var vanlig selv for en ung mand av adelig byrd. Det var sikkert takket være onkelen Christopher von Heinen²⁰ at han kom over Danmark til Norge, hvor han 15 år gammel blev sersjant ved Akershusiske regiment og forfremmet til sekondløytnant året etter. I 1688 søkte han om å tjenestegjøre ved de danske tropper under hertugen av Württemberg, blev premierløytnant i 1691, studerte fortifikasjoner i Paris og deltok med den franske armé i "de forestående krigsbegivenheter"; det var den pfalsiske krig av 1688-97. I 1692 fikk han anledning til å gjøre prins Frederik, den senere kong Frderik IV, sin opvartning da denne under sin Grand Tour opholdt sig i Bryssel. Han trådte derefter inn i det franske regiment som gikk under navnet Royal Danois. Dette var et regiment danske tropper som opprinnelig var blitt leiet ut av kong Christian V til kong William III av England for å slåss i Irland og Holland, dvs. mot den franske side. Flere transportskip blev imidlertid opbragt av den franske kaper Jean Bart, som etter sigende i utstrakt grad benyttet sig av norsk mannskap og skjønt Christian V protesterte mot oppbringelsen, kom troppene nu i fransk tjeneste først under navnet Youl Danois, efter regimentets danske sjef oberst Frands Juul, inntil Christian V fikk satt igjennem at Christian Gyldenløve blev sjef og det lille regiment så i 1692 blev omdøpt til Royal Danois, som Palle Lauring forteller i sin Danmarkshistorie. Johan Christopher skal ha kjempet i slaget ved Steenkercke i Belgia og han fikk sine hender gjennemsutt i det blodige slag ved Neerwinden 29. juli 1693, "men blev godt reparert" og befordredes til kaptein à la suite i Akershusiske infanteriregiment i februar 1695. Mens han var i fransk tjeneste blev han i 1684 gift i Lille med Marie-Josophe de Butcher, død 21. november 1724 på gården Hem i Hoff, Jarlsberg, hvor hun "i nogle Aar" hadde bodd. Hun var datter av conseiller og parlamentsråd i Lille Adam de Butcher og hustru Elisabeth de Calle. Adam de Butchers mor var Margarethe von Winterfeldt, muligens en slektning av Barbara von Winterfeld, som var mor av Johann von Koss's farmor Sophie von Lowzow, hvilket kan forklare giftermålet i Lille.

Tilbake i Norge gikk Johann von Koss i gang med å hverve rekrutter til Royal Danois, bragte dem til regimentet på Kontinentet og var efter nogen måneder atter tilbake i Norge hvor han blev utnevnt til kapteinløytnant i sitt gamle regiment og endelig i 1698 til virkelig kaptein og sjef for Skedsmoske kompani med bopel på gården Solberg. I 1707 blev han sjef for Egerske kompani med bopel på Buskerud gård på Modum. Under kong Carl XII's besettelse av Christiania i 1716 hadde Johann Christopher kommandoen over grenadererne som lå innesluttet på Akershus festning. Med disse gjorde han flere utfall og la sådant mot og uforferdethet for dagen, at kong Carl XII skal ha utbrudt at om han bare kunde få tak på denne "gubbsatan", skulde han snart få gjort det av med "gosserna". Iført menig grenaders uniform, men lett kjennelig ved et hvitt bånd om armen, blev han en særlig gjenstand for de svenske skytters opmerksomhet og under et angrep 11. april 1716 fikk de til slutt ram på ham. Festningens kommandant, oberst von Klenow, rapporterte til kongen: "Den 11. april om morgenen kunde vi observere at fienden både med kavaleri og infanteri rykket ut av byen og marsjerte mot vest. Da jeg nu fikk melding om at der skulde være efterlatt meget få folk i byen, tenkte jeg at vi ved et utfall i det minste skulde fordrive fienden fra de vollene nærmest liggende hus. I denne anledning blev 100 mann under kommando av kaptein Koss utkommandert. Men da fienden straks fikk underretning herom,

tok han post i husene og gav ild. Selv om nu våre folk tappert avanserte og selv gav ild, var det dem umuligt å iverksette sin plan, særlig da kaptein Koss og to menige blev skutt like i begynnelsen. Vi har dog erfart at på fiendtlig side er 10 à 12 mann blitt drapt. Av nevne kaptein Koss har jeg under beleiringen hatt god tjeneste. Ti han var en dyktig officer og hadde lenge tjent i Brabrant. Denne ros vil generalløitnant Lützow sikkerlig også tiltre". Slektsboken beretter så om hvorledes kapteinens lik blev bragt tilbake til festningen av sønnen Christian. "Umiddelbart efter at kaptein von Koss var falt fikk den norske deling ordre til å retirere inn i festningen, og her bad Christian om tilladelse til på egen hånd å våge en kamp for redde farens lik. Ledsaget av tre kammerater, hvoriblant den senere major Johan Diderik Hegermann, styrtet han til valplassen, støtte på en hop svenske soldater i plyndring og en rasende fektning utspant sig. Hegermann blev tatt til fange, de to andre kammerater falt og flere svensker blev drept, men det lyktes den 17-årige Christian å nå hen til farens lik, løfte det på sine skuldre og bære det inn i festningen. Ved dette syn skal svenskene ha senket sine geværer. "Denne så berømmelige og edle handling" blev av kommandanten indberettet til kongen som 25. desember 1716 forfremmet den modige sersjent til sekondløytnant i Vesterlenske regiment. Senere blev både far og sønn gjenstand for diktning, i sin samtid efter ordre fra høieste hold, og i vårt eget århundre av Jacob Breda Bull. I en artikkel i Norsk Militært Tidsskrift, 8. hefte 1935, har kaptein Einar Kveim skrevet om Christian von Koss' videre skjebne. "Svartekaas" som han blevkalt, blev stasjonert på Dalen i Telemark. Han avanserte langsomt som militær og var såvidt blitt oberst da han døde i 1758. Han greide å legge under sig en mengde eiendommer i distriktet og legenden sier at det skjedde ved hårde midler. Det gikk også sagn om hans endeligt, men i virkeligheten druknet han på en tjenestereise over Byglandsfjorden. Christian giftet sig aldri, men var meget gjestfri og forekommende mot sine søsken. Av disse kom ikke mindre enn syv dit op og fire av hans ugifte søstre bodde så å si fast hos ham på Dalen. Hans brorsønner fikk stadig gaver og lån av ham og efter auksjonen efter hans død, som skal ha vart i hele åtte dager, arvet brødrene 1.034 og søstrene 517 rd. hver. Kaptein Kveim påpeker imidlertid at både far og sønn var typiske representanter for den tids råbarkede militære som kom til Norge under Den store nordiske krig og som efter krigen blev spredt vidt omkring i landets bygder hvor de blev inngiftet i slektene på stedet, så mange slekter i vår tid kan notere slike representanter av usentimentale landsknekter i sine stamtavler.

De øvrige av brødrene var mindre i søkelyset, de blev alle officerer og avanserte jevnt. En av dem, Friedrich, endte som generalløitnant og kommandant på Bergenhus. Av brødrene er det bare to som har etterkommere i vår tid, nemlig den nestældste Johan Christopher (1699-1778), hvis etterkommere kan studeres i slektsboken, og ellers Gustav Henrik fra hvem bare Andresen-Reichborn-familiene er descendenter efter von Koss'ene. Gustav Henrik von Koss blev født i Skedsmo i 1704, som den yngste av de fem brødre og var bare 12 år gammel da faren falt utenfor Akershus. Han prøvde sig også som militær og kom så langt som til fenrik i det Vesterlenske regiment. Han forlot det militære eferat han i Kristiansand hadde møtt sin tilkommende Kristin Henriksdatter Beer. Bryllupet blev holdt i 1728, sandsynligvis på svigermorens slektsgård i Tvedt sogn. Det unge par slo sig ned i Flekkefjord hvor han først var tollvisitør og fra 1730 likeledes veier og måler og fra 1735 havnevogter, dvs. havnefoged. I de første år deltok ekteparret meget i det selskapelige liv og bruktes meget som faddere, men hele tiden måtte de slite med dårlig økonomi. De hadde gjeld og familien bodde i "et tarveligt hus", kun verdsatt til 300 rd. og som neppe kunde kalles et kjøpstadshus. Mannen hadde riktignok penger til gode som pant i svogerens hus, men svogerens finansielle stilling var slik at det var lite håp om å få pengene utbetalt. Vanskelighetene skyltes allikevel først og fremst ektefellenes sørgelige samliv like fra ekteskapets begynnelse. Trette av de 17 års stadige stridigheterr blev de så omsider enige om å søke skilsmisse våren 1745. Saken blev oversendt til kanselliet i København som med sin skriftlige innstilling

sendte saken videre for kongelig approbasjon. Innstillingen er gjengitt i Johannes Beers slektsbok²¹ "Om familien Beer", og gir et godt bilde av forholdene:

"Gustav Heinrich von Koss, Visiteur ved Flekkefjord Toldsted, har maattet undvige sit Hus og sat sine 5 Børn ud hos godt Folk til Optugtelse, fordi hans Hustru Kristine Henriksdatter Beehr, efterat hun fast i 18 Aar fremturet i et uchristelig, liderligt og fordrukent Levnet, nu ganske har brudt sin Kristendoms- og Ægteskabspagt og paa tyrannisk Maade truet og forfulgt Supplikanten. Og da han derfor den 22de Mai 1745 har sluttet en Kontrakt med hende af Indhold, at hun skal reise til hendes Venner i Drammen, og han, saalenge hun sig der holder og ei opholder sig i Chrstiansands Distrikt, skal remittere hende aarlig 50 Rdlr. I 2 Terminer, saa anholder han om Confirmation paa bemeldte Kontrakt, der er underskrevet af ham og Hustru, samt af 2 Vitterlighetsmænd, og derhos beder om Dispensation, at han paa denne Maade maa leve separeret fra hans Hustru, at hun for sin Usædeligheds Skyld imponeres at forføie sig derfra Stedet hen i et andet Stift, hvor Supplicanten vil hende assignere, efter sin ringe Tilstand, hendes Underholdning eller er den halve Del af hans Gage. Endelig at hun maa forbydes at komme til Flekkefjord igjen eller bære Supplicantens eller hans Families Tilnavn." ... Forelagt Kongen, og Akkorden confirmeret d. 15de 7ber 1745". Den 1. oktober 1745 falt kgl. resolusjon om skilsmissen. Det neste man hørte om Kristine Beer var at hun ved juletider samme år ikke var kommet lenger enn til Aagaard prestegård nogen mil unna og derfra klaget hun over at lensmannen "ikke vil besikke visiteur G. v. Koss til at udbetale sin forladte hustru den hende tilkommende understøttelse". Man antar så at hun til slutt havnet i København hvor hun skal være død i 1752²².

Gustav Henrik var imidlertid heller intet dydsmønster, i alle fall ikke etter skilsmissen, for i en skrivelæse av 3. august 1753 meddeles at "Hans Majestæt har bevilget og tilladt, at De elskelig Gustav Heinrich von Koss, vores Cancelliraad og Visiteur ved Flekkefjords Toldsted i Vort Rige Norge, maa fra Kirkens Disciplin som han formedelst begangen Leiermaals-Forførelse mod Guri Tharalbsdatter efter Loven burde at udstaa – være fri og forskaanet. Dog skal han derimod pligtig være til vores Justitskasse at betale to Rigsdaler og ligesaa meget til Sognets Fattige, hvor Forførelsen er begaatt, og derforuden noget efter hans Midler og Leilighed, samt Biskoppens Billigelse til næste Hospital utgive – saafremt han Vores naadigste Bevilgning agter at nyte".²³ Det var vel da han fant det var på tide å "gifte sig igjen, som han gjorde 21. februar 1754 med en kapteinsdatter²⁴ med hvem han hadde ytterligere seks barn, og derefter igjen en gang til²⁵.

Hvad angikk hans adelskap måtte han imidlertid meddele i anledning en officiel forespørsel i 1746, at han hadde oppgitt dette. Han hadde tidlig mistet sine foreldre, og da han ikke hadde hatt tilstrekkelig midler til å optre standsmessig, kunde han heller ikke opnå en charge som vilde være hans herkomst convenabel. Allikevel hadde han alltid av "ytterste evne bestrebet sig derfor både ved mlitære og civile tjenester i 25 år". Det var vel også av den grunn at den nye kong Frederik V den 15. april samme år gav ham titlen kanselliråd.

4. Familierne Beer, Lund, Haanes, Muldrup m.m.

De vanskelige døtrene til tross, var det ikke noget å utsette på foreldrene. Faren Henrik Larsen (Lauritsen eller Laursen) Beer er Beer-slektens norske stamfar. Johannes Beer²⁶ nevner at slekten muligens kan ha sin opprinnelse i det gamle Sachsenland, det nåværende Braunschweig-Lüneburg, hvor det fantes en adelig familie Bere og likeledes borgerlige familier av samme navn. De fikk alle felles skjebne under Tredveårskrigen, da de, som landet de bodde i, ble utarmet om ikke ruinert. Henrik Beers samtidig anså ham dog for å være av "en vel ansett familie, eller har man har vanskelig for å forstå at tre av Henrik Larsens døtre i en så rangsyk tid ble gift med officerer av adelig byrd uten at giftermålene synes å ha vært ansett som mesallianser", og "så sent som i 1789 anføres i von Koss' slektsregister, utgitt i Rostock, at kanselliråd G. H. v. Koss for første gang gift med "Fräulein v. Beer" ... Utgiverne må vel ha trodd at hun fortjente sit "von"".

Selv var Henrik Beer sjømann, som hadde vært i langfart og blitt fortrolig med våpenbruk og livet ombord i væpnete skuter. I 1692 ble han skipper på "Anna Cathrine" på 64 kommerseselester og tok samme år borgerskap i Kristiansand. Med "Anna Cathrine" for han til England med trelast og returnerte med mel, stry og annet, heter det, og i 1695 er han sjef for defensjonsskipet "Concordia" på 278 kml. og kaltes nu for "Captain". Det var byens neststørste skip og Henrik var selv medeier med en hundredeogfire-part. "Concordia" førte 12 punds kanoner, 10 8-punds, 6 6-punds og 10 4- og 2-punds kanoner, ennvidere 42 sabler, 38 geværer og 24 pistoler. Skipets bevæpning var nødvendig i mulig kamp mot "kaprere, fribyttere og barbaresker", idet skipet gikk på Spania og Portugal i salttraden, et bevæpnet skip gav likeledes rederen rett til tollfri import. Henrik førte skipet i 4 år og overtok et mindre skip, men reisen måtte avlyses idet han i anledning kong Frederik IV's tilstundende krig mot hertug Adolf av Holstein "på grunn av dennes traktatstridige opptreden ved grensen, samtidig som hertugen kunde vente hjelp av sin svoger Carl XII av Sverige". Det gjaldt derfor å sørge for rikens forsvar, og i mangel av bedre kvalifiserte officerer, ble Henrik opnevnt til midlertidig sjef "at have Commandoen og Opsigt med Gallerierne". I andragendet for hans utnevnelse av 7. juli 1700 finner vi den eneste kjente erklæring om Henrik Larsen Beers person, "at han er Captain, som er en ædruelig og skikkelig Sømann og førr haver ført "Christiansands Bys Hispaniafarer "Concordia" kaldet".

Krigen ble meget kortvarig for freden ble sluttet i Tavendal allerede 16. august samme år og etter nok et par måneder finner vi Henrik på sin gamle post som skipper på "Anna Cathrine" med trelast fra Kristiansand til England og tilbake til samme by. Senere førte han "Spes Nova" på 100 kml. hvor han eide en sektendedel og siste gang han nevnes i tollbøkene er i 1709. Han døde umiddelbart etter, for i mai måned 1710 får hans enke kgl. bevilgning til å sitte i uskiftet bo. Hun er opført som skatteyder og har sikkert sittet forholdsvis vel for de sist år av mannens liv hadde vært meget lønsomme for skipsfarten.

Henriks hustru het Marthe Nilsdatter Haanes. Ætten kommer fra Haanes Øvre i Tvedt sogn, og har ifølge bygdehistorikeren Ånen Frigstad sittet på gården, og sitter der fremdeles siden 1390, mens hovedhuset er fra 1694, så hun var av god norsk bondeslekt. Marthes farfar Ulf Haanes hadde gården fra 1635, han var lensmann og i 1655 verdsatt til 3.000 rdl, som var meget den gangen. Sønnen Nils brukte også farsgården, men da han også var trelasthandler, måtte han på grunn av de nye byprivilegier av 1662, som gav byborgerne enerett til trelasteksporten på bøndernes bekostning, ta borgerskap i Kristiansand. Han var også velstående, men måtte under Den store nordiske krig dele skjebne med så mange andre av byens borgere, da byen mistet omtrent to tredjedeler av sin skipsflåte. Farens økonomiske skjebne ble også datteren til del. Hennes enketilstand ble vanskelig. Hun forsøkte å ernære sig med småhandel, drev et brennevinsbrenneri og i 1716 hadde hun for fire à fem uker tre

svenske officerer i kosten, to rittmestre og en kaptein som var blitt tatt til fange på Ringerike. For det fikk hun 62 rd. i betaling. Til slutt blev situasjonen så ille at hun heller ikke greide å betale for den lukkede kirkestol mannen hadde kjøpt i 1696 mot en årlig leie av tre rd. I 1726 blev hun mulktert fordi hun ikke hadde betalt for det kommende år. Hun protesterte dommen fordi hun var reist fra byen til sin gård og aktet ikke videre "at betiene sig af samme Stolesæde", hun blev frifunnet. Det sidste vi hører om henne er at hun den 28. mars 1739 i lang fremskreden alder, bar sitt oldebarn til dåpen. Samme år skal hun være død på Haanes og ligger vel begravet på Tveidt kirkegård, skrives det om henne til slutt.

Kristine og Gustav Henrik von Koss' eldste sønn var Johann Christopher von Koss. Faren ønsket at han blev militær og sendte ham i 1747 til den matematiske skole i Christiania og kjøpte ham derefter en fenrik-bestalling ved å betale 400 rd. til hans forgjenger. Vi kan følge hans videre karriere i Ovenstads militærbiografier. I 1764 tjente han i Mandalske kompagni og giftet sig samme år i Kristiansand med Engel (Muldrup) Lund²⁷. Hennes mormor Engel Henriksdatter Beer (1696-1766) var den eldste av Marthe²⁸ og Henrik Beers døtre, så Johann Christopher giftet sig således med sin mosters datterdatter. Engel Henriksdatter Beer var omtrent 1720 blitt gift med Thomas Christensen Muldrup (død 1742), sønn av en innvandrer Christen Jensen Muldrup (død 1729). Vi vet ikke hvor han kom fra, men familienavnet er dansk og på Jylland, vel to mil nord for Viborg ligger en landsby Møldrup, kanskje han kom derfra. Han tok borgerskap i Kristiansand i 1693 eller før og drev korn- og lastehandel. Hans hustru het Engel Madsdatter Bech; de blev gift i 1693 og det eneste vi vet om henne var at hun var søster til en Christen Madsen Bech på Kongsberg, mens en annen bror Johan Mathias Bech var bosatt i Batavia på Java. Hun er den første vi finner med fornavnet Engel, et navn som har holdt sig i slekten helt til våre foreldres kusine kusine Engel Andresen (1871-1936), datter av sølvverksdirektøren Carl Ferdinand Andresen (1824-90). Vi vet på den annen side at ekteparet Muldrup hadde minst tre barn som vokste op, sønnen Christian som var kirkeverge, datteren Karen som blev gift med Johan Georg Østerbye, en krambodsvenn som arbeidet sig op til rikdom, og endelig vår ane Thomas som var gift med Engel Henriksdatter Beer. Han var kjøpmann i Kristiansand og eide hus på søndre hjørne mellom Vestre Strandgate og Dronningensgate, kjøpte i 1723 en av kirkens dyreste kirkestoler med årig avgift på seks rd., og var fra 1732 fenrik ved Borgerkompagniet. Ved den store bybrand i 1734 mistet imidlertid både han og broren alt de eide. Hans faste eiendoms kjøp beløpte sig til 2.100 rd. og dertil kom tapt løsøre og krambodsvarer. Selv om det den gang ikke fantes assurance for bygninger og løsøre, greide han allikevel ved lån å gjeopbygge sitt hus og i 1736 blev han utnevnt til byens kemner, et stort tillitsvotum. Han satte sig i spissen for projektet for nytt kirkebygg og blev dets regnskapsfører, men han maktet ikke de forpliktelser han hadde påtatt sig efter branden. Dyrtiden og depresjonen omkring 1740-årene blev hans skjebne, og han blev funnet druknet 14. januar 1742.

Nu satt enken Engel Henriksdatter vanskelig i det. Hun beholdt kemnerombudet og strevet med å oppfylle mannens forpliktelser. Hennes svoger Østerbye kausjonerte for henne sammen med svigersønnen Søren Jacobsen Lund, men selv om hun var dyktig og skrev godt for sig, måtte hun stadig opta nye lån på mannens nyopbygde hus som til slutt gikk tapt for henne. Hennes 13 barn var så heldige å kunne arve onkelen i Batavia som døde der i 1746²⁹. Hver av sønnene fikk 104 rdlr og døtrene det halve. Sønnene blev derved sikret men til tross for alt sitt strev endte moren og en ugift datter på byens rådstukammer og hun døde der 1. desember 1766 som "den fattige madam Muldrup".

En av hennes døtre, Engel Thomasdatter Muldrup, blev gift i 1738 med Søren Jacobsen Lund; han var skipper, reder og til slutt lodsoldermann i Kristiansand. Hans fars familie var innfødte fra stedet. Farfaren het Anders Sørensen på Lund. Gården lå på den andre siden av elven for den nyanlagte by. Han var landløytnant og tok borgerskap i 1659 "eller før", som det står i rullene. Hvem han var gift med vet vi ikke. Vi vet heller ikke meget om hans sønn Jacob Andersen Lund, bortsett fra at han var

lastehandler og at han kjøpte kirkestol i 1696 for sig og sin hustru og at de hadde minst to barn som vokste op. Hustruen het Margrethe Nielsdatter som fra 1722 blev benevnt som enke og ernærte sig ved å drive småhandel i Kristiansand. Vi vet imidlertid meget mere om Margrethe Nielsdatters far Niels Pedersen.

Han var sandsynligvis dansk av fødsel og må være kommet tidlig til distriktet, muligens sogar før byens grunnleggelse i 1641, da han allerede var etablert der som "medicus". Han hadde gode forbindelser ved hoffet i København og fikk 1651 privilegium som byens "medicus, apoteker og vinhandler". Han foretok stadig turer til København og kom hver gang tilbake med nye privilegier for byen såvelsom for sig selv. I forbindelse med utarbeidelsen av de nye kjøpstadsprivilegier som blev gyldige fra 1662, gav majestæten kong Frederik III, kjøpstedene i Danmark og Norge ordre om å sende representanter for uttalelse. Kristiansand sendte sin borgmester Lauritz Christensen, men i "Kristiansands Historie" forteller Sverre Steen at det i København opholdt sig også en annen representant for byen, nemlig den selvsamme Niels Pedersen, som nu ønsket å stå som dens velgjører. I 1661 var han "i full virksomhet i København til hjembyens og sitt eget beste". Til å begynne med gikk det tregt, men "hederlig og høilærd Niels Pedersen" opnåede, da han ønsket å etablere et norsk herbarium, å få kongens førstebygsel og treårstake av alle kirkens jorder i Agdesiden og Bratberg len og dessuten et par daler i bidrag av hver kirke, likesom han fikk bekreftelse på alle sine tidligere privilegier. Han optrådte nu sammen med borgermester Lauritz Christensen og tilsynelatende også med "borgeriets høinødvendige fullmakt" og underskrev "på den gemene borgeriets vegne udi Christiansand". Etter den vellykkede avslutning på byens vegne, dro borgermesteren hjem, "men Niels Pedersen blev igjen, for han hadde ennu mange ting å skjømte", og Sverre Steen fortsetter: "Gjennem hele 1660-årene var [Niels Pedersen] byens store mann. Knapt nogen søknad fra byen som vi kjenner i disse år, er uten Niels Pedersens navn. Gang på gang lå han i København og "solisiterede". Han må av ukjente grunner ha hatt en enestående posisjon ved kollegierne og opnådde ting for sig selv, for andre privatmenn og – i allefall på paret – for sin by. Medicus var han av profesjon, licentiat og kanskje en lærd mann, botaniker sir han selv at han var, men vinhandler kaltes han oftest av de andre, ikke uten et snev av forakt. Han var en meget virksom herre, som soliciant, full av planer til regulering av handelen i landet, og da han i 1665 blev utnevnt til byens første magistratspresident, blev han byens øverste embetsmann og således borgermesterens og byrådets overordnede, men som fremmed stod han utenfor kretsen av byens store lastehandlere og rikmenn, og når han allikevel skapte sig en posisjon ved støtte fra København, blev det samtidig også et lite hjertelig forhold mellem ham og byens storborgere som han slett ikke alltid støttet i deres økonomiske planer, mens han selv fikk stadig større personlige fordeler, for eksempel kongelig bekreftelse på eiendomsrett til Odderøya, som han hadde kjøpt, med rett til å nedsette fortøiningsringer i fjellet - de kunde bare brukes mot avgift - , han blev kontrollør over perlefangsten i Stavanger stift og fikk pengene som var innkommet fra bygdene til rådhus i Kristiansand mot å stille gratis til byens disposisjon et av sine egne hus. Han sikret sig også sammen med to andre privilegium på Båseland Jernverk³⁰ i Holt ved Tvedestrand og enda flere privilegier og økonomiske fordeler.

Han var nu blitt byens president, direktør over Kommersien og manufakturene, det sistnevnte eksisterte vistnok ennu ikke, men kunde komme, han var kontrollør over perlefangsten og over gjestgiverierne. Nu stod det bare igjen å sette sig i besittelse av de nye stillingen, og nytte dem ut og forvandle privilegiene fra smukke ord til virkelighet, men da led han nederlag både personlig og saklig. Borgermesteren satte alt inn på å holde ham utenfor byens saker og likesom Niels Pedersen fikk støtte ved kollegiene i København, blev borgermesteren støttet av stattholderen i Christiania samtidig som stattholderen helt neglisjerte kongens ordre om å forhandle med presidenten i visse saker som gjaldt byens privilegier. Forholdene førte nærmest til kaotiske forhold og det blev ikke uten grunn skrevet om

den "uenighet og andre skadelige consequentzer som har været denne stads ulykkelige skjebne". Sommeren 1669 bestemte Niels Pedersen sig til å klage sin sak i København, men under opholdet blev han rammet av slag. Tilstanden blev ansett som håpløs og en ny president blev konstituert "i avgangne Niels Pedersens sted", men Niels Pedersen var ikke død, selvom han aldri mer fikk sin førlighet igjen. Den nye blev året etter virkelig president, men med halv løn, da Niels Pedersen "er uten forhåbning til forbedring ved sådan ubotelig og stedse sengeliggende sykdom hjemsøkt", og hans hustru Ida, mere vet vi ikke om henne, skrev at Niels "ligger under Herrens kors og er betaget både mål, fornuft og den høire side". Hun fikk derfor beholde halvparten av presidentinntekten for resten av hans levetid.

Sverre Steen forteller videre: "Presidentens ulykkelige sykdom gav anledning til en sak som gir et dystert billede av kulturlivet i Kristiansand omkring. I en tid som alltid satte sykdom i samband med synd eller ondskap, spredtes hurtig det rykte at Niels Pedersen var forgjort. Våren 1670 måtte myndighetene gripe inn og straks stod de oppi et surrende heksebol. Dorte Fudevig som var vitterlig heks, og som blev brent sommeren 1670, hadde under forhørene beskyldt Karen Snekkers, Thomasdatter, for å ha forgjort presidenten. Til å begynne med nektet Karen alt, men snere gikk hun til en omfattende fri bekjennelse som klart viste at hun var heks. Tyve år gammal var hun i tjeneste hos en kvinne i Ty i Jylland som "rei på hinne om natten i hennes trolldoms forretninger". For 18 år siden hadde hun selv gitt sig i tjeneste hos fanden som merket henne med sin klo på venstre arm – merket blev framvist i rette, så det kunde ikke være tvil. Og hun hadde ganske riktig forgjort presidenten. Nogen dager før han reiste til København, hadde hun gått til ham i djævels skikkelse, men usynlig, og helt noe saltlignende pulver nedover hans kappe. Hun og andre hadde fulgt efter ham gjennom luften med et glass og gitt ham drikke om natten, fremdeles usynlig, og så var ulykken skjedd. De hadde vært seks hekser sammen om ugjerningen. ... Efter [Karens] egen tilståelse ... var saken oplagt, og som det siste prov på hennes skyld kune nevnes at djevelen søkte å smugle en strikke inn i fangehuset til henne. Hun blev dømt og brent sammen med tre likesinnede. For å utrydde mest mulig av den ondskap som fulgte henne, blev tømmeret i hennes bryggerhus brukt til ved på heksebålet. Henrettelsen³¹ foregikk på Natvigstangen øst for elven, og som et apropos, blev heksene under fengselsopholdet holdt under opsikt av lensmannen, vår ane, Ulf Haanæs³².

Vi vet ikke nøiaktig når Niels Pedersen døde, men i 1686 blev hans hus tatt til arrestlokale "som avbetaling på hans gjeld til byen", og da var vel også hans hustru, Ida, død.

Niels Pedersen var et av de få særtillfeller innen den tids norske byadministrasjon som gikk bevisst inn for å gjennomføre enevoldsmaktens helstatsidé, "nyordningen", som ofte gikk på tvers av kjøpmannsoligarkiets egne interesser. Han vilde kanskje ha greid å trumfe sin vilje igjennom om han ikke var blitt utsatt for trolldom på veien til København, men seiren vilde sikkert ikke ha vært langvarig og det vr heller ikke uten grunn at stattholderen tok kjøpmennenes parti for å legge en demper på vinhandlerens og de københavnske planøkonomers tilsynelatende glimrende, men sikkert også urealistiske ideer. Stattholderen forstod at kjøpmennenes trivsel var den beste garanti for byens fremtid og under samtidens forhold med stadig far for bybrander, skipsforlis og kapringer og alle andre mulige ulykker hvor kjøpmannen alene bar alle risiko, gjaldt det å støtte kjøpmennenes interesser mere enn Kronens. Det var konfliktsituasjon som kanskje eksisterer ennu i dag.

5. Johann Christopher von Koss (1731-1811)³³

Dette galleri av bønder som var blitt kjøpmenn, trelasthandlere og skipper, danner familiebakgrunnen for Engel (Muldrup) Lund³⁴ (s. 23) som i 1764 blev gift med daværende fenrik i det Mandalske kompagni Johann Christopher von Koss³⁵. To år senere blev han utnevnt til premierløytnant og forflyttet til Trøndelag og slik gikk det til at vår Kristine³⁶ blev født i Beitstaden den 21. desember 1766. Allerede året etter fikk faren avskjed "som ubeqvem i Tjenesten", hvad "ubequemheten" bestod av, vet vi ikke, men han hadde kanskje arvet noget av sin mors arrighet? Før avskjeden var han i alle fall allerede flyttet til Trondhjem og nu flyttet han med sin familie til Kristiansand og slo sig ned på Lund hvor svigerfaren netopp var død. Pensjonisttilværelsen blev allikevel ikke langvarig. Allerede i 1770 blev han gjeninnsatt i tjenesten som sjef for det Mandalske kompagni hvor han blev til nyttår 1774. Et halvt år efter blev han enkemann. Han var da 43 år gammel. Senere finner vi ham i Bergen, hvor han har slått sig ned med sine to døtre Kristine og videre Marie-Josepha, født på Lund 1769. Det er ikke oplyst når han flyttet, ei heller hvorfor, men skal man gjette på hvorfor han valgte Bergen, kan det vel ha vært for sin ugifte onkel Friedrich³⁷, som var kommandant på Bergenhus festning fra 1765 til sin død i 1782. I såfall kan han flyttet dit allerede sent i 1770-årene og da kan Kristine ha kjent Reichborns ganske lenge før hun blev gift med sin feltskjær³⁸. De hørte kanskje til den tyske krets i byen som sognet til Mariakirken.

Det er fra Johann Christopher von Koss' siste år i Bergen at vi har et dokument som blev avskrevet av Engelhart Andresen på Rosenborg og som svoger Thor Odegaard Omejer fikk kopiert i 1934. Dokumentet består av tre deler, første del, sidene 1-3, er en "Fortegnelse paa vorea adelige Familie saavitt mig derom for dennesinde er bekiendt", datert Dahlen udi Øvre Telemarchen 7 Juny 1748 og underskrevet av Friedrich von Koss, den senere kommandant på Bergenhus. Neste del, sidene 4 og 5, er en fortsettelse, datert Christiania 10 November 1881, undertegnet av Engelhart Andresen og siste del, sidene 6-9, er en erklæring datert Vilz 30. Juni og Bergen 2. desember 1807, undertegnet av Johann Christopher von Koss samt bekreftet av Bergens politimester Rolf Olsen.

Siste del av dokumentet stadfester at den siste mannlige ætling av den mechlenburgske gren av von Koss-familien var avgått ved døden i 1783. Det var da blitt utstedt et proklama som efterlyste gjennlevende slektninger i Norge, men dette var ukjent i Bergen og godset var blitt tilkjent en østlandsk gren av slekten. Dette gikk godt noen år, kanskje til Reichborns kom østpå, for da blev saken kjent og det utspant sig en langvarig prosess som først fikk sin avslutning i 1807. I den anledning finnes en beediget erklæring fra Johann Christopher von Koss hvor han meddeler at han aldri hadde fraskrevet sig retten til godset slik østlandsgrenen hadde påstått, men hadde tvert imot vært i uvitenhet om hele saken. Da Johann Christopher bare hadde to døtre, gikk han imidlertid med på å frafalle sine og sine døtres krav mot en erstatning på 1.400 rd. gull å utbetale i tre terminer, den siste i 1809. Dokumentet er datert i Vilz, så han må ha tatt sig en tur dit ned.

Datteren Kristine mottok halve summen og den kan kanskje også forklare huskjøpet i Tollbodgaten i 1807. Johann Christopher døde i Bergen i 1811 og Kristine avverterte dødsfallet. Ved skiftet efter faren var den andre datteren fraværende og hennes skjebne ukjent. Den gren av von Koss-familien som beholdt godset i Vilz døde ut i 1885 og godset kom da på fremmede hender.

(Her er udeladt et mindre afsnit, der stort set er en gentagelse af en forudgående tekst).

6. Adolph Flüh (1813-1863)

- nevøen som forsøkte å gi Christiania en aura av storby

At den høist borgerlige Andresen-familie har spilt en rolle i Christianias populære fornøjesverden har vel ingen trodd. Ikke desto mindre var vi med i Karenslyst-prosjektet helt fra begynnelsen gjennom Nicolai Andresens nevø Adolph Flüh. I Chr. Egers slektsbok står det at vår stamfar Nicolai Andresen hadde en søster³⁹ som var gift med vinhandler Adolph Flüh i Lille Grensen. Det er ganske rart at Chr. Eger skulde ha tatt feil da hans bror advokat Nicolai Eger, var en av administratorerne i vinhandler Flüh's enkes bo i 1886 og måtte vite at Adolph Flüh ikke var Nicolai Andresens svoger, men hans nevø. Han blev imidlertid aldri særlig omtalt i familien og det viser sig at det hadde sine grunner.

Tante Flüh som hun blev kalt av Andresen-barna, var blitt enke i 1822, men vi vet ikke når hun kom til Norge med sine barn, bortsett fra at hun opholdt sig der i 1826 da hun bar den lille Engelhart, som kostet sin mor livet, til dåpen. Året etter var hun der fremdeles for da var hun fadder hos kjøpmann Lars Møller Ibsen som var kommet til Christiania først i århundredet som amatørskuespiller og musikk lærer og som senere drev en musikkhandel på Torvet sammen med Marcus Thranes bror Waldemar. Han blev senere kjøpman i Nedre Slottsgade likeom hjørnet fra Andresens og familiene var venner, faddere til hverandres barn og Ibsen underviste Andresens barn i musikk. Det som gjør at han fremdeles minnes er imidlertid at han var komponisten til Schwachs fedrelandssang "Naar Nordhavet bruser".

Tante Flüh bodde antagelig hos broren og i de første årene etter Engels død styrte hun hans hus og spilte mors rolle for Andresen-barna som hun var det for sine egne barn, sønnen Ferdinand, datteren Cecilie Catharine og yngstebarnet Adolph. Hun flyttet imidlertid ut da Nicolai overtok sine to ugifte svigerinner Hanna⁴⁰ og Lotte⁴¹ Reichborn som igjen skulle styre svogerens hus inntil han døde i 1861. At tante Flüh kunde flytte skyldtes også at skreddermester Hoffmann⁴² skiftet med sine stedbarn i 1832; Andresen-huset i Tønder blev solgt og for sin del av arven kjøpte hun eiendommen Abbediengen som hun beholdt inntil Nicolai kjøpte naboeiendommen Skøien i 1838. Da blev Nicolais landsted Holmen ledig og tante Flüh flyttet dit, mens Abbediengen blev solgt. Den eldste sønnen Ferdinand som hadde drevet gårdsbruket på Abbediengen, forlot da vel Christiania og døde i 1847.

Datteren Cecilie Catharine blev snart etter gift på Sylt med skipskaptein Groot. Den yngste sønnen Adolph blev igjen hos moren og fikk rimeligvis samme skoleutdannelse som sine fettere ved Møllers institutt i Tollbodgaten. Det kan ikke sees at han blev konfirmert i Christiania, så han må ha blitt sendt tidlig syddover for å lære handelen, som hans jevnaldrene fettere gjorde det i Hamburg. I 1837 er han tilbake i Christiania Han var da 24 år gammel og avisene for 22. mai meddeler at handelsfullmekrig Flüh var kommet med dampskibet "Constitutionen" fra København. Han var derefter en kort tid hos sin onkel, men etablerte sig samme år som selvstendig kjøpman.

Den 25. juni ser vi at han har vært en tur på Moss og den 30. arverterer han i Den Constitutionelle⁴³ om "13 nylig fra Udlandet ankomne 6 ½ og 5 ½ Oktavers Forte-Pianoer af tydske og engelske Fabriquer ere til meget rimelige Priser til salgs indtil den 10de Juli, efter hvilken Tid de tilbageværende kunne erholdes tilleie. Vederhæftige Kjøbere tilstaaes 6 Maaneders Credit, hvorimod derfor contant Betaling rabatteres 5 p.Ct. paa de ellers faste Priser. Instrumenterne forevises hver Dag fra Kl. 12-2 i Hr. Stadsphysicus Døderleins Gaard af A. Flüh". Døderleins gård lå i nærheten av Andresens gård i Tollbodgaten og det er sannsynlig at onkelen har vært ham behjelpelig. Men selve avtissementet bryter med den andresenske linje. Det er stort og prangende, aldeles ulikt de beskjedne én- og tolinjers meddelelser Andresen satte inn når han hadde noget å selge. Avtissementet blev gjentatt hver dag med stadig mindre antall pianoer inntil 4. juli, da der var 8 igjen.

Flüh trengte imidlertid egne forretningslokaler og i "Veiviser for for Christiania", som finnes på Deichmann, finner vi ham året etter opført med adresse Skippergaten 110, det var innerst ved Kirkeristen på hjørnet av den nuværende Gunnerusgate. Her i et strøk med gamle bondehandelsgårder og bevertningssteder hadde han funnet lokaler hos kjøpmannsenken Madam Jürgens, som hadde sluttet sin egen handel og var flyttet til sønnens gård i Aker, den 6. september, avla Adolph sammen med fetteren August ed til konstitusjonen som handelsborger, men August hadde ennu ikke egen adresse, han arbeidet hos faren.

Flüh fortsatte i musikkbransjen, et nytt avertissement kom 17. november: "Til Kjøbs. Af nogle i disse Dage fra Udlandet modtagne Instrumenter har jeg for Øieblikket paa mit Lager udmærkede smukke og gode opretstaaende flygelformede samt taffelformige Do. sidste Breitkopf & Hartels bekjendte Fabrique. Ligeledes har jeg nogle brugte udenlandske 5 ½ Octavers Fortepianoer til salgs til 50 Spd. Stykket, samt et norsk Do. til 20 Spd." Det var kanskje et av disse pianoer som senere skaffet ham en rettsak på halsen idet han hadde levert et på prøve til en vognfabrikant Haugan. Da han ikke fikk oppgjør, lot Flüh pianoet hente i fabrikantens fravær og krevde nu leie av instrumentet i den tid det hadde stått hos Haugan, men der fikk han ikke medhold av retten.

Flüh drev også i andre varer og nøide sig ikke med én annonse i en avis, han kunde ha hele spalter med avertissemeter og navnet A. Flüh stod under hvert avertissement. 27. november 1838 averterer han: "Fra Hrr. D. Hansens betydelige Kniplinge-Fabrique i Møgeltønder har jeg i Commissionslager til Udsalg en Gros til Fabrique-Priser. A. Flüh" og derefter "Udenlandske Eddike af meget god Qualitet sælges til 8 Sk. Pr. Pot i Fustagevis af A. Flüh", ennvidere, "Congo- og Rohe The, Hornliim, Peber, Allehaande, Canel, søde Mandler og udmærket god amerikansk Humle er til salgs hos A. Flüh", samt "Hvide og culeurede Shirtinges, jyske og holstenske Uldtrøier og Sokker, Børnetrømper og Vanter, Islandske Trøier, ublegede Pommerske Lerreder, Forte-Piano-Tepper med nogle andre Manufakturvarer sælges af A.Flüh. Samme modtager Bestillinger på Juletræer". Han var også begynt i vin som sees den samme dag i samme avis i et annet avertissement: "Mit Commissions-Lager af diverse Sorter Portviine paa ¼ Both, samt Madeiraviin på ½ Piber anbefaler jeg til de billigste Priser, A. Flüh i Mad. Jürgens Gaard i Skippergd", samt "St. Thomas-Rum paa Oxehoveder og Jamaica-Rum i mindre Dele, samt nogle Oxehoveder Margaux-Viin af 1834 Aars gode Væxt sælges billig af A. Flüh", og endelig, "Cigarrer af betydeligt Assortiment Hollandske, Hamborger, Bremer samt Havanas, Domingo, Louisiana m.m. Cigarrer fra 3 ½ til 16 Spd. pr. Mille i hele og ¼ Casser ere tilsalgs i Partier hos A. Flüh".

Madam Jürgens døde i januar 1840 og det er vel derfor at han samme år fortrekker lenger vest i Skippergaten til hjørnet av Tollbodgaten. Det var kanskje også for å støtte ham økonomisk at moren i april samme år utlyste auksjon på Holmen da hun solgte hele sitt innbo, reisevogn med kalesje og en del godt timoteihøi. Tilbake usolgt forblev bare lenestol, 1 sengested og 1 themaskine. Samtidig averterte sønnen efter "Nogle Værelser, helst i Parterre af en grundmuret Gaard i Nærheden af Bryggerne med endel udvendige Bekvemmeligheder, hvoriblandt gode Kjeldere". Vi vet ikke om moren også flyttet inn i Skippergaten, men kjellerne var vel for sønnens eget bruk. Moren var muligens også flyttet fra Holmen på grunn av tiltagende hjertebesvær. Om det tilfelle, skulde ikke sønnens kommende vidervedigheter forbedre situasjonen og hun døde da også av hjertekrampe på Rikshospitalet to år senere, den 14. september 1842.

(Her er udeladt et afsnit om Johan Sebastian Welhaven, 1807-65, som skønnes uden betydning for sammenhængen. Det er et længere citat fra ukeskriftet Vidar 1834).

Om H. J. Lorange vet vi ikke annet enn at han var dansk, kalte sig Handelsfuldmægtig og kom herop fra København våren 1836 med dampskipet "Constitutionen". Av Avertissemeter ser vi at han

forpaktet selskapslokalene i den nye frimurerlosje som stod ferdig i 1837. Om Jacob Sanne vet vi mere. Hans far var hosekremmer i København og selv var han bokbinder og amatørmusiker. Han kom til Christiania litt før Lorange og losjerte muligens hos høker og marketenter Torsten Mikkelsen i Lille Grensen hvor Morgenbladet senere bygget sin gård. Mikkelsens gård blev kalt dels "Pultosten" på grunn av hans eget etablissement med bondehandel og marketenderi og dels "Noas Ark" for det brogede publikum som losjerte der av alle slags kunstere, ja sogar hele sirkusensembler, samt tilreisende håndverkere og handelsfolk. Torsten Mikkelsen var selv innflytter og het egentlig Nordrach og var slektning av Malermester Nodrach, Richard Nordrachs far og gift med den vakre Christiane Bjørnsdatter fra Skee i Land, en søster av presten Peder Bjørnson, dikterens far.

To av Mikkelsens døtre blev gift med losjerende kunstnere, den ene med en skuespiller Spindler og den annen, Birgitte, med Jacob Sanne. De drev en liten handel i farens gård for salg av salmebøker, korteverer, leketøi og presanggjenstander, og i markedstiden hadde de bod på Torvet. Sanne gikk så sammen med Lorange og drev restauranten i Logen og fremleie av lokalene. Somrene 1838-39 drev de likeledes lyststedet Dronningbjerget på Ladegaardsøen og det var vel da de fikk ideen til et større sted og kjøpte professor Maschmanns løkke Karenslyst med tilstøtende forpaktningssløkke Smedbraaten.

Ideen med Karenslyst blev slått op i byens presse og byens leverandører gav foretagendet sin velvillige kreditt. Samtlige blev smittet av entreprenørens tiltakslyst ikke bare hvad angikk Karenslyst, men også deres øvrige prosjekter og nyhetene kom slag i slag. I februar meddeler Den Constitutionelle "H. J. Lorange's Pavillon ved Kjørebanen paa Isen er aaben de tre Markedsdage. Der bevæertes saavel med varm Spise som alle sorter Drikkevarer. Fra Kl. 1 til 5 er der fuldstændig Janitscharmusk. For at gjøre Pavillonen saa lun som muligt, er der anbragt Kakkelovne i Samme og Gulvet belagt med Matter. Entreen betaales med 8 Skill. pro Persona." Jacob Sanne på sin side benyttet sig samtidig av markedssalget til å kvitte sig med sin korteverebeholdning. "Bogbinder Jacob Sannes Bod paa Torvet i første Række fra Kirkegaden er forsynet med et betydeligt Udvalg af Børnelegetøi, Røgelsesfigurer, paaklædte Dukker, Dukkehoveder i enhver Størelse, Paparbejder etc. NB. Da Hensigten herved er at udsælge Restbeholdningen af mine Fabrikata, saa sælges disse til betydelig nedsatte Priser."

Han trengte penger til sitt nye foretagende som fremgår i avertissement den 24. april: "NYT ETABLISSEMENT. Jacob Sanne tillader sig herved at underrette det ærede Publikum om, at han fra i dag af har aabnet en Café i Hr. Høiesteretsadvokat Hjelms Gaard i Raadhusgaden med denne er en Læsesalon forenet, i hvilken forefindes følgende Udvalg af indenlandske og udenlandske Aviser: Indenlandske: Christiania Intelligenssedler, Rigstidende, Morgenbladet, Handelstidende, Den Constitutionelle, Tilskueren, Tiden, Den vestlandske Tidende, Christiansandsposten, Stavanger Avis, Bergens Stiftstidende, Trondhjems Stiftstidende og Adresseavis, Oplandstidende. Udenlandske: Svenske: Aftonbladet, Dagligt Allehanda, Svenska Minerva, Freja, Götheborgs Handelstidning. Danske: Fædrelandet, Københavnsposten, Den Frisindede, Handelstidende, Dagen, Søndagen, Berlingske, Berlingske Søndagsblad, Københavns Morgenblad. Tyske: en lang række aviser og blade. Franske: Charivari. Engelske: The Spectator." Litt senere averterer han at kafeen også er åpen fra 4 om morgenen hver tirsdag i den tid dampskipsfarten finner sted. 25. mai og hver dag utover averterer han en stor konsert av Harzmusikverein i Grünings have, men når han gir konserter der, holdes hans kafe i Rådhusgaten lukket om eftermiddagen.

Samtidig kommer de første detaljer om Karenslystprosjektet. I Morgenbladet for 16. april kan man lese følgende: "I to somre har Christiania Publikum havt et Lyststed paa Dronningbjerget, der tilhører Hans Majestæt Kongen, og hvor Lorange & Sanne have solgt Forfriskninger. Nu har disses Herrer kjøbt et sted i Nærheden – Karenslyst – hvor de have opført et bekvemt Lokale og ansøgt om Tilladelse til at holde Restauration, hvilket rimeligvis ikke vil blive dem nægtet. I sommer vil man saaledes paa Udflugten til Ladegaardsøen komme til at søge sine Forfriskninger til høire fra Vejen udover, paa

Karenslyst, istedenfor til venstre paa Dronningbjerget." Det var allikevel langt ut dit enten man skulde til Dronningbjerget eller til Karenslyst. Man måtte enten gå Drammensveien utover til Tyskestranden og derfra på en primitiv kjørevei over Smedbraaten, eller man kunde bli satt over Frognerkilen fra Skarpsno for så å fortsette på Ladegaardsøen, men langt blev det uansett.

Avisene fortsatte skriviene; den 31. mai kunde man lese i Rigstidende: "Det synes som om Hovedstaden ikke vil savne Fornøielser i indeværende Sommer. Idet vi her ville omtale nogle af disse skulde vi først nævne entreprenante Herrer Lorange og Sannes Arrangements. Paa Landstedet Karenslyst paa Ladegaardsøen have de ladet opføre en stor Bygning med flere Salongs og Værelser, der vel ikke bliver ganske færdig før til Høsten; men en Pavillon og flere Anlæg i det Frie tilbyde allerede om en 8 Dages Tid Hovedstadens Publicum et Maal for deres Sommerpromenade. For en særdeles behagelig Underholdning for deres Gjæster have de sørget ved i Hamburg at engagere Musici, der under Navn af "Harzmusikverein" deels ved Hornmusik deels ved andre Instrumenter udføre smukke Concertstykker og herlige Straussvalser. Man har allerede et par Aftner havt Anledning til å høre disse i Consul Grønings Hauge, som ogsaa er leiet af d'Herrer Lorange & Sanne, til Promenadeplads for Hovedstadens Indvaanere, og hvor der ugentlig gives Musik".

Åpningen gikk av stabelen efter planen den 28. juni og vi kan danne oss et billede gjennom følgende to artikler i henholdsvis Den Norske Rigstidende og Den Constitutionelle, begge av 30. juni: "Har man fordem med rette kunnet klage over, at Hovedstaden savnede Sommerfornøielser, saa kan man for Tiden ikke gjøre det. Vi have nylig omtalt, at d'Hrr. Lorange & Sanne vilde flytte deres Sommerpavillon paa Ladegaardsøen fra Dronningbjerget til Karenslyst, og at Sommerfornøielserne der snart skulde begynde. Igaa aabnedes deres Pavillon, og en talrig Menneskemasse var forsamlet derude. Gjæsterne havde unegtelig vundet ved Byttet; thi ihvorvel Passagen til Dronningbjerget især søverts var letvintere, og der fra dette Sted var en henrivende Udsigt, saa tilbyde paa den anden Side Sommerpavillonen ved Karenslyst saadan Mangfoldighed af smukke Udsigter og saadan Afveksling i Partierne at, naar dertil kommer den fordelagtige Colorit det hele smagfulde Arrangement antager ved den saa almindelig yndede og med rette roste "Harzmusikverein"s melodiske Toner, vistnok Faae besøge stedet uden en viss Attraae efter snart at komme der igjen. Og det var virkelig at ønske at Stedet i Begyndelsen maatte blive rigeligt besøkt, for at Entrepreneurernes utrættelige og rosværdige Bestræbelser maatte krones med Held. Det er virkelig sjeldent hos os at see nogen med saadan Iver, Dristighed, ja vi kunde næsten sige Talent, at bringe Ting istand, der forhen have været Gjenstand for fromme Ønsker og frugtesløse Passiar. Vinterpavillonen, der er under Indredning, ligger i Ly af Fjeldet paa den Side, der vender mod Drammensveien, og vil vist blive særdeles svarende til Hensigten, da den indeholder en Mængde Værelser. I Anlægget er anbragt en Mængde Bænke og Borde, indrettet mange Lysthuse og pkantet mangfoldige Trær og Blomster, der hentyde paa at det hele engang i Tiden vil blive endnu smukkere og mere indbydende. Passerer man derud med Dampskibet har man en smuk Tour rundt omkring Ladegaardsøen og en endnu smukkere Indseiling forbi Vækkerøe. Ogsaa Veiret begunstigede denne Indvielsesfest, uagtet Regnet om Formiddagen under Lynild og Torden øste ned fra Himmelen, blev der om Eftermiddagen det mest indbydende og behagelige Sommerveir".

Den Constitutionelle skrev likeledes samme dag med overskrift "Den nye Pavillon paa Ladegaardsøen". "De mørke skyer der igaarmorges tildækkede Horisonten og ud paa Formiddagen sendte regnstrømme ned over Engen, udbredte almindelig Bedrøvelse blandt Hovedstadens Indvaanere, der havde glædet sig til at gjøre den første Udflugt til D'Hrr. Lorange & Sannes nye Etablissement, men nu troede at see sine skjønne Planer tilintetgjorte. Desto større blev Glæden, da en forandring indstraadte, og vi fik en Eftermiddag saa deilig og forfriskende, som vort Norden nogensinde har vederkvæget med. Der blev en almindelig Bevægelse blandt Folket, man saa i den pludselige Overgang fra det tristeste Regnveir til en klar og skyfri Himmel en Opfordring til Indvielsen af det nye

Forlystelsessted, og mange hundrede glade Mennesker adløde Tegnet fra Oven. Den nye Pavillon staar paa Ryggen af det lile Fjeld, der hæver sig foran den Jordtange, som forener Ladegaardsøen med Fastlandet og har en særdeles fordelagtig Beliggenhed. Til venstre ligger den i Baggrunden af høie Skogpartier omklædte Vækkerøbugt, gennem hvilken man seer "Statsraad Jonas Collett" flyve ind og med sine Passagerer under Glædesskud fra omflakkende Smaabaade og Salut fra de under Ledning liggende Trælastfarere. Til Høire ligger Frognerkilen og over Dronningbjergets Løvskov seer man Fjorden udenfor Kongshavn og Agershuus Fæstning og Volde. De mange smukke Partier i det af disse Bugter indesluttede Landskab sees fra dette Punkt i de heldigste Rammer, og Prospecterne op til Frogner og Montebello ere virkelig fortryllende. Selve Anlægget er gjort med megen Indsigt og Smag og geraader ikke mindre Gartneren (Hr. Mortensen) end Entrepreneurerne til Ære. Den temmelig store Furulund, der i sin lille Afstand fra Pavillonon strækker sig nderfter Fjeldet, er gjennemskaaret af kjølige Spadsergange, der føre til en Mængde Hvilesteder hvor de, der ønske at afsondre sig, kunne leire sig i større eller mindre Partier. I en Aabning i Skoven staaer en mindre Pavillon fra hvilken Harzmusikverein sender sine Harmonier ud, til Glæde for Beboerne endog af fjerntliggende Landsteder. Da man maatte sige Dronningbjerget farvel sørgede man, fordi man frygtede for at intet Sted vilde kunne gjengive hvad man havde tabt; men det er nu et meget omtvistet Thema hvilket Sted der er at foretrække: Dronningbjerget eller Karenslyst. Vi haabe at Entrepreneurerne faaer sine Forventninger realiserede og ønske dem af Hjertet mange Aftner som den igaar".

Transporten ut var imidlertid stadig like problematisk, selv med omnibussene "Løven" og "Sylphiden", som nu var kommet i gang. 1. juli kunde en derfor lese en opfordring i Den Constitutionelle til byens vognmenn om å møte op på Torvet og for en rimelig penge kjøre publikum til Karenslyst, idet omnibussene forlangte en ublu pris. Opfordringen gikk ut på å ta 12 à 16 skilling fra hver av de 5-6 personer som fikk plass i en vogn, mens en kariol eller gigh måtte kunde ta mer. Man skulde så kjøre til foten av den bakke hvor paviljongen lå.

Søndag 5. juli hadde Morgenbladet⁴⁴ en lang artikkel med overskrift "Karenslyst ved Ladegaardsøen (Indsendt)". "Den Constitutionelle og Rigstidende have kappes om at omtale D'Hrr Lorange & Sannes Pavillon og Arrangement paa det nye Punkt paa Ladegaardsøen. Unægtelig kan det ikke være uden Interesse for vore Landsmænd udenfor Hovedstaden at kjende til det nye offentlige Liv i Christiania. At Folk af forskjellig Stand og Kjøen komme sammen, har en anden Betydning end den blotte Forlystelse: det er dette, der bidrager saa meget til det sociale Livs Udvikling hos en Nation, og en Kundskab om, hvori vore Fornøielser af denne Art bestaae, vil maaske didrage til at flere udenbyes Folk nu ikke længere afholdes fra et Besøg i Hovedstaden, som de kunde have ladet fare. Da dette Blad tæller de fleste Abonnenter udenfor Hovedstaden, er det ikke unødigt at adressere nedenstaaende Beretning til dem.

Karenslyst kaldes den vestlige af de 2 fremragende Fjeldpynter af Ladegaardsøen, som man seer, naar man reiser ad Drammensveien. Den ligger omtr. 70 Fod over Havfladen og udgjør et Areal af flere Maal Jord. Dens nordlige mod Agers Sogn beliggende Kant er bevokset med temmelig tæt Granskov, dens sydlige Deel derimod er saagodtsom uden Skov, naar undtages de nyplantede Popler, Syringer og Løvtræer, der pryde de nye Anlæg i den sydlige Deel og tjene til at omringe de placerede Borde og Bænker, hvoraf der i alt findes 60 Stykker. Førrige Aar var denne Deel bevokset med Kartofler; kun en fattig Inderste var beskæftiget der, hvor nu Hovedstadsverdenen overlader sig i sine Fritimer til Glæden og Beskuelsen af udmærkede Naturscener. Og mellem de Graner, hvor der for eet Aar siden kun hørtes en Drosle eller Bokfinke, er der nu de skjønneste Toner af den med velfortjent Berømmelse saameget omtalte Harzmusikverein. Af dette førrige Aars Chaos har D'Hrr. Lorange & Sanne dannet et saare skjønt og vel udstyret Lyststed. Pavillonon der er placeret paa det høieste Punkt af den skovfrie Plads, er særdeles vel indrettet og omgiven af Blomsterbed med Natvioler, Hyazinter og Recidaer, der

blande deres Vellugt i Harzvereins Melodier og bidrage til at gjøre hvert Øieblik henrykkende, medens man har Anledning til at underholde Øiet med Beskuen af den idylliske Omegn, som dette Sted frembyder. Det kan ikke som Den Constitutionelle har ytret, være nogen Tvivl om hvor der er det heldigste point de vue paa Dronningbjerget eller Karenslyst. Ikke at tale om, at dette Terrain er meget større og mere bekvemt til Tumbleplads for Spadserende og Partier, der ønske inden visse Kredse at nyde deres Thee, Limonade eller Punsch. Paa Dronningsbjerget var det frapperende, naar man gjennem den tykke Granskov kom ud paa den skovfri Pynt og mødtes af hele Agersogns skjønne Natur, eller naar man lod Øiet glide ind ad Frognerkilens Vover, hvis Bredder ere bestrøede med yndige Landsteder, indtil det standsede ved gamle Agershus's hvide Borg eller foden af Egebjerget. Man har her, naar undtages en liden Deel af Frognerbugten, som Dronningbjerget, skjønt noget lavere, hindret os fra at beskue, den samme Udsigt, men faaet den ikke paa eengang. Paa Dronningbjerget var man straks kjendt og orienteret, paa hiint maa man gaae flere Gange og gjøre flere Streifetog førend man bliver kjendt og opfager altid noget Nyt. Desforuden haves, som i den Const. omtalt, paa den vestlige Kant udsigt til det idylliske Vekkerø med dets yndige Bugt. Der er vist gaaet Mange, som Indsenderen heraf, da han saa Vekkerø fra dette Punkt. Det er som om man opdager en ny Norsk Landsby. Indseilingen hertil er særdeles vakker og det er høist forunderligt, at Dampskibet "Jonas Collett" ikke havde flere Passdagerer paa dets Toure. En saadan kort Dampskibsfart, hvor man har den rigeste Afveksling for Øiet lige fra Christiania til Bryggen ved Vækkerøbugten forekommer Indsenderen at være noget at foretrække for en Tour med en mokant Vognmand i hans stive Kaross. Aarsagen er uden Tvivl den høje Priis og den djævelske Musik af fire durchdrevne Trompetere, der underholde ombord. Paa den vestlige Kant af dette høie Bjerg Karenslyst er opført en 2 Etages høi Bygning, foran hvilken der er opført en Grundmur af Granit af flere Alens længde og Tykkelse. Den skal prydes med et Jerngitterværk, der allerede ligger færdig paa Bærum Værk.

Bygningen indeholder i øverste Etage en stor Salon, og 12 smaa Værelser og i nederste Etage en lige saa stor Salon og 10 Værelser. I dens Kjælderetage indesluttet Kjøkken, Konditorbageri, Bryggerhuus, kort sagt alle de fornødne Bekvemmeligheder, som paa vore Landsteder udfyldes af flere store Udhuuse. Lige foran Bygningen er i Klippen udmineret en Brønd, hvorfra det klareste Kildevand ved en Pumpe ledes ind i Kjøkkemet. Det er bestemt til Vinterfornøjelsernes Paulun. Naar man seer denne Bygning fra Landeveien svæve ligesom i Luften, bekrandset af et skjønt Parti Grantræer der klynge sig sammen og trives i denne Præcipice, hvor næppe en Kat kan klatre, skulde man tro, at det var et Luftkastel, som D'Hrr. Spekulanter have opført. Men det er virkelig en grundmuret solid Bygning og det er alle adspekter til, at den vil blive staaende urokkelig, naar man tør forudsætte, at det ærede Publikum vil ved deres frekvente bidrage til at gjengælde hvad D'Hrr. Lorange & Sanne have gjort for vore offentlige Forlystelser. Foruden dette bygges en dobbelt Kegelbane og Korocel, hvilke begge i Løbet af denne Maaned vil blive færdige. Jeg har spurgt Entreprenøren, Hr. Lorange om, hvor meget der allerede er bekostet paa dette Anlæg, og han har for mig opgivet følgende: Grunden selv koster 2'900 Spd., Planeringen, Pavillon og 6 Borde med Bænke 2'000 Spd., Korocellen og Kegelbanen 800 Spd. og den omtalte Bygning saaledes som den nu staaer uden Inredning 8'000 Spd. hvilket udgjør en Sum af 13'700 Spd. Det hele Arrangement er virkelig ogsaa saa fuldkomment, at man tør sætte dette vort ene Lyststed imod hvilket som helst af de mange, som findes i de to andre skandinaviske Hovedstæder, ja endog de Hamburgske. Det er vistnok sandt og i sig selv naturligt, at egen Interesse har ledet D'Hrr. Entreprenører, men man maa dog tilstaae, at denne Spekulation er af en saa nobel Natur og den Maade, hvorpaa D'Hrr. Lorange & Sanne forstaaes at beværte sit Publikum saa gentil, at de fortjene al mulig Opmuntring. Det eneste man kan bebreide Entreprenørerne er, at de ikke have sørget for at give Stedet et Navn, der svarer til dets Betydning, men opkaldt det, eller bibeholdt det gamle Navn

Karenslyst efter en gammel Husmandskjerring, der i sin Tid har boet her og som jeg har ladet mig fortælle skal have været drikfældig.

Det er kun et Tidsrum af 3 Aar siden vore offentlige Forlystelser bestode i at see paa Dampbaaden komme. Det er derfor ikke at vente at man nu skal spore nogen særdeles øiensynlig Virkning af de Goder, som et offentligt Sted, hvor Folk af forskjellig Kjøøn og Stand ere ligeberettigede, har paa det sociale Livs Udvikling. Indsenderen tør saaledes tro, at det næppe vil gaa upaataalt hen om f. ex. et Par af vore elegante Damer vovede at sidde i en Omnibus, hvor der for resten fandtes Folk af den lavere Klasse, eller om en norsk Gentleman i Pavillonen vilde sidde og konversere sin Skrædder eller Skomager, noget, som man selv i det aristokratiske Tydskland større Steder hyppigt seer. En saadan Forkeerthed passer saa yderlig slet her, hvor dog unægtelig Hjertet er for al Frihed og Lighed i Europa. Tiden kan kun afspeile saadan Borneerthed, og det er derfor at haabe at den gemene Tone, som forrige Aar har indsneget sig, at den saakaldte elegante Verden forbeholdt sig Pavillonen visse Dage imod at overlade den om Søndagene til de lavere Klasser, snart vil ophøre. Vort smukke Kjøøn, der for kort Tid tilbage paa Grund af deres tertepene Opdragelse, ikke turde komme paa offentlige Steder, hvor der fandtes Herrer (Theatret dog undtagen) bør nu, da Aars-Erfaring har viist dem, at de derved hverken har lidt skade paa Ære eller Gods, kunne begribe at de risikerer lige saa lidet om de gaar paa samme Aftener som Damer, der staae i en underordnet Klasse. Uanstændigheden bør kun holdes borte, men enhver Honet admitteres hvad enten han bærer Vadmels Trøje eller er kostumeret med super fiint Klæde.”

Artikkelen forårsaket en rasende protest, ikke over innsenderens sluttlige filosoferen over å blande sammen de forskjellige klasser på omnibussen, men at innsenderen hadde fordristet sig til å harselere over stedet navn. Om det stod å lese i Den Constitutionelle den 8. juli:

”En Indsender har i Morgenbladet No. 186 af 5. Juli d.Å. i sin Beskrivelse over de Herrer Lorange & Sannes Arrangement paa Ladegaardsøen været ligesaa om sig i at fortælle om Barbereren i Den Stundesløse af Holberg; hvorfor han udkommer løst og fast, uden at undersøge enten han af sin Referent er holdt for Gjæk, eller om denne har været ligesaa uvidende, som han selv, om hvad han vilde fremsætte, - hvorfor man finder følgende anført: ”Det eneste man kan bebreide Entrepreneurerne er, at de ikke have sørget for at give Stedet et Navn, der svarer til dets Betydning, men opkaldt det eller rettere beholdt det gamle Navn Karenslyst, efter en gammel Husmandskjerring, der i sin id har boet her, og som jeg har ladet mig fortælle skal have været drikfældig.” Naar det havde været Indsenderen om at gjøre at erholde Kundskab om, hvorfra Navnet Karenslyst (der støder ham saa meget) hidrører, burde han have henvendt sig til Stedets forrige Eier, af hvem han skulde blevet meddelt alt desangaaende. – Imidlertid, for ikke at føre Publicum bag Lyset, vil jeg, som forrige Eier af Stedet, meddele det fornødne. D’Hrr Lorange & Sannes Etablissement er oprettet paa tvende forskjellige Grundeiendomme, nemlig en Deel af Karenslyst og en Deel af Ladegaardsøen tilhørende Staten, forhen forpagtet af Smeden Jørgen Jørgensen, hvorfor dette Stykke fører Navnet Smede-Braaten. Hvad Karenslyst angaar, da er dette Jordstykke ved Skjøde af 31te Marts 1797 frasolgt Vestre Skøyen til min Moder Karen sal. Maschmann og af hende ved offentlig forretning af 21de Juni 1797 særskilt skyldsæt og givet Navnet Karens-Lyst, under hvilken Benævnelse denne Grundeiendom er indført i Matriculen, og saaledes af D’Hrr Lorange & Sanne ikke kan forandres forinden en ny Skyldsætningsforretning er optaget, hvortil de vel er forpligtede men formodentlig endnu ei have fundet Leilighed til. Heraf vil da Indsenderen erfare sin Vildførelse, at Navnet hverken hidrører fra en Husmandskjerring eller at Eierinden har været drikfældig, men at hun i Almindelighed blev anset for en af Christiania Byes mest agtede Koner. Dette maa være nok til at belære Indsenderen at han en anden Gang først gjør sig bekendt med hvad han vil skrive om, førend han sætter Pennen til Papiret. Vestre Skøyen den 6te Juli 1840, H. H. Maschmann.”

Polemikken om Navnet bevirket at de neste annonser ikke længere refererte til Karenslyst, men omtalte stedet som "Pavillonon paa Ladegaardsøen".

Karenslyst ca. 1880.

Foto av Thomas Nicolay Fearnley, Oslo Museum.

Det maa have v ert en regnfull sommer, eller publikum har sviktet av andre grunner. Det synes i alle fall ikke   ha v ert nok bare med vakker utsikt, hvilesteder og spaserturer. Midt i juli averteres det derfor flere ganger med "Camers Obscurs, aabent hver Dag naar Veiret tillader". Alle var imidlertid ikke like imponert over foretagendet på Karenslyst. I "Akers Historie" skriver Edv, Bull om en engelsk reisende E. Hamilton Esq. Han skriver først om Dronningbjerget hvor Lorange & Sanne hadde hatt sitt forlystelsessted fra 1838 og fortsætter: "entreprenørerne har nu anlagt et nyt forlystelsessted paa egen grund endnu længere fra byen, men dette vil aldrig kunne holde sig. Det nyopførte Jagtslot er tyve gange for stort for det publikum, der tyer under tag. Pavillonon ser jeg derimod i tanken fremdeles af seildug paa dette vindhaarde sted, og den skaldede bakke beklædt med en børstet paryk af nyplantede kviste, hvoraf hver anden med sit visne l v ser ud som levninger af en feiekost, sikret mod at bl ses bort af alle vinde ved det sædvanlige tunge stakit af graahaarede, tætsluttende Granspirer der forvilde  iet og forstumpe tanken. Gud fri sig for nye anlæg! Egnen er ogsaa nordisk jernhaard her. Det steilt nedgaaende fjeld sluger mellegrunden og baggrunden kan ei  ines uden gjennom Iorgnetter."

Det var ennu ikke sesongslutt og tingene hadde ikke utviklet sig helt som man hadde h pet. Det gjaldt derfor   innskrenke der man kunde for   holde utgifterne nede. 18. august averterte derfor J Sanne at hans kafé i Rådhusgaten flytter til Frimurerlogen hvor Harzmusikverein musiserer om aftenen, og på Karenslyst er det "Bev ertning bare Søndag, Onsdag og Fredag for Eftertiden. Skulde det være daarligt Veir vil Musiken finde sted i Logen". Pressen er imidlertid like velvillig stemt og Den Constitutionelle skriver meget positivt den 21. august under overskriften "Offentlig Liv i Christiania": "Hvor Hovedstandern var gaaet fremad i sin sidste Tid er en Betragtning, som nødvendigvis maa have paatr nget sig Enhver, der med Erindringen om hvor Christiania dendog kun for et Par Aar tilbage var blottet for al Anledning til Adspredelser, i en af disse Aftener er traadt ind i Sannes elegante Café i Frimurerlogebygningen. For tre aar siden indtoge Conditiorier bestaaende af et Par smaae Værelser,

hvor man drak Punsch og spiste Tærtedeig og fandt en nødtørftig Samling af de almindeligste Aviser, den høieste Rang blandt vore offentlige forlystelsessteder; der var ikke et Locale hvor man uden Undseelse kunde byde en Dame at træde ind for at tage Forfriskninger, og uden for Byen havde man ikke et Sted, hvor man om Sommeraftenerne kunde tage hen for at more sig, uden at man maatte trække fyldte Madposer og Flaskekurve med sig. – Man kom den i den største Forlegenhed, nar Tilfældet gjorde, at man fik en Aften tilovers. Den ehrligste Maade den havde at tilbringe en saadan paa var at gaae paa Volden eller sidde og klinke inde hos en Conditor. At samles med Familien og Damer paa offentlige Steder var noget uhørt, og de musicalske Nydelser indskrænkede sig til de Sange, der blev spillede paa 17de Mai og andre Festaftener, og de Sager Janitschar-corpset og Borgermusikken i Solheden om Søndagseftermiddagene foredrog bag den lange rødbrune Træbygning oppe paa Fæstningspladsen. Og nu, hvor mange variationer af Indbydelser til musicalske Samenkomster deels i Byen dels paa Landet indeholder ikke Dagbladenes Bekjendtgjørelser. Paa det yndige Karenslyst og i Logebygningens store nye Sal residerer Harzveverin, paa Klingenberg gives om Aftenerne naar Veiret er godt billant Musik, og fra nu af har man ogsaa Aftenunderholdning paa Lyststedet Bellevue hvor der foruden Strengemusik ogsaa præsteres "Blikmusik" en for norske Øren hidtil ukjendt Lyd. Det varer vist ikke længe førend man bliver opvartet med Taffelmusik paa Spisestederne og Bademusik paa Hygæa. Hvad har vel bevirket denne store Forandring og fremkaldt en saadan Foretagelsesaand hos vore Restaurateurer? Isandhed ene og alene Hr. Lorange og hans Compagnon Hr. Sanne. Herr Lorange's første Anlæg paa Ladegaardsøen har aabnet Øinene paa vore Værter og faaet dem til at indsee ikke mindre Nødvendigheden af at gjøre noget Klækkeligt for Publikums Skyld end den fordeel dette fører med sig for dem selv. Den Bevægelse han har bragt i Leiren, har ansporet Caspary og Jahn Olsen til deres Entrepriser og efter Rygtet endog bevæget vor alment agtede Zuwan til at gjøre en Reise for sin Kunst for at kunne vedligeholde sin Popularitet.

Men ligesaa visst som det er, at Lorange og Sanne have givet Stødet til de betydelige Skridt fremad, det offentlige Liv i Christiania i disse Aar har gjort, ligesaa mærkeligt er det, at deres Etablissements Arrangements i enhver Henseende ere nettere og fuldkonere end de andres, ligesom de Forlystelser de byde Publikum ere af en ganske anden Værdi, end de, de øvrige præstere. Ogsaa det lille smukke og gode Fyrværkeri, de i Fredags havde foranstaltet ude paa Karenslyst til sine Gjæsters fornøielse, er et Exempel herpaa. Blandt alle disse Entrepriser er der imidlertid ingen, man har større Grund til at lykønske dem med end deres Forpagtning af Frimurerlogen og fornemmelig de musikalske Soireer, de der give to à tre Gange ugentligen. Det fortreffelige Locale er under disse flinke Folks Administration kommet til at spille den Rolle, det kunde og burde gjøre Fordring paa, og Christiania har derved faaet et Samlingssted, der i Elegance og Behageligheder tør concurrere med de bedste i Nabolandene og Hamburg. Det er ogsaa glædeligt at see med hvilken Begjærlighed Publikum strax fra Begyndelsen af besøgte disse Aftenunderholdninger. Tirsdags og Torsdags Aftenerne kan man være sikker paa at finde henved et Par Hundrede ennesker, ofte ligesaa mange Damer som Herrer, bosatte i den store, af 4 rige Lysekroner oplyste Sal, i hvis øverste Ende Harzverein foredrager de smukkeste Compositioner. Mellem Musiknumrene spadserer man omkring, hilser paa hinanden, converserer, gjør af og til for Varmens Kylds en lille Tour gennem den kjølige nedre Sal ved siden af, og vender, naa Buerne atter lægges paa Strengene, tilbage til det Bord, hvor man hører hjemme. Ønsker man Lecture, da kan man enten gaa ind i Estaminet'en ved Siden af den mindre Sal, hvor en velvalgt Samling af norske, svenske, danske, tydske og engelske Blade logger til Afbenyttelse eller man kan lade sig hente den Tidende, man ønsker dig i den store Sal, og saaledes paa engang nyde Politik og Musik. Kort, Opholdet her er saa behageligt som muligt, og vist er det, at man ingenstede spiser sin Aftensmad med saadan Apetit som her."

Det var kanskje ikke uten grunn af avisens eier, Johan Dahl, hadde fått satt inn ovenstående. Som innvandret danske hadde han gitt store kreditter til sine landsmenn Lorange og Sanne, så avisens redaktør, dikteren Andreas Munch, var sikkert blitt pålagt å skrive noget riktig manende, som han også gjorde.

26. august er det atter fyrværkeri på Karenslyst, men i september er det bevertning kun om søndagene. Sæsongen går mot slutten for nu averterer Sanne "varm Mad i Logens underste Etage" og i november har vi de første kreditorer på døren, de er kjøbmand Gulbrand gjennom advokat Dunker med en fordring på 487 spd. I det nye år 1841, averterer Sanne denne gang alene at han fra 4. januar også mottar mindre selskaper og at restauranten i Logen holdes åben bare konsertaftnene, men senere i måneden er det nyinnrettede festivitetslokale i Frimurerlogen klar for maskerader og table d'hôte. Forberedelsen til maskeraden forårsaket forøvrig litt forvirring, eller budene må synes det har vært for kalt å gå rundt med adgangskortene, for Sanne måtte avertere i Den Constitutionelle som følger: "MÆRK. Da vi have bragt i Erfaring at Budene som det var paalagt at ombringe de af Bygningskomteen udstedte Indbydelser til Maskeraden i Frimurerlogens hidtil ubenyttede festivitetslokale, som afholdes førstkommende Søndag Aften d. 31. M. Kl. 7 kun meget uefterrettelig have efterkommet dette Hverv, saa Bekjendtgjøres herved at en alphabetisk Fortegnelse over de Indbudte ligger hos os til Eftersyn. Indbydelserne til d'Herrer Studerende ere nedlagte hos Pedellen ved Universitetet. H. J. Lorange & Comp."

Christiania gjennomgikk en ny depresjonsperiode som også rammet Lorange & Sanne. Den 3. mai kunde man lese følgende avertissement: "Da den med Lorange & Sanne indgaaede Contract om de af dem i Logebygningen leiede Localer ophører til Michaeli flyttedag d. A. saa averteres denne Bekvemmelighed paanyt til Leie fra Bemeldte Tid, og hvorom Leiesøgende ville behage at henvende sig til Capitaine Theiste, for at erfare paa hvilke Conditioner Bortleien skeer." Til gjengeld kunde imidlertid de samme herrer avertere den 9. mai at "Fra i dag af er vor Pavillon aaben og fremdeles hver Eftermiddag naar Veiret er godt. Fra Kl, 13 vil HARZMUSIKVEREIN musicere. Entreen betales med 8 Skill. pro Persona. H. J. Lorange & Comp." De gjør sit ytterste for å skaffe attraksjoner og hadde ikke bare sikret sig Abe-Theatret som tidligere var blitt fremvist i Hotel du Nord, de hadde også organisert en bedre transport ut til Karenslyst. Båter besørget nu overfarten fra Skarpsno til Ladegaardsøen, eller man kunde ta dampskipet "Carl Johan" da det "til Publikums Bekvemmelighet" var utlagt en 420 alen lang brygge ved landeveien nedenfor Paviljongen, "hvor Passagerer kunne landsættes mod Betaling af 1 Skill. pro Persona". Torsdag 3. juni aveerterte Abe-Theatrets innehavere at de "vil ha den Ære for sidste Gang at give en stor brillant Forestilling med flere Forandringer og tilslut lade en Luftbalon opstige". Det avertertes også at Carusellen stod til avbenyttelse; men den store bygning oppe på plataet var ennu ikke ferdig og kan neppe ha vært en pryd for etablissementet. Den 26. juni lokkes med "FOLKELEGE PAA KARENSLYST. Til et forsøg agte vi Søndag 27de d. M. at foranstalte saakaldte Folkelege. Hvori disse Lege, ved hvilke forskjellige Gevinster ville blive de Vindende til Deel, skulle bestaae, skal, tillige med hvad der forøvrig ved dem er at iagttage, blve nærmere bekjendtgjort ved Placater. H. J. Lorange & Comp." Dampskipet "Statsraad Jonas Collett" averterer likeledes "3 Toure om Søndagen til Karenslyst".

Folkelekene må ha slått an for søndag 11. juni finner vi igjen "FOLKE-LEGE paa Karenslyst. 1. Entren opad en Stang. Paa Toppen af en fastgjort Skive hænger et sølv Lommeuhr med Signeter og Nøgle, der tilfalder de, som er heldig nok til at tage det. 2. Kryben i en tilbundet Sæk efter et vist Maal. Gevinsten for den som først naaer dette Maal en en guld brystnaal og et stort Silketørklæde. De som agte at deltage i ovennævnte Lege, enten i begge eller en af dem, anmodes om at anmelde dette paa

Karenslyst Kl. 3 samme Eftermiddag, for at deres Navne kunne bive optegnede. Den orden i hvilken denne Optegnelse skeer, bestemmer Ordenen for Deltagelsen i Legene. Hver Deltager kan kun én Gang i hver af Legene konkurrere til den udsatte Gevinst. H. J. Lorange & Comp.”

Rett under deres Avertissement for 22. juni om Harzmusikvereins medvirken, kom et Varsel om at alt ikke var som det skulde, idet Harzmusikverein averterte selv om at ”da deres Contract med D’Hrr. Lorange & Sanne er udløben tar de sig den Frihed at underrette Publikum om at de kan disponere sin Tid og tilbyr sin Medvirkning hvor og naar man maatte ønske det”, og på Karenslyst musiserer herefter et janitsjarorkester på 20 personer. Det var ingen tvil at selskapet gikk i oppløsning og det skyldtes vel først og fremst kreditorene som begynte å miste tålmodigheten. Den største av dem var Jacob Sannes svigermor, Madam Mikkelsen, som nu var blitt enke. Hun lot datteren Birgitte overta ledelsen, det er i alle fall hun som herefter undertegner avertisementene med ”B. Sanne”. Det er nu også slutt med de panegyriske tekstreklamer og annonsene blir mindre og mer beskjedne. Men så kommer sjokket. Den 28. juli averterer sorenskriveren i Aker, S. Sørensen, at det neste dag skal avholdes auksjon hos H. J. Lorange & Jacob Sanne over en mengde spesifisert innbo, deriblant nye mahogny og bjerketres møbler, sofaer, kommoder, stoler, bord m.m., linnestoff, dekketøi, kjøkkentøi, stentøi, dessuten en ”Stor ny Krambodindretning med Soeile” etc. etc., en Hest, voiturer, gårdredskaper osv. Auksjonen må ha funnet sted på selve Karenslyst, men i seildukspaviljonen fortsatte virksomheten med Birgitte som bestyrerinne. Hun averterte stadig bevertning med musikk, skov-bal etc., og i august ”Kapløben paa Vandski i Vækerøbukten, Vauxhall og fyrværkeri”. Litte senere avertertes ”Et Par Vandski are henlagt i Vækerøbukten til Afbenyttelse”. Mon hvordan disse vannski så ut, og hvad var drivkraften? Og 29. august stod det vemodige avertisement hvor Birgitte Sanne takket for den ”Søgning der er bleven hende til Deel under hendes Bestyrelse af Etablissementet. Det er aabent for sidste Gang den Dag.”

Auksjonene fortsatte på Karenslyst ut gjennom august-september og i en annonse nævnes blant annet ”3 Løse Lysthuse, en stor Deel Legetøi, 3 diverse Baade, en stor indmuret Kobberkjedel med Krane (destillasjonsapparat?), en deel Punchextract, Bændeviin, Liqueurs og Viin”. 18. september averterer Akers sorenskriver at det på gården Karenslyst fremdeles finnes saker som skal selges, blant annet store vinduer og stillasere etc. I den anledning protsterte advokat C. W. Andresen⁴⁵ på panthaveren professor Maschmanns vegne, de vinduer og stillaser tilhørte den bygning på Smedbråten, som ennu er under opførelse og forpaktningsretten til Smedbråten samt alle innretninger der var den 9. september solgt ved auksjon til herrene Adolph Flüh og Jürgens. Akers Pantregister har også registrert auksjonsskjøte til kjøpmann A. Flüh og P. Jürgens på Lorange eller hans bos bygselsrett til et stykke jord under Ladegaardsøen, for kjøpesummen 79 Spd. datert 20. april og tinglest 4. november 1842. Det bemærkes i dette Skjøte at benevnte jordstykke benevnes Smedbraaten. Derimot var det ikke bemerket at det var det samme stykke med sine innretninger som året før var blitt beheftet med 800 Spd. til kjøpmann Henriksen ved advokat Dunker. Den 22. september fikk Adolph Flüh også tilslaget på Karenslyst og som egne kreditorer fikk han foruten onkelen Nicolai Andresen og sin bror Ferdinand og svoger skipskaptein Groot. Professor Maschmann på sin side beholdt fortsatt obligasjonen på 2.300 Specieldaler.

I Frimurerlogen kom det også ny ledelse. Det var restauratør Ottersens enkes fullmektig W. Nielsen i kjelleretagen som nu drev det hele og som meddeler at billiardene og restauranten er i gang, men den egentlige leier var Adolph Flüh, som også indredet sig en leilighet i logebygningens kjelleretage. Som vinhandler var han interessert å holde virksomheten gående, selvom man kanskje skulde ha trodd at han vilde holde sig borte fra vingeschæften efterat han året i forvejen var blitt dømt for tollsvik. Han hadde i tolloplage en del vin som var blitt sur og som han derfor vilde sende til Hamborg for å få den omgjort til eddik. Tollerne opdaget imidlertid at han hadde øket kvantumet ved å blande vand i vinen. Saken endte med at han blev fradømt oplagsrett, men det fratok ham ikke motet, idet han bare lånte plass hos en kollega (Domprokoll 12/1840 side 154 V, sak 215).

Utpå høsten hadde en sangerinne fra Wien, madame Schenck holdt konsert i Logen og da Adolph i oktober samme år åpnet sin egen kafé i Kirkegaten, engasjerte han henne til å opptre der og lot henne og familien overta et rum i kjelleren under Logen. Han kalte den nye kafé Café Royal. Den var åpen hver dag fra kl. 9 formiddag, og i middagstiden fra kl. 12 til 1½ averterte han, vilde "Hr. Pianist Ottedahl fra Kjøbenhavn musicere i Etablissementets Damelokale, Entree betale ikke". Hver aften fra kl. 7 var det så musikk "under elegant Belysning" med adgang mot en entre på 24 skilling. Hans hensikt med kaféen var også å beskjeftige en del av de kunstnere og artister, som skulde opptre på Karenslyst om sommeren. Det var sangere, harpister, pianister og ikke å forglemme, die Harzmusikverein, samt den store attraksjon Madame Schenck som optrådte som bass-, tenor- og sopransangerinne, og som han hver aften lot hente med hest og vogn fra hennes losji i Logebygningen.

I mellemtiden fortsatte Adolph Flüh med alle sine andre forretninger. Han averterte tilsalgs aeolusharper, som han hadde i kommisjon; han var opkjøber av gullmynter, sølvmynter og ditto medaljer, av gull og prøvesølv i barer og gammelt sølv forsynt med navn og prøvestempel samt ekte perler. Han averterte "Taffeluhre, et Assortiment Uhre og Tableauer, sidste med Spil og Slagverk samt Oljemalerier er jeg fremdeles forsynet med. A. Flüh". Dette avertissement gjentas en Tid hver dag. I mai averterte han at "Ægte Perler og Diamanter kjøbes til høie Piser af en Reisende, der i Løbet af denne Uge træffes om Formiddagen indtil kl. 1 hos A. Flüh", og i juli tilbyr han å innveksle "gangbare Guld- og Sølv-Mynter og kjøber ægte Perler, der for Øjeblikket betales ualmindelig høit naar de ere Fuldmodne, runde og nogenlunde store". Han viste også stor opfinnsomhet med å lokke publikum til sine steder hvor det vel til daglig gikk frederligere for sig enn om aftenen den 17. mai 1842. Neste morgen hadde nemlig Den Constitutionelle følgende lille inserat: "EMBEDSIVER. Naar Hr. Politimester Fougner i sin hidsige Iver under Adsplittelsen af en lurvet og sølle Hob, med hævet Stok og rædsomme Gebærder styrter frem mod anstændige Personer, der vise sig at være et saadant Optrin ganske Uvedkommende, da vil vist Enhver finde denne Adfærd utilbørlig af en Mand hvis Pligt det bl. a. netop er at sikre fredelige Folk mod Overlast paa offentlig Gade. En saadan Scene tildrog sig imidlertid igaaer Aftes i Nærheden af Café Royal".

Nu var det Adolph Flüh's tur til å redde Karenslysts eksistens ikke bare for kreditorene, hvorav han var en, men også for å redde denne byens lysthave med sine spadsereveier, paviljonger, beplantninger og alle andre innretninger for byens borgere. Huset på høiden som Lorange & Sanne hadde forlatt i halvferdig stand, blev fullendt, selvom "jaktslottet" ikke blev så stort og prangende som oprinnelig planlagt. Det blev et ganske beskjedent to-etasjers hus med veranda i begge etasjer og trapp utepå huset og godt brukbart som sommerrestaurant. Det var det huset mine besteforeldre flyttet inn i da de senere kjøpte Smedbraaten og som nu står på Bygdø like bak kapellet. Karenslysthuset var derimot vinterhus og inneholdt en sags dansesal hvor det første ball blev holdt åpningsdagen 15. mai, og nu følger igjen de samme atraksjoner som forrige år. Harzmusikverein musiserer på Karenslyst, men også i Café Royal og på Klingenberg og det bliver "Lystfyrværkeri og Skovbal", såfremt været tillater og "Klyvestang med Premier. Paa Klyvestangen er udhengt nogle Flag; for hvert Flags nedtagelse erholdes en Sølvspecie. Adgangen dertil staar aaben for reenlig klædte Drengene fra kl. 6–7 naar de forud melde sig hos Portneren". Ennvidere var det "Kapløpning for Drengene" og Vauxhall er et tiltak som stadig går igjen. 14. august lokkes med fine saker: "HARZMUSIKVEREIN" musicerer i dag Søndag Eftermiddag ved Pavillonen fra kl. 5. Samme Eftermiddag vil Hr. Gymnastiklærer Francke fra Indhegningen lade opstige 2 Aerostatiske figurer nemlig 1 Observationsballon med det norske flag og 1 Hjort i Legemsstørrelse. Ovenmeldte figurer, der ere fabriquerede af Guldslagerhinde, vilde, fyldte med Vandstofgas, kunne holde sig 20-30 timer i Luften. Den interessante Maade hvorpaa Fyldningen skeer, samt med hvilke Apparater, vil fra kl. 6 af kunne tages i Øiesyn. Opstigningen vil skee omtrent kl. 6, hvis ikke Veiret, som

sidst, skulde lægge Hindringer i Veien. Skulde nogen have lyst til at indlægge en Seddel med Opfordring til at bekjendtgøre i nærmeste Avis samme nedfalde, da vil man kunne see, hvor lang Strækning disse Balloner tilbagelægge. Den samme Hr. Francke afbrænder ogsaa i Indhegningen Stort Fyrværkeri, bestaaende af over 100 forskjellige Nummere med mange smukke Forandringer." Det manglet altså ikke på trekkplastre og den 17. september skal der være VAUXHALL à la FIGARO. De opfordrede fremmede kunstnere til å melde sig i Café Royal for å bli engasjert til å optre. "Der vil blive flere Tusen Lamper med Transparenter til at oplyse Festen, Linedansere, Tyrolere, Fyrværkeri, Balloner etc. etc.", og "for at forebygge Uorden er det sørget for behørig Assistance".

Adolph Flüh møtte imidlertid samme vanskeligheter som hans forgjengere. Domsprotokollen fra 1840-42 inneholder mange eksempler, selvom ikke alle gjaldt driften av Karenslyst allene. Under 27. januar fikk Flüh rett mot kjøpmann Schappel som skyldte ham 50 Spd., 10. mars måtte han imidlertid betale prokurator Lous 38 Spd. En uk senere gjelder det muligens heftelsen på Karenslyst, Da Flüh, Nicolai Andresen og to andre måtte betale banken in solidum med 2.250 Spd. På toppen av det hele fikk han også bråk med Madame Schenck. I 1842 hadde han latt henne og pianist Otterdahl gi en benefice avskjedsforestilling med den munttlige avtal at hun derefter skulde ha halv gasje når hun igjen optrådte i kaféen, som hun gjorde etter et par dager. Hun insisterte imidlertid på full lønn og ekteparet anla sak. Her blev det også påstått at Flüh hadde beregnet sig for høi leie for rummet ekteparet hadde i Logens kjelleretasje samtidig som Flüh hadde tatt betaling for parets fortering i kaféen. Saken kom til doms i juni 1842 og Flüh måtte ut med full gasje, men han fikk medhold i husleien, selvom den blev ansett for å være vel høi, bekvemmelighetene tatt i betraktning. En annen sak gik imidlertid bedre, han hadde leiet ut den lille losjesal til en musikk lærer Pretlee som hadde gitt konsert, men ikke gjort op for sig. Flüh blev tilkjendt 25 Spd. Før Karenslyst åpnet for sæsonen fikk han også en konflikt med håndverkerne der. Paviljonen var klædt med seilduk og Flüh mente at sadelmakeren krevde en ublu pris for sitt arbeid, men måtte allikevel ut med hele beløpet på 9 Spd.

I sin iver med å få Karenslyst til å lønne sig, gjorde Adolph Flüh kanskje en dumhet ved å la etablissementet bli leiet ut til sluttede selskaper som derved vilde dekke dagens utgifter, men ved slike anledninger var etablissementet stengt for det øvrige publikum og dette vakte mishag og stedet fikk ord på sig for å være et snobbested. Om det var det som gjorde utslaget, eller det faktum at stedet var for stort til å lønne sig, skal være usagt. Flüh fikk i alle fall ikke endene til å møte og for den kommende vinter forsøkte han nu ved sæsongens slutt å finne en leieboer for hovedbygningen på Karenslyst som jo var bygget som vinterhus. Han averterte flere ganger "KARENSLYST. Min Løkke under ovennævnte Eiendom beliggende indeholdende 5 ildfaste Værelser tilligemed Stald, Bryggerhus, Fjøs etc. etc. er tilleie for Vintermaanederne. Eiendommen, der just er beliggende ved Vinterveien over liserne, vil være meget skikket til Restauration om Vinteren, til hvilket Øiemed ogsaa den store Dansesal vil kunne benyttes, hvor frøvrigt ingen offentlig Dands maa finde sted. Løkken kan tiltrædes enten ved Udgangen af denne Uge eller til Flyttetid. Liebhave behage at henvende sig til mig selv i Stiftsamtmand Riis Gaard i Kirkegaden". Undertegnet "Christiania den 19. Sept. 1842, A. Flüh". Nu kjempet han for sin økonomiske eksistens og situasjonen blev ikke lettere da moren døde den 14. samme måned. Kampen gjaldt ikke lenger bare Karenslyst, men også Café Royal. Tilslutt måtte han gi op og den 1. december kunde man lese følgende annonse med kors over i Den Constitutionelle: "SØRGELIG HÆNDELSE. Iaften ved Midnatstid indgaar Café Royal til den evige Hvile ikkun 1 Aar og 11 Dage gammel, til stor Fryd og Glæde for os Efterlevende, som den stedse har været en Torn i Øinene, af hvilken Grund al Condolence frabedes. H V I L S Ø D T, D U Æ D L E !!! C: Chroricorporationen." Galgenhunor har tydeligvis vært en af Flüh's egenskaber. Ved hjælp af pantebøker, domsprotokoller, avisannonser og tildels kirkebøker, kan man gjøre sig op et ganske godt billede av hvorledes det hele gikk videre.

Den 3. desember kunngjøres skiftesamlingen i Kjøpman Flühs opbudsbo og hans virksomheter blev stengt og forseglet, også vinen i kreditopslag hos vennen, slik at denne heller ikke fikk adgang til sin egen vin. Auksjonen etter konkursen viste at boet var verdt 3.500 Spd., men med skjøtet på løkken Karenslyst og med alle innretningene der og i tillegg med forpaktningsretten til Smedbraaten, var det ikke helt lite den 29-årige mann hadde å komme med, selvom han fremdeles skylte Akers fattigkasse 45 Spd. fra forrige sommers brennvinnssalg på Karenslyst og apoteker Maschmann ikke hadde fått renter på sin panteobligasjon siden 1. juni 1842. Flüh giv derfor ikke tapt, men greide å overtale kreditorene til å la ham fortsette virksomheten i Frimurerlogen og drive Karenslyst ennu en sesong, og den 24. mai 1843 stod det en ny annonse i Den Constitutionelle: "KARENSLYST. I dag Onsdag den 24de Mai præsenteres Musik fra Kl. 5 af paa ovennævnte Lyststed, der nu er bleven aabnet for iaar. I den smukt indrettede nye Pavillon serveres ved et praktfuldt Bufet med alle Sorter Forfriskninger til moderate Priser, ligesom der med Hensyn til det øvrige Arrangement vil blive sørget for at tilfredsstille enhver billig Fordring. Paa Grund af de Besvarelser, der i denne Henseende have udtalt sig, paapeges herved gjentagende at D a n d s e s a l o n e n er l u k k e t for Eftertiden. Man tillader sig saaledes at anbefale Stedet, til Publikums Bevaagenhed og Frequentation, uden hvilken denne kostbare Eiendom vanskelig kan kunne bestaae, 2de gode K e g l e b a n e r der som bekjendt ere anlagte udenfor Indhegningen, staaer dagligen til Afbenyttelse og kunne paa Forlangende erholdes bortabonnerede for enkelte Aftener i Ugen. D a m p b a a d e n Jonas Collet gaar ligeledes i Eftermiddag henimod Kl. 6 derud og anlægge lige til Bryggerne ved Eiendommen. Passagen betaales med 12 Skilling pro Pers. Længere ud paa Aftenen befordres der igjen Passagerer til Byen med lignende Fragt." Neste dag gjentages avertissementet og da at båten går kl. 4,30 og 5,30.

Karenslyst-annonsene viser et meget beskednere program enn fjoråret. Stedet er åpent hele dagen med musikk 3-4 ganger i uken og abonnementer tilbys for private baller, forsamlinger og lignende utenfor innhegningen. Av og til lokkes med ballonopstigninger. St. Hansaften er det fyrværkeri, tyrolerdanser og "Carousellen der har undergaaet en Reparation" står til avbenyttelse. 14. juli er bortleiet til C I R Q U E, 18. juli kl. 6 holder SOMMERSELSKABET sin årlige samling for inneværende år og 23. juli forsøker man sig igjen med FOLKELEGE. 30. juli står et lengre opsett i Den Constitutionelle: "KARENSLYST. I den korte Tid som ovenfor nævnte Lyststed endnu er aabent vil der saa meget som mulig blive sørget for at underholde det frequenterende Publikum paa den behageligste Maade. Saaledes vil i dag Søndag Kl. 5 Eftermiddag i Indhegningen blive arrangeret Underholdningsmusik ved Harzmusikverein. Kl. 7.30 omtrent vil der opgaae en Luftballon, længer ud paa Aftenen opstiger endvidere under Hr. Franckes Assistance en M e t h m o r p h o s i s k LUFTKUPPEL med 3 brillante Forvandlinger og Fyrværkeri; sidste afgaaer af sig selv i en Høide af nogle og 100 Alen fra Jorden. Opvarningen fra Bufeten skeer for iaften efter Berlinsk Methode under Gottliebs Anførsel ved T j e n e r e til H e s t hos hvem Forfriskninger udenfor Pavillonen bedes requirerede. Dampbaaden Jonas Collet o.s.v. Omnibussene .... o.s.v."

Den originale ide med opvarning til hest fortsatte også 6. og 9. august. 30. august musicerer Harzmusikverein kl. 5 "NB. I Tilfælde aldeles umuligt Veir udføres Musiken m.m. fra Kl. 7 i Frimurerlogen". En siste kraftanstrengelse blev gjort 14. september, da averterer han: "V A U X H A L L. Førstkommende Søndag, 17de Sept. bliver paa Karenslyst arrangeret en stor Vauxhall der biver gjort i enhver Henseende saa smukt og for øvrigt ledsages af saadanne Afvekslinger og Underholdninger som Localiteterne tillader og Byen for øieblikket til et saadant Øiemed tilbydes. Saaledes vil Indhegningen paa de mest passende Steder foruden cirka 1500 Lamper blive oplyst af en 30 Lysekroner og forskjellige Transparenter. Et par Musikchor vil søge at underholde de Tilstedeværende, et stort Fyrværkeri afbrændes, for øvrigt vil Placaterne i sin Tid omtale de Forlystelser der bliver arrangerede for at forherlige Festen. Entreen bliver bestemt til 24 Skill. Børn det halve. Da det er bestemt at 2de Vauxhaller

skal afholdes vil Abonnenter erholde Billetter til begge for 36 Skill., ligesaa vil Passagen tilvands for disse blive lettet idet Tour og Retour med Dampbaaden kun vil koste 16 Skill. Den anden Vauxhall vil formodentlig arrangeres førstkomende Onsdag den 20de hvis ikke Veiret forhindrer saadant. NB. Det anmærkes at disse 2de Dage vil afslutte Sommerarrangementet paa Karenslyst for iaar og sandsynligvis for bestandig".

Den 17. står samme avertissement og at billettene kan hentes i Logen. 24. september averterer han at Frimurerlogens restaurant er åpen hverdage, likeså billiarderne. Sommerarrangementene på Karenslyst er ophørt. Berideren Gottlieb Flacke som hadde besørget opvartningen tilhest averterer den 2. oktober: "SKOV – KAPRIDNING - Gottlieb Flacke i Lystskoven ved Karenslyst. Premierne bestemmes af Deltagernes Antal". Dette hadde nok vakt en viss forargelse blant publikum, for et oar dager senere tilbakekaller han det på tysk og hevder at han i sun underordnede stilling ikke kan bidra til underholdning i ridekunsten. Han undskylder sig med sine slette sprogkunnskaper. (Der røk enda en sjanse for Flüh til å utnytte stedet).

Til tross for den offisielle avskjed høsten 1843 har Flüh muligens også de kommende somre arrangert private selskaper og foreningsammenkomster på Karenslyst og i Frimurerlogen. Vi vet nemlig at de nordiske naturforskere blev bevertet i Frimurerlogens forskjellige saler og at det blev arrangert en tur på fjorden og inn Frognerkilen og at det var illuminasjon på Karenslyst. Den 18. juli stod det i den anledning en betalt bekjentgjørelse i Den Constitutionelle: "B L O M S T E R B A L L. Mandagen den 15de Juli i Anledning af Naturforskernes Ophold her er Pavillonen ved Karenslyst decoreret med Blomsterguirlander og Festons samt smukt illumineret. Om Aftenen afbrændes et brillant Fyrværkeri i 2 Afdelinger bestaaende af 10 udvalgte Stykker hvoriblandt Sole, Cotillons, Caprices og Vandfald, imellem disse Nummer afbrændes Rakter, Romerske Lys og Luftbægere indtil et Antal af 150. Fr Kl. 6 til 11 musicerer Harzmusikverein afvekslende med et andet Musikchor. (ingen underskrift)."

Kanskje det ennu var Flüh som stod bak, men i 1845 var det definitivt slutt. Da fikk C. W. Andresen⁴⁶ skjøte på forpakningen av Smedbråten. "AUKTIONSSKJØDE (Pantebok Nr. 13 side 71) til Advocat Andresen paa den Flüh og Jürgens hjemlede Byxelret til 2de Jordstykker paa Ladegaardsøen, en Andel af den saakaldte Smedebraaten, med pastaaende Carousel, Pavillon og Kegelbane m.v. for Kjøbesum 700 Spd. Dat. 22. Mai, tgl. 6. Juni 1845." Egentlig var det Nicolai Andresen⁴⁷ som hadde sikkerheten, men ved hans boopgjør i 1845 tilfalt den Christian Wilhelm. Karenslyst var i mellemtiden gått tilbake til professor Maschmann som på sin side ladde det ut til sin datters steddatter som var gift med den selvsamme Christian Wilhelm Andresen. Han satt således med begge eiendomme og har sandsynligvis med det samme leiet ut Smedebraaten til teatermaler m.m. Peter Christian Frederik Wergmann⁴⁸. Vi vet at de kjente hverandre da de begge var blant de første medlemmer av Foreningen til Fortidsminnesmerkens Bevaring som blev stiftet i 1844. Det var også i Wergmanns hjem i Arbeidergaten at Nicolai Andresen med svigerinner losjerte om vinteren efterat de hadde måttet forlate Tollbodgaten og sålenge Skøien ennu var sommerbolig, og det skal også være hos Wergmann at Nicolai Andresen døde i 1861. Wergmann fikk kjøpe Smedebraaten i 1851 med alle påstående innretninger og han bygget om paviljonen til sommerbolig som allerede hadde både kjeller og brønn. Da fru Wergmann blev syk og sengeliggende fra 1853, solgte Wergmann Smedebraaten året efter til C. W. Andresens bror Johan Henrik⁴⁹ og i panteboken finner vi "Skjøde fra Theatermaler P. Wergmann, hvorved den ham ved Skjøde af 4de Juni 1850 hjemlede Forpagtningsret til en Andel af den i Byxelseddel af 2den Janar 1814 omhandlede Forpagtningsjord Smedebakken kaldet overdrager Grosserer Johan Andresen. I Overdragelsen følger Husebygningerne paa Løkken. Alt for Kjøbesumma 1.000 Spd. hvoraf 2 Spd. godgjøres ham af Brugeren af den øvrige Andel. Kjøbesummen hvori Kjøbereren liquiderer 350 Spd. af Pantegjæld til Advocat Andresen er for øvrigt afgjort. Skjøde dateret 4. Sept. Tgl. 8. Oct. 1854." Dette årstal stemmer med tradisjonen i familien, nemlig at vår far var ett år gammel første sommer på

Smedbraaten. Året etter fikk Johan Henrik Andresen også tilskjøttet eindomsretten til tomten av Jørgen Torgersens arvinger, som nettop hadde fått kongelig skjøte på denne.

Slik var det at ikke bare Skøien, men også Smedbraaten og Karenslyst tilfalt Nicolai Andresens sønner. Stedene blev atter ferieløkker og byens borgere, som Welhaven hadde uttrykt det, følte vel igjen "det stadige Savn i Christianias traurige Sommertid", for i 1849 lød dikteren Andreas Munchs vemodige refleksjoner i Den Constitutionelle: "Siden det storartede forlystelses-anlegg paa Ladegaardsøen opgaves halvfuldført og fik en saa bedrøvelig ende, har Norges hovedsatsd aldeles maattet savne hvad der alt lenge udgjøre dens to søstersteder Stockholm og Kjøbenhavn stolthed og lyst, et Tivoli, d.v.s. et forlystelses-etablissement i det grønne, hvor der ved alskens morskabs-indretninger gives det store publikum anledning til at nyde sine fritimer og for nogle øieblikke forslå de griller og sorger, hvormed det offentlige og private livs trykk nu nok mere end nogensinde kan betyngne en".

Karenslyst må ha holdt en vis standard, så betegnelsen "snobbested" har kanskje ikke vært helt ubegrunnet, ellers hadde vel heller ikke fru sorenskriver Kraft født Mørch kunnet skrive som hun gjorde om sine tidligste ungdomsopplevelser i "et og andet fra min Tid": "I 1843 var ministerinde Due en Sommer i Xania (*Christiania*), hun havde ytret Ønske om at see et Bal i Hovedstaden, og i den Anledning arrangerede Kammerherre Harald Holst et Bal paa Lyststedet Karenslyst paa Ladegaardsøen. Frognerkilen laa blank nedenunder. Musikken og Arrangementet var udmærket, og Byens bedste Folk var samlede. Vi dansede hele Natten. Jeg stod paa Plainen udenfor, da kom Fru Due ud paa Trappen, idetsamme stod Solen op og faldt paa Fru Due, denne skjønne ungdommelige Skikkelse, klædt i hvid Kjole og med en Kande af friske Kornnelliker paa Haaret. Jeg er glad i alt, hvad der er smukt ved Naturen og Mennesket, derfor staar alle smukke Indtryk saa levende for mig. Jeg seer endnu levende for mig Fru Due, som hun stod der paa Pavillonens Trap i den opgaaende Sol med sin Krands om Haaret .....". Om Frimurerlogens baller hadde hun også bare godt å si, da hun var der en gang efter kong Carl Johans død i 1844. "I denne Periode var Kong Oscar den første og Dronning Josephine meget hyppig i Xania med alle deres Børn. Kort efter at jeg var bleven confirmeret (1842), var jeg paa Borgerbal i den store Logesal. Kammerherre Morgenstjerne, som nylig var flyttet fra Petersburg til Xania med sin russiske Hustru, havde arrangeret Baller. Han var dertil udvalgt, da han havde seet saa meget saadant i Petersburg. Senere er der vist arrangeret meget galantere Baller i Xania, men dengang var saadant noget Nyt .....".

I 1843 var Adolph Flüh knappe 30 år gammel og han fikk snart andre ting å tenke på. Da boet blev ekstradert i 1846 kunde han igjen begynne med sin vinhandel og samme år kjøpte han Johan Henrik Andresens lokaler i Østre Gade 14 i og med at Johan da hadde overtatt Tiedemanns forretning og fabrikk på Torvet. Men det skulde ennu gå litt tid før Adolph kom til ro, hans privatliv fortsatte å være like hektisk som hans profesjonelle liv hadde vært hittil. I kirkeboken for Aker står 29. januar 1843, "Pige Birthe Sophie Vinberg fra Moss som har tjent hos kbm. Flüh i Chrs. fødte Barnet Adolph August paa Farver Stabos Løkke ved Natmandshougen, besovet af Ungk. Tjener Adolph Hansen, 1 Børn". Dette var således ikke Adolph Flüh's barn, men 16. april 1845, fødtes "uægte i Kroen Küte Adolph Ferdinand Skjernhard med forældre ungt. Adolph Flüh og jomfru Marthe Marie Olsen Haug". Barnet blev født i Hobøl hos ukjendte og ingen av morens slekt stod fadder. Knapt et år efter får samme pike en datter som blev født på Sagene også hos helt ukjendte som ikke engang visste at piken hadde et barn fra før. Det var vel så et år derefter at Adolph tok skjeen i den annen hånd og giftet sig mars 1851 med datteren av forstanderen i herrnhuternes brødremenighet i Christiania. De fikk en datter, døpt 12. juni 1850 og død kort tid efter og det følgende år, den 15. mars 1851, døde også hustruen av tæring. Adolph giftede sig så endelig med moren til sine øvrige barn og den 3. juli 1852 døptes en ny søn, Claus Adolph og 2.

januar 1855 den neste Einar Frithiof. I mellemtiden hadde faren også legalisert den førstefødte sønnen, mens den uekte datter må være død.

I 1856 solgte han gården i Østre Gade og kjøpte en større leiegård i Lille Grænsen, nabo til Morgenbladets gård. Han syntes nu endelig å være kommet i roligere farvann, men 1863 fikk han mavebetennelse, eller blindtarmbetennelse, og døde bare 50 år gammel. Enken fikk sitte i uskiftet bo, mens en fullmektig drev forretningen videre. Vi vet ikke hvorfor ingen av sønnene fortsatte i forretningen. Den eldste, Adolph Fedinand blev riktignok ved onklenes hjelp sendt til Tyskland, men kom tilbake og utvandret så til Amerika 20 år gammel. Den neste, Claus Adolph, forsøkte sig som agent i Christiania og opholdt sig en stund i England, mens den yngste dro til sjøs 16 år gammel på en av Fearnley & Egers båter. Moren skiftet med barna i 1874 og fullmektigen fikk da generalfullmakt på morens vegne. Da moren døde i 1886, blev det notert at den eldste sønn var for 20 år siden utvandret uden at man de siste 10 år hadde hørt fra ham. Den yngste var utvandret til New Zealand i 1871, og man hadde heller ikke hørt fra ham på 10 år. Men den mellomste sønnen var til stede ved morens død.

Den eldste broren kom tilbake til Christiania medio oktober 1887 og fikk bo på Pedersens hotel for boets regning. Den nest eldste opholdt sig på Berger i Frogn, men hadde ikke penger til å komme til byen. Den 27. oktober skrev den sidste en lang anklage mot morens fullmektig og beskylte ham for å ha bedradd henne. Da moren selv knapt kunde lese og skrive, hadde fullmektigen i ti år underslått sønnenes brever og hadde heller ikke latt nogen skrive til dem. Dessuten hadde han forsøkt å få moren til å testamentere gården i Lille Grænsen til sine barn og likeledes hadde han hevet penger på morens bankbøker etc. Det kom til offentlig skifte og fullmektigen presenterte samtidig de krav han mente å ha i morens bo. Det endelige oppgjør fant sted i 1888, da var den yngste også kommet fra New Zealand, og dette er det siste vi vet om Nicolai Andresens nevø og hans etterkommere.

En liten fonote til slutt om "Harzmusikverein". I sin historiske essay "I Norge 1845" fra 1899 skriver Immanuel Ross: "Nogen betydning for orkestermusikken og for musikken i det hele i landet fik ogsaa det tyske selskab Harzverein, der i begyndelsen af firtiaarene kom hid, og som bestod af dygtige eksekutører. Indtil over 1845 opholdt selskabet sig i Kristiania; senere opløste det sig, og flere af medlemmerne slog sig ned som musiklærere i forskjellige norske byer. Hvad en "Figaro" og en "Vauxhall" stod for, har jeg imidlertid ikke greid å finne ut.

7. Bestepapas søsken

Før vi starter på neste generasjon, vil jeg nevne litt om Bestepapas søsken. Av 11 barn nådde 8 voksen alder, seks brødre og to søstre. Brødrene blev ofte referert til som "Brødremenigheten", på grunn av deres gjensidige sammenhold, og når faren blev inkludert, gikk under navnet "Syvstjernen", skjønt vel uten sammenligning forøvrig med de nordmørske prester, bortsett fra at de fleste var preget af måtehold, om ikke en vis askese.

Den eldste i søskenflokket var Christian Wilhelm (1811-1886) opkalt efter sine to besteforeldre. Han tok examen artium i 1827 med laud, philosophicum året efter med laud præceteris, blev cand. jur. i 1832, også med laud, men fikk haud illaudabilis ved den praktiske prøve i 1833, så han tok ny prøve året efter, - med laud. Fra 1832 kom han til den "ansette advokat Sørensen", som S. H. Finne-Grøn⁵⁰ skriver om i sitt verk om Norges prokuratorer, sakførere og advokater, og fra 1834 som fullmektig. I 1837 blev han utnevnt til overrettsprokurator i Akershus stift og averterte kort efter at han "paatager sig Sager i Over- og Underretten". I 1839 blev han høiesterettsadvokat og hans speciale var økonomiske saker.

Maleri av Sara Johanne Rein Hornemann, Oslo Museum

I 1840 giftet han sig med Julie Charlotte Rustad⁵¹, hvis far, major Guttorm Rustad, var kjent fra krigen i 1808. Moren, Else Margrethe, var datter av biskop Julius Bech fra Christiania. Det er derfra Julie-navnet kommer. Moren døde tidlig og hennes stedmor var datter af professor Maschmann, oldefar Andresens venn og partner i forskjellige forretningsforetagender. Som nygifte bodde parret først i major Rustads gård i Karl Johansgate og derefter i en leilighet i Christian Augustsgate. Somrene tilbragte de på professor Maschmann løkke Karenslyst, som Christian Wilhelm i egenskap av prokurator hadde vunnet tilbake efter fetteren Adolf Flühs missære i 1840-årene, og fra 1861 blev han selv eier av stedet. Der var tre barn i ekteskapet, datteren Elise Catherine, som vi kalte tante Cathrine, og sønnene Nicolai og Christian Wilhelm. Datteren giftet sig med sin onkel Engelhart, mens Nicolai døde som liten og Christian Wilhelm var det man i dag kaller evnesvak, men han deltok ellers i alt på lie fot med de andre og var sin mors øiesten. Han døde også tre dager efter henne i 1895.

Christian Wilhelm synes ikke å ha overanstrengt sig i sin advokatgjerning, og det fortelles at da han en dag fikk en høiesterettssak å føre, utbrøt datteren "O glade dag – en høiesterettssag". Han hadde

allikevel en god praksis og holdt således hest og vogn like fra han blev gift. Hans hu stod imidlertid ikke til vanlig prosedyre og 9. mars 1855 blev kan konstituert som høiesterettsassessor, derefer fast utnevnt fra 1859 og satt i embetet til 1883, da han gikk av med pensjon på grunn av svekket helbred. Finne-Grøn skriver om ham, at han "besad like til sit livs aften en glimrende hukommelse. Stante pede (på stående fot) kunde han opgi ikke bare den aargang av Retstidende hvori en i øieblikket omspurt dom var at finde, men ofte ogsaa side-tallet. Dette indgaaende kjendskap til Retstidende hang sammen med en oveedreve tilbøjelighed til at finde præjudikater for foreliggende spørmaal, og som dommer var vel kjendt for sin utidige præjudikatsdyrkelse. Mente han at ha en tidligere avgjørelse for sin opfatning kom yderligere ræsonnement ikke i betragtning. Hans præjudikater var dog ofte av tvilsom betydning, og en spøkeful advokat sa engang om hans maate at benytte Retstidende paa, at Andresen, i fald den part, hvis interesse spørmaalet gjaldt, het Olsen, vilde slaa efter paa rubrikken "O". Han blev ellers ansett som en mand med sund, praktisk sans, men uten særlig teoretisk innsikt. "Ofte hindredes dog hans dømmekraft ved en overvurdering av sig og sit, som kunde forlede ham til uttalelser i det rent komiske, og mange fortellinger var i omløp herom. Da Andresen saaledes hadde kjøpt Karenslyst og der hadde bygget noget, inviterte han sin samtidige fra skranken, advokat Jacob Homan, ut for at se paa dette, hvad advokaten, som deltok i de store anlæg i "Homansbyen" nok vilde ha interesse av. Homan kjørte ut og blev vist et litet træhus uten vindu, men med en hjerteformet glugge i døren!" Bernhard Dunker bemmerket om Christian Wilhelm, at "han var stor i små justitssaker", men Finne-Grøn skriver til slutt, at "karakterens renhet og en ubestikkelig retsindighet var egenskaper, som særpræget Andresen i al hans færd, og den tilsynelatende tørre og stive herre bar paa et varmt hjerte og medføhlende sind som i den engere kreds gjorde ham meget avholdt".

Den neste av brødrene var Nicolai August (1812-1894). Han fikk handelsutdannelse i Tyskland, arbeidet derefter i farens forretning og var ellers livlig med i den nye hovedstads gryende kulturliv, blant annet som kasserer i Kunstforeningen som han var med å stifte i 1837. Da faren måtte innstille i 1845, overtok han dennes tidligere bankiervirksomhet i eget navn, N. A. Andresen.

Maleri av Asta Nørregaard

Da hadde han vært gift allerede i seks år. Vi lærer om den kommende begivenhet i et brev datert 14. mars 1839 fra Cecilie Wergeland til broren Oscar i Paris, om tidens sande forlovelsesepideemi hvor "begge Grevens Sønner var de første Offere. Grev Peer gjør det kanskje bedre med Hilchen Anker end Harald med Elisa Butenschøn, der gjelder for en liden surmulende, lunefild Tingest. Hendes søster, den smukke Sine⁵² med August Andresen". Da de så var blitt gift senere på året, kom det den 3. desember en ny kommentar fra Camilla Wergeland i et brev til hennes egen forlovede Jonas Collet: "Der er vist ikke hyggeligt derhjemme Jonas! Sine A. gjør Boston-partier for Aldrende og beder fru Herlofsen til Selskap, og trakterer med solid Risengrynskage med rød Sauce over. Malvina (Petersen) gjør ikke meget af at komme der. Der er som hos et 10-aarigt Ægtepar, den fraicheur, det piquante, som kan være over en saadan ung menage er der ikke spor af hos dem". Sine døde i barselseng knappe to og et halvt år efter brylluppet, og mannen giftet sig ikke på nytt, men levde med sit eneste barn, sønnen Nils August (1842-1935).

Efter oldefar Andresens død i 1861 overtok Nicolai August Skøien, riktignok fortelles i "Skøienboken" bind I, at det var temmelig nær ved at han ikke overtok stedet, "han var jo ikke av dem som gjerne betalte for meget for en ting og brødrene visste nok også hvad de vilde ha. Det skal være søstrene som fik kjøpet i orden". Det var Bestepapa som hadde reagert og forlangt offentlig skifte, da det ved farens død viste sig, at Nicolai August i all stillhet hadde kjøpt op samtlige obligasjoner på eiendommen og dermed fikk kontrollen, så meget mere som hans eldre bror hadde freaskrevet sig odelsretten, da denne allerede hadde Karenslyst og ellers ingen mannlig arving. Nu måtte Nicolai August ut med en sum for utløsning av de andre arvinger og Bestemor Cecilie Heyerdal skrev i den anledning 24. februar 1863 til sin eldste bror Christian Wilhelm, at "efter hvad har kunnet forstaa paa Johan og Petra, er det fornemmelige Hensyn til os mindre bemidlede Medlemmer af Familien, det har bevæget dem til ay ønske Skøien udbragt til det mest mulige, for om muliugt at faa noget til overs, som jo ogsaa komme vel med". ....

Sønnen Nils August skulde i tidens løb forvandle Skøien til et storslagent monument over familiens opulente livsstil, samtidig som slektsnavnet Andresen blev endret til Butenschøn, men han må selv ha arvet slektens mangel på personlige behov. Han bevarte sitt enkle, elskverdige vesen og var alltid den blide og vennlige onkel, når vi møtte ham i Bygdø Alle. Bror Nicolai husket ham som "han spaserte hver dag fra Skøien og inn til sitt kontor i Kirkegaten og tilbake igjen. Han gikk alltid i "cut-away" med halen vippende op og ned når han gikk, så han gikk under navnet av "Linerlen", selv blant folk som ikke engang visste hvem han var". Ellers forteller "Skøienboken" sjarmerende i to bind om stedet, miljøet og om de i dag tallrike etterkommere.

Bestepapa (Johan Henrik Andresen, 1815-1874) var bror nr. 3 og derefter fulgte Bestemor Cecilie Catherina (1817-1888), som jeg kommer tilbake til senere.

Den neste var Jens Peter (1818-1871), også høiesterettsadvokat, om hvem Finne-Græn forteller at efter examen artium i 1836 og philosophicum året efter, begge med laurd, foretok han en utenlandsreise innen han om høsten begynte på jussen. Han blev cand. jur. i 1846 med laud, men fikk til practicum 1841, 1845 og i juli 1847 haud illaudabilis, hvorefter han igjen i november 1847 under kastet sigb en nny prøve og fikk laud. Allerede fra nyåret 1841 arbeidet han som fullmektig hos advokat Bernhard Dunker, men gikk efter bare fire måneder inn i kirkedepartementet som ekstraskriver og derefter i november samme år til justitsdepartementet hvor han blev til 1843, da han blev fullmektig hos broren Christian Wilhelm og prosederte på hans vegne i underretten. Om hans videre karriere forteller Finne-Grøn: "Den 18. oktober 1848 blev han autorisert som overrettsakfører i Christiania stift, og 22. mars 1858 fik han kgl. till. til at avlægge advokatprøven. I skrivelse av 1. juli næstefter erklærte

Høiesteret at han hadde besaat denne, hvorefter han 19. juli 1858 blev utnævnt til høiesteretsadvokat, og 25. sepbr. Møtte han for første gang for Høiesterets skranke, hvor han snart vandt og siden bevarte en stor anseelse baade hos Retten og hos sine kolleger. Utrustet av naturen med en usædvanlig fin logisk sans og i besiddelse av solide kundskaper og videnskabelige interesser var Andresen vel skikket for sit kald, som han ogsaa hædret ved en ren karriere og et uoplettet liv. Faa kunde sammenlignes med ham i grundig almendannelse og den levende beskæftigelse med den ikke fagmæssige litteratur, som fra de ældste tider var anset som en betingelse for en utover det materielle løftet deltagelse i den juridiske praksis. Ørsteds⁵³ og hans tidsalders forfattere var utgangspunktet for hans faglige studier, men da overgangen til den yngre juridiske skole, som førte jurisprudence frem paa nye baner, faldt i hans studenterdager, var han likesaa fortrolig med dens skribenter. Dette i forbindelse med den omstændighet at han ikke knyttet sig til nogen av disse skoler, bidrog til at gi ham den frihet i bedømmelsen av den ældre og yngre videnskaps høvdinger, som lot hans egen tænkings originalitet ubunden og hans syn aapent for nye brytninger og fremskridt og hans interesse levende for ethvert oprigtig forsøk paa at fortsætte den videnskabelige forskning. Ørsteds eksempel, egne videnskabelige interesser og jevnlig reiser ledet ham ogsaa ind paa alvorlige studier av fremmed ret, navnlig den franske og engelsk-amerikanske.

Andresens procedure var altid præget av original aandrighet og en fin dialektik og gjengav undertiden et billede av de videnskabelige studier og forskninger, som beskæftiget ham. Som al god procedure var den derfor altid lærerik.

Andresen var den drivende kraft ved stiftelsen av Den norske Sagførerforening i 1861 og ved grundlæggelsen av "Ugeblad for Lovkyndighed". Han var til sin død formand i foreningens direktion og ydet i alle de aar, Ugebladet bestod, ypperlige bidrag baade av videnskabelig og praktisk art". Her bemærker Finne-Grøn videre at "i "Ugeblad for Lovkyndighed" 6. aarg. S. 351 flg. er indtat en høiesteretssak, hvori Andresen møtte i skranken likeoverfor advokat Dunker og "i hvilket proceduren fra begge sider har bidraget til en skarpere og dypere indsigt i de der forhandlede retsgrundsætninger og i det hel fuldkommen taalder den maalestok som anvendes i de land, hvis advoktstand overalt staar i en høi og vel fortjent anseelse".

I samtidens dagblad, særlig i Morgenbladet, findes adskillige artikler fra hans pen, dels under navn og dels anonym, først og fremst om juridiske emner, men derhos ogsaa politiske og om theaterforhold. Den sceniske kunst hadde hans varme interesse og bragte ham ind i Christiania Theaters direktion, hvor han sat som formand fra 1866 til sin død. Ugift, skriver Finne-Grøn tilslutt, men han var ved sin død forlovet med frøken Meinich fra Bjølsen, og hun vanket senere i familien. Forfatteinnen Elise Aubert skrev likeledes om Jens Peter i boken "Fra Karolinetiden": "Jeg er nu blevet gammel nok til at kunne tale med ham. Han er dannet og saa uendelig nobel i den Maade hvorpaa han tiltaler og behandler Damer i det Hele taget".

Efter Jens Peter kom Wilhelmine Elisabeth (1822-1880). Hun blev i 1843 gift med læge Conrad Christian Eger⁵⁴ og hadde tre sønner og fire døtre med ham. Han var av en Christiania-familie, det er hans far Egertorvet er opkaldt efter. Lægefamilien var imidlertid bosatt i Arendal og i årenes løp skulde de fleste av Eger-barna bos hos Bestepapa og Bestemama i Torvgaten i kortere eller lengere tid. Av sønnene blev den eldste, Christian (1849-1923) Bestepapas betrodde mann i firmaet, prokurist efter hans død og senere associé, da far overtok firmaet, inntil en onkel, Thovald Eger, som var ungkar og ølbrygger, i 1901 overlot sine nevøer og niecer omkring en halv million kroner hver. Da trak Christian sig tilbake og utgav i 1916 som manuskript "Slægterne Andresen og Reichborn". I 1874 var han blitt gift og senere skilt fra Anna Petronelle Toft (1847-1933).

Den neste av Eger-sønnene var Engelhardt (1846-1921). Hos Bestepapa og Bestemama traff han fetteren Thomas Fearnley og sammen startet de i 1872 rederiet Fearnley & Eger. Han giftet sig i 1881 med Rigmor Rørdam (1853-1903), trak sig ut av rederiet i 1905 og levde så i sin store villa på Uranienborg Terrasse med sin sekretær frk. Jespersen, som optrådte i familieselskapene med en frues verdighet.

Den tredje av sønnene var Nicolai (1849-1910). Han studerte juss og blev slektens mangeårige advokat og formuebestyrer. Han blev i 1877 gift med Marie Frimann Dietrichson (1853-1946).

Også Eger-døtrene kom til å bo hos Bestepapa og Bestemama og blev gode venninder med kusinene i Torvegaten. Wilhelmine (1847-1922) bodde der i årevis men hun tjente til livets opphold som lærerinne ved en skole inntil hun i 1874 vendte tilbake til Arendal og giftet sig med lægen Christian August Holsted (1839-1904). Den neste datter var Maria (1852-1945) gift 1873 i Arendal med Jacob Boe (1840-1911). Etter å ha arvet onkelen slo de sig ned i Christiania med en tallrik familie. Derefter kom Cecilie (Cissy) (1855-1931) gift 1884 med forhenværende skipper Jacob Crawford Pharo (1848-1921) fra Fjære. Han bosatte sig som forretningsmann i London og i deres hjem i Hampstead hadde alle slektens unge et fast tilholdssted under studier i England. Deres sønn Axel tok senere sin hustrus familienavn Tomlin i tillegg til sitt eget og de efterlot en sønn som fremdeles bor i London. Til sist kom Valborg (1861-1945), meget fetert i sin hjemby og falt under et flåtebesøk for den svenske marineløytnant Carl Edvard Ulff (1856-1942), gift 1885 og derefter bosatt i Sverige. Tante Valborg Ulff blev vi nærmere kjent med efterat Far og Mor deltok i deres sølvbryllup i Stockholm i 1909 og vi barn traff deres barn.

De fleste af Eger-barna fikk en tallrik efterslekt, og nogen af dem, som andre av de følgende generasjoner, treffes igjen i senere kapitler.

Den neste i Andresen-søskendeflokken var Carl Ferdinand (1824-1890). Efter examen artium i 1841 studerte han til bergingeniør, blev cand. min. i 1846 og aspirant ved Kongsberg sølvverk i 1849. Fra 1850 til 1853 var han dels Einfahrer, dvs. han hadde opsynet med grubearbeiderne, og dels. kat. Bergmster. I 1852 blev han likeledes Geschworner⁵⁵ i nordenfjeldske distrikt og i 1854 hytteskriver ved Kongsberg sølvverk. Sølvverksindustrien i Norge hadde på den tid en gloriøs periode, og man gjenoptog driften i gruber som tidligere var blitt nedlagt som ulønnsomme. Et privat interessentskab tok da op driften i Kongsberg sølvverks tidligere prøvegrube Vinornes, som var blitt nedlagt i 1772. Her blev Carl Ferdinand driftsbestyrer fra 1856 til 1866, da han kom tilbake til Kongsberg, nu som tredje medlem av direksjonen og som Geschworner for Østre Østenfjellske distrikt. I 1869 blev han så endelig første eller administrerende direktør for sølvverket.

Hans sjefstilværelse blev mer problematisk enn forutsett, for i 1860-årene blev det i Nevada i Nord-Amerika funnet enorme sølvleier som i løpet av en del år femdoblet verdens sølvproduksjon med reulterende fall i sølvprisene, samtidig som de fleste land fra 1870-årene forlot sølvstandarden for å gå over til gullmyntfot. Fallet i sølvprisen slo også bene under for lønnsomheten ved Kongsberg sølvverk, som igjen bevirket at det i 1885 blev opnevnt en offentlig sølvverkskomisjon med opgave å finne en løsning på verkets problemer. En av komisjonens konklusjoner var at "den væsentligste Kilde til de kongsbergske Kontroverser" var dets kollegieadministrasjonsform med tre direktører, som blev ansett som uhensiktsmessig, og den anbefalte en omorganisasjon av ledelsen ved sølvverket.

Like siden sølvverkets start i 1624 hadde administrasjonsformen været et av verkets store stridsemner og gjenstand for stadige endringer, som for eksempel 170 år tidligere i 1704 da en lignende kommisjon abfelate omorganisasjon med omvendte fortegn. Da hadde man fått nok av vår ane Heinrich von Schlanbusch's⁵⁶ autokratiske enestyre og gikk i stedet inn for et kollegiestyre med tre sjefer, og med katastrofale følger, som imidlertid skyltes mere personene enn forholdene. Carl Ferdinand fant på

sin side tiden moden for avskjed, og han blev samme år utnevnt til tollkasserer i Arendal, hvor han blev boende til sin død fem år senere.

1872

På Kongsberg hadde han også vært stortingsmand, først suppleant 1868-69, derefter representant 1871-73, da han var sekretær i Næringskomité nr. 1. Han var derefter igjen suppleant i perioden 1880-82. I tillegg var han i årenes løp medlem av en rekke offentlige kommisjoner, kommisjonen for Kongsberg sølvverk 1865, om pengevesenet 1872, hvor også Bestepapa var medlem, om bergverksloven 1875, hvor han var formann. Han var likeledes ordfører i Kongsberg bystyre i 1866 og i flere år medlem af sparebankens styre.

I 1860 giftet han sig med Karen (Kaja) Dorothea Nielsen (1832-1916), datter af sorenskriver på Kongsberg, tidligere fogd og første representant i 1842 fra Nednes og Råbygdelagets amt på stortinget, Johan Carl Penne Nielsen og Wilhelmine Charlotte Margrethe Colbjørnsen. Tante Kaja var liten og uanselig av korpus, men hun hevdet sig godt. Av deres seks barn vokste fem op, den sidste het Nicolai og blev kalt Nicolai Kongsberg for ikke å bli forvekslet med vår far. Han blev cand. jur. og kopist i departementet, men måtte slutte sies det, på grunn av sin aversjon mot å skrive 7-tall. Han endte sine dager på Gaustad. Mens han fremdeles bodde der, tok bror Nicolai engang en engelskmann på en rundtur i Oslo omegn, og da de i det fjerne så den statelige allé og tårnet som tronet over løvkronene, spurte engelskmannen ivrig, "whose estate is that?" til hvilket bror Nicolai rolig svarte "my uncle lives there".

En annen søn Johan Carl (1864-1937) blev bergingeniør i tysk tjeneste og bosatt i Spania. Han var gift med Julie⁵⁷, datter av onkel Engelhart og tante Cathrine på Rosenberg. Den tredje sønn, Jens Peter (1869-1958) utvandret til Danmark og har efterslekt der.

Døtrene *Wilhelmine Charlotte Margrethe* (Ma) (1862-1918) og *Engel Johanne Margrethe* (1871-1936) forblev ugifte og Engel var såvidt jeg vet Andresens-familiens eneste yrkeskvinne, skjønt det ordet dengang ennu ikke var oppfunnet. Hun var kontordame i et offentlig kontor og kunde derfor snakke om også andre ting enn bare hus og klær.

Den yngste av Andresen-søskenene var Engelhart (1826-1896). Han begynte også i farens forretning, fortsatte hos bestepapa, da han overtok handelsvirksomheten i 1845, og gikk i 1854 inn i

broren Nicolai Augusts bankierforretning, da firmanavnet blev endret til N. A. Andresen & Co, De to brødre var begge meget dyktige og hadde evner som utfylte hvernadre, men mens den eldste kun viet sig bankiervirksomheten, var Engelhart også engasjert i kommunalpolitikken. Han var en del år medlem av byens formannskap og nesten til sin død medle av bystyret og var alltid utpreget konservativ. Hans innsats i bankierforretningen kan heller ikke undervurderes, slik den blev fremstillet i "Folkebladet"s nekrolog av 15. november 1896, om hans "væsentlige Andel i at heve denne Forretning op til den fremtrædende Stilling, som den ved hans Død indtog. Den blev selvfølgelig paavirket af Byens og Landets stærke udvikling, men samtidig voxede ogsaa Konkurrencen, og med den Vanskeligheden med at hævde Forretningens Plads, og at afvinde den fordelagtige Resultater. Engelhart Andresen forstod med Dygtighed i sin Forretning at følge Tidens Udvikling, paa samme Tid som han med megen Forsiktighed undgik den Forcering, som under de Tidsforholde, hvorunder han virkede, kunde ligge nær. ... Han stillede sig som Regel kritisk og skeptisk ligeoverfor nye Projekter, især naar de optraadte med et særligt lokkende Prospektus, og han var ikke let at faa med paa Grundlæggelse af nye Foretagender eller Deltagelse i Spekulationer".

Maleri av Sara Johanne Rein Hornemann

I motsetning til de øvrige søsken blev han også ansett for å være litt av en "bon viveur" med en god vinkjeller, og da han efter sit ekteskap i 1861 med sin 16 år yngre niece Catharine lot bygge Rosenborg, også kalt "Taarnet" på grunn av bygningens slottsaktige utseende, ellers Drammensveien 60 på hjørnet av Munkedamsveien, blev deres levesett ansett å være ennu flottere enn på Skøien.

Der var tilsammen ni barn, men av de åtte som vokste op giftet kun datteren Julie sig med sin fetter Johan Carl Andresen. De øvrige blev boende hjemme og blev regjert af moren så lenge hun levde. Tante Cathrine var også på alle måter en ruvende person. Fra sin mor hade hun arvet morfaren, biskop Bechs ruvende korpus, og med sine fire sønner og hjemmевærende døtre utgjorde hennes gren av familien en stor del av samtlige familieselskaper, hvad enten det var hennes egen middag første nyttårsdag, eller sommerselskapene på Smedbråten, da med sin to-hesters karosse med Martin på bukken, kom dundrende over gårdsplassen. Ekvipasjen var så ruvende, at den ikke kunde snu på baksiden av huset, men måtte ta veien rundt huset over Bestemamas finrakete singelsplass. I karossen satt hun med sine døtre samt en pike på bukken av hensyn til den invalide "lille Cathrine". Sønnene kom derimod til fots over broen ved Thuse. Den eldste, Christian, var en af bankens sjefer efter sin far,

broren Engelhart var der også en stund, men gikk senere, som de øvrige brødre, over i andre yrker. Av dem var Guthorm forstmann og skogeier og reddet familiens økonomi etter bankens første misære, mens Far reddet Rosenborg for tante Cathrine ved i et av sine siste leveår å innløse den for tantens regning, så hun kunde lukke sine øine der 93 år gammel i 1933. Sønnen Christian døde alt i 1920 med 56 år, Engelhart i 1926 med 60, mens Guthorm døde først i 1944 med 76 og Harald i 1949 med 72. "Lille Cathrine" døde med 69 i 1842 og med 90 og den yngste, den elskelige tante Else i 1973 med 95.

8. Bestepapa – Johan Henrik Andresen (1815-74)

Hans opvekst var lig brødrenes med skolegang ved overlærer Møllers velkjente institutt i Tollbodgaten. Etter konfirmasjonen gikk det til Hamburg for å gå i lære os firmaet Behre og derefter en tid ved et handelskontor i London. Her traff han igjen vennen og senere svogeren Thomas Fearnley, vanket med ham i lokale kunstnerkretser og satt sogar modell som munk for maleren C. W. Cope⁵⁸, nu glempt, men velkjent i sin samtid. Han blev med Thomas Fearnley medlem af "The Etching Club", hvor begge begikk raderinger i tidens småkoselige biedermeysterstil, men i motsetning til Thomas Fearnley, viser ikke Johans radering særlige kunstneriske anlægg. Ved 40-årenes begynnelse var han tilbake i Christiania for å vie sig sitt kjøbmannskap, samtidig som han lik brødrene deltok i byens selskapsliv. Et avertissement fra 1842 viser at ballselskapet "Foreningen afholder sin første Samling i denne Saisong i Hotel du Nord, Tirsdagen d. 4. Oktober Kl. 7 Eftermiddag. Medlemmerne vilde behage at afhente deres Billetter hos Selskabets Casserer, Hr. Kjøbmand Johan Andresen", som nu hadde overtatt tillitshvervet som kasserer efter sin eldre bror.

Maleri av Ragnhild Christine Thrane

I 1846 overtok Johan J. L. Tiedemanns tobakksfabrik på Stortorvet og drev i forbindelse med en engrosforretning i kolonialvarer. S. C. Hammer skriver om ham i Norsk biografisk leksikon at "i løpet av de nærmeste ti aar drev han baade denne fabrik og sin private kolonialforretning betydelig op, og fra slutten av 1850-årene kan han regnes for en av spidserne inden hovedstadens forretningsverden". I 1882 giftet han sig 37 år gammel med den 14 år yngre Petra Juell. Så fulgte sønnen Nicolai⁵⁹ i 1853 og søstrene Marie⁶⁰ (tante Marie von Heimburg) i 1855 og Mathilde⁶¹ (tante Mathilde Næser) i 1856. Familien bodde først i Madam Juells gård i Kongensgate og flyttet i 1858 til Johans nybygde bolig- og forretningsgård i Torvgaten 2 med forretningslokaler i gateetasjen og boligen ovenpå. Flytningen skjedde umiddelbart efter den store bybrand som dog ikke nådde Madam Juells gård, men tante Mathilde Næser beskrev for oss hvorledes hun og hennes søsken var blitt båret over Torvet om natten mens branden raste omkring dem. Nogen år efter fikk også tobakksfabrikken nye lokaler i en bygning som lå i flukt med gården i Torvgaten og komplekset optok hele den ene side av Linaaesgate.

Johan var en ivrig friluftsmann, først og fremst jeger, og han hadde mange likesinnede venner. Han tok sønnen tidlig med sig på sine jaktture, ikke bare i byens omegn, men også lenger inn i landet. Han utså sig en hyttetomt i Øvre Rendal "ved Misjøhougen i Nærheden af Haakonsveens Sæter", da han i september 1866 skrev til sin kontaktmann John Bergset og fortalte ham hvorledes han ønsket hytten skulde være, et todelt hus med et rum 8 alen i firkant og et annet 3 alen innvendig mål. "Det mindre Rum er bestemt til Soveværelse og kune der anbringes 3 à 4 Senge" 3 alen lange og 1½ alen brede innvendige mål. De måtte kunne slås sammen av uhøvlede bord "saaledes at de kunne flyttes og at man efter omstændighederne kan faa 3 eller 4 senge derinde". I det større rum ønsket han anbragt "et stort Bord og et par Bænke samt nogle simple Stole og et Skab", samtidig skulde det være peis i begge rum. Det var komforten. På hyttens forside skulde taket "springe frem et Par Alen for at give Beskyttelse mod Regn og de Ting man skulde have at lægge fra sig udenfor". Han bad lieledes John Bergset finn ut om området var almenning eller privateid, for i siste tilfelle burde han få en overdragelse eller skjøte på tomten, men var "Fjeldet Almindig behøves der vel intet at indtages i Kontrakten om Ret til at jage paa Fjeldet og til at fiske i Søerne og Elvene", ellers burde dette formentlig "indtages i Kontrakten og bør Haakonsveen vel ogsaa forpligte sig til ikke at logere Jægere i sin Sæter den Tid jeg ligger der".

John Bergset sendte Johan et overslag for byggeomkostningerne og Johan fant at disse var langt høiere enn ventet, samtidig som han var skuffet over at hytten ikke vilde kunne bli ferdig til neste høst. Han foreslo da at man til neste sommer kun opførte en hytte med ett rum 3 alen i firkant "og dersom jeg da synes om Stedet, kan jeg jo lade bygge til et Værelse til den følgende Sommer" og han avsluttet, "og dette vil nødvendiggjøre nogle forandringer ved Arrangementet omtrent som paa vedlagte Grundrids antydte. – Jeg beder Dem nu lade Tømmeret hugge uopholdelig for at det paa Vinterføre kan blive bragt op til Stedet tilligemed fornødne Bord som bør sauges ihøst. Skulde saa have nogen Vanskelighed at faa Tømmermænd i Rendalen at paatage sig Opførelsen for en rimelig Betaling saa troer jeg nok at jeg kan faa bortaccorderet Arbeidet til Fuldenden herfra eller fra Gulbrandsdalen hvor jeg kjender en Mand som har opført en saadan Hytte særdeles billigt for en bekjendt af mig. Hvad Inventariet angaar da saa jeg nogle Skabe hos Ihlen som var leverede for særdeles billig Priis fra Røros. Kanskje man ogsaa derfra kunde faa en Snedker til at paatage sig Snedker-Arbeidet til en rimeligere Priis end efter Snedker Oppens som jeg er enig med Dem i at blive urimelig, - men først og fremst maa jeg bede Dem at sætte Tilveiebringelsen af Tømmer og Bord i Værk. Jeg takker Dem for Deres Bistand i dette Anliggende og beder Dem undskylde den Uleilighed som jeg hermed forvolder Dem. Fra Ihlen skal jeg hilse Dem ligeledes fra Nicolai som takker for Deres Omsorg med hans Regnkappe. Nicolai driver ivrig Jagten herinde, men han maa lade sig nøie med Trost her. – Deres hengivne Joh. H. Andresen." Slik startet kontakten med Rendalen.

Som med hytteplanene var Johan Andresen like forsiktig som forretningsmann. I en del brev til sønnen Nicolai som efter examen artium og annen eksamen sommeren 1872 var blitt sendt til Bremen for å gjennomgå den sædvanlige læretid, forteller faren litt om sine løpende forretninger i kaffe og tobakk. Den 3. november 1872 skrev han: "Dine Meddelelser om Tobak interesserer mig altid. Hvad mine tobakskjøb i Amerika angaar, da er det ikke værdt at tale derom til Andre. De falder naturligvis høist forskjellig ud efter konjunkturerne, men jeg har dog i Regelen den Fordeel at jeg omtrent til de samme Priiser som jeg betale for den Klasse af Tobak i Bremen faaer meget bedre Qualitet. – Dette er ogsaa Grunden til at jeg fra Bremen kan bruge saa meget mere Indlæg end før".

Fabrikken trenger nye presser og i samme brev ber faren Nicolai underrette ham om "Priserne i Bremen paa Egetræ. Foreløbig har jeg kjøbt her hvad her var at faae, hvorved jeg har mer end nok til Reparation af mine eldre Presser; men jeg tiltrænger ogsaa endel nye Presser, hvortil jeg

behøver mere Egetræ, som, naar det engang er kjøbt, maatte vente der til der bliver Anledning til at faa det over til en billig Fragt med et af de Seilskibe, som leilighedsvis søge Fragt hertil”.

Fra 1868 hadde man i Norge nydt godt av en stadig opadgående konjunktur, og dette avspeiler sig også i en liten setning i farens nyttårsbrev til Nicolai 1. januar 1873: ”Her har været Tale om forhøielse af Skraatobakspriserne, men hidtil uden Resultat; men naar det lider lidt længer ud i Januar faar jeg vel gjøre Alvor heraf. Det har for resten i December været mere Spørgsmaal efter Tobak end jeg har kunnet tilfredsstille.” Det er vel de stadig opadgående priser på rå tobakk som også fikk faren til å skrive den 22. august 1873: ”Jeg har ikke bestilt mere Tobak hjem fra Amerika og vil derfor faa Brug for lidt af Bremen naar de kommer her. Jeg haaber at de har rimeligere Priser end i Foraaret,” og utpå høsten, 10. oktober 1873, meddeler faren at han fra Hoffmann og Leisewitz i Bremen ”foruden Røg og Cigartobaksblade” også hadde kjøpt ”27 Fade Kentucky. De falder imidlertid væsentlig dyrere end min direkte Import fra i Sommer. Priserne der over ere rigtignok stegne; men Importørerne tjene for meget”. Faren skriver igjen til Nicolai 12. desember 1873: ”Dine Bemærkninger om den Kentucky Tobak, der er kommen til Bremen, svarer desværre nøie med de lagttagelser vi hidtil har gjort her ogsaa af denne Tobak. Jeg fik allerede tidligt i Sommer en hel deel Tobak fra New Orleans, hvoraf Du saa Prøverne da Du var her. En hel Deel af dem viser sig imidlertid naar vi slaar Faderne op beskadigede af (*ulæseligt*) og Andersen klager over dem. Dette er ogsaa Grunden til at jeg bestilte endel gode Dækblade efter baade fra H&Æ og endel andre Huus. Andersen er imidlertid vanskelig at tilfredsstille og han fandt blot 6 Fade blandt H&L’s Prøver som han kunde bruge og fra det andet Huus som jeg fik Prøver fra 7 Fade og herved hjælper jeg mig vel til Vaaren”. En ting var imidlertid handel med tobakk, noget annet var sønnens tobakksrøkning, og 15. mai 1873 skriver faren: ”Mama er lidt urolig over Din Tobaksrøkning og beder Dig være moderat, og at bruge Tandbørsten vel”.

På denne tiden disponerte Johan Andresen seilskipet ”Astrid”, kaptein Hansen, og han skriver til Nicolai 25. august 1872: ”Paa Contoret har vi nu ellers den stille Tid. I dag var min Korrespondent fra Rio (de) Janeiro Herr Satrisdid(?) af Huuset Schmid Gross & Co hos mig. Han opfordrede mig sterkt til at lade Astrid som nu er i Brasilien bringe mig Hjem en Ladning Caffé igjen. – For iaar har der intet været at tjene på Caffé fra Rio, men nu begynder Priserne her at gaa op, saa jeg begynder at høste Lønningen for min Taalmodighed med at holde paa den sidste Ladning jeg fik hjem iaar”. Astrid må imidlertid ha kommet for sent for kaffelasten, for i brevet av 3. november 1872 forteller faren at han netopp hadde mottatt brev fra Pernambuco at Astrid i stedet vilde ta annen Last. I farens brev av 1. januar 1873 får vi så vite at Astrid hadde brukt 40 dager fra Pernambuco til Kanalen og losset nu sukker i Dublin. Faren hadde likeledes gitt ordre om at Astrid skulde fortsette til Lisboa for en saltlast for Rio, sikkert med hensikt å ta en kaffe-last i retur, for allerede 3. november 1872 skrev han: ”Hvad Caffé angaaer da seer det ud til at jeg denne Gang skal tjene lidt på den svømmende Ladning jeg har kjøbt. Priserne ere nemlig stegne i Hamburg 1/4 à 3/8 Banko pr. Pund siden jeg kjøbte den. Naar nu Christian (Eger, nevøen og senere Johans fullmektig) kommer hjem, faar jeg se at faa ham eller en af de Andre ind til Sverrig for at skaffe nogen yderligere Afsætning end den sædvanlige.” Nyttårsbrevet av 1. januar 1873 forteller også at ”Caffé stiger nu ikke ubetydeligt og jeg kommer forhaabentlig til at tjene lidt paa de 2 Ladninger som nu er under Oplastning hvoraf jeg har 2/3 i den ene og 3/4 i den andre”. I brev av 15. mai samme år vise faren allikevel en viss uro over kaffeboomen: ”Caffé staar stadigt høiere saa at der vistnok er tjenet noget paa de gamle Beholdninger. Men for Astrid som nu er i Rio lod jeg mig af en Deltager i den Ordre jeg havde indsendt forlede til at limiteres for den Priis saa at jeg ikke faar nogen Caffé hjem med den; imidlertid svinder Beholdningen og om man nu kjøber andersteds til høi priis er der ikke saa liden Risiko”. Astrid gikk til Hamburg og lå der under lastning for Rio da faren igjen skrev den 22. august, at skipet vel ikke kommer tidsnok for den ladning kaffe han selv hadde bestilt derfra og som derfor var blitt beordret med et annet fartøi, men ”med Dampskib fra Hamburg” hadde han underveis 600 sekker

"og da det seer ud til at Caffé fremdeles vil stige har jeg Udsigt til at tjene lidt herpaa". Kolonial en gros kunde imidlertid også ha sine uforutsette skyggesider som han skrev om i samme brev: "I Spanien ser det fremdeles broget ud og jeg veed ikke hvordan det vil gaa med vor forsyning med Rosiner og Lakrits".

Kaffeprisene gikk stadig opover og 10. oktober 1873 skriver faren til Nicolai: "I Kaffe har vi nu gode Konjunkturer, bare ikke nogen Pengekrise kommer iveien og forstyrrer den for os. Priserne som i Sommer vare 28 à 29/- for fiin Kaffe ere nu mindst 4/- høiere. Jeg tjeneer derfor godt paa hvad jeg hat blot jeg ikke taber det igjen paa en Ladning jeg bar bestilt med Astrid". Det var imidlertid ennu ingen grunn til engstelse og faren kan igjen meddele 12. desember 1873 at "Caffé stiger fremdeles nu da Pengekrisen for et første saa ud til være over. – Jeg fik i dag Efterretning fra Rio om, at der er kjøbt en Ladning for Astrid, som om der d. 8. Novb til Priser, - hvorefter Ladningen kommer paa 32½ à 34½ - . Forhaabentlig kan den være her i Løbet af Februar; og da der saagodtsom ingen Afskibninger er meldt til NordEuropa saa tidligt, har jeg Haab om at Priserne snarere vil stige end falde, og der er saaledes Udsigt til at Astrid denne Gang vil gjøre os god Affaire". Faren frykter imidlertid for fremtiden. Rentesatserne hadde lenge stått i 3½, men "er nu gået op til 5% og det begynder allerede at bli knapt for Penge hvilket ikke er forunderligt ved den overdrevne Speculation i alle Retninger".

*Johan Henrik og Petra med barn
Mathilde ("Vesla"), Marie ("Tulla") og Nicolai ca. 1859.*

De gode konjunkturer engasjerte Johan Andresen også i andre retninger. I brevet til Nicolai av 25. juli 1872 fortalte faren at "Igaar sluttete jeg en Handel som maaske vil interessere Dig, om en Skov, der grændser til Berger Skoven i Oudalen, af Størrelse 36'000 Maal, altsaa over ½ Quadratmiil for

1'000'000 Kr. sammen med 8 Bønder i Nabolaget og en Hestehandler Normann i Frederikstad, der tillige er Medeier i Bergerskoven. Bønderne paastaar, at det er god Handel. Planen er nu i de første Aar medens Træpriserne ere gode at hugge 2 à 3000 Tylfter om Aaret, hvilket vil være tilstrækkeligt baade til Renter og Afdrag og som dersom de gode Trælastconjunkturer vedvarer, at hugge saa meget at vi have Skoven gjældfri; følgelig at vi da eie Skoven som da rigtignok maa være temmelig udhuggen, uden at den koster os en Skilling. Dette er vistnok Bonderegning, hvis Rigtighed jeg ikke stoler paa; men det er gode solide Bønder, hvoraf jeg kjender et Par, som Medeiere i Berger Skoven, og til hvis Skovkyndighed jeg har al Grund til at have Tillid, og Handelen interesserede mig specielt fordi Skoven "Skaarerskoven", som den hedder, støder umiddelbart til Bergerskoven. Naar Du kommer hjem igjen, har Du saaledes der et Jagtterrain for Harer, Fugl og Elg, som er større end nogen Jæger kan jage over i en Saison. Der er ogsaa flere Søer og Smaaelver, hvor der sandsynligvis maa være, eller i alfald kan settes Ørret". Nicolai må ha vært litt i villrede med skogens størrelse, for 31. mars 1873 skrev faren at "Skaarer Skove som jeg har kjøpt en 1/10 Anpart i, som du spørger Nicolai H(eyerdahl, fetteren) efter er 36'000 Quadratalen stor. Et Maal er 2'500 Quadratalen. En norsk Quadratmiil er at saa 129'600 Maal og en geografisk Quadratmiil 57'600 Maal. Den er altsaa næsten 2/3 geografiske Quadratniil stor. Berger Skov som du kjender er nok omtrent 10'000 à 12'000 Maal". Den 10. oktober 1873 kan faren videre oplyse at "Trælastprisene staar endnu høit. Vi har 100 Huggere i Skoven, og jeg haaber at vi skal faa fremdrevne 4'000 à 5'000 Tylfter Tømmer derfra i Vinter". Også småpikene skrev om Skaarerskoven. I søster Mathildes brev til Nicolai av 22. august 1873: "Tænk du vi fik høre her igaar at Papa agtede sig til Skoven i Odalen, og straks fik vi ogsaa Lyst til at være med, og reiser vi da efter al Sandsynlighed, ifald Veiret bliver godt, paa Tirsdag op til Odalen, ja bare Mama, Papa, Marie og jeg. – Marie og jeg glæder os meget, hvis vi synes godt om at være deroppe vil vi faa Papa til at lade bygge paa Huset der, saa at vi kan reise derop og blive der i længere Tid til næste Sommer".

Det blev intet av neste Sommer. Christian Eger sendte 4. juni 1874 et telegram til Nicolai Andresens sjefer Hoffmann og Leisewitz i Bremen, "Onkel seit zwei Tagen schwer erskränkt von Lungenentzündung, hat selbst den Wunsch ausgesprochen Nicolai zu sehen, bitte lassen Sie demselben s o f o r t abreisen Eger". Nekrologen man kunde lese i Morgenbladet dagen efter, beskrev Johan Andresens virksomhet i tobakk og kolonial, som avisen påpekte "antages at have grundlagt en større formue". Det var imidlertid mange vellykede forretningsmenn i Christiania i de dager, og det var heller ikke Johan Andresens karriere som forretningsmann man den gang først og fremst forbandt med hans person. Han hadde, kanskje mere enn sine øvrige søsken, en intellektuell legning som også kunde ha gitt ham en lysende akademisk karriere, hadde han gått den vei. Han var av dem som tidlig innså det tidsskifte han levde i, slik Wilhelm Keilhau fremstiller det i 8. bind av Det norske folks liv og historie: "Ennu omkring 1840 var den økonomiske struktur av det norske samfund fullstendig primitiv. Der var fremdeles noe av middelalder over den. De fleste var også innstillet på den tro at sånn som det før hadde vært vilde det alltid bli i dette avsides landet; om slektene vekslet og hvert nytt kull av unge fikk sitt preg, kom bakgrunnen til å være den samme. Norge vilde ikke endre sig. Til daglig gikk livet i langsom fart; ingen forhastet sig; de ting som skulde hende, de hendte tidsnok likevel. Men fra midten av 1840-årene bliver det anderledes. Da trykket av deflajsonen er blitt borte, legger den nye slekt arbeidsviljen til, går ivei med tiltak efter tiltak og løfter Norge frem i rekken av "moderne samfund", - løfter det inn i maskinenes og de tekniske samferdelsmidlers tidsalder. Der bygges de første steinlagte flatveier, de første vidspente broer, den første jernbane og de første telegraflinjer. Samtidig stiller postvesenet sig for første gang til rådighet for hele folket, og landet får sine første innsjødampere, sin første offentlige hypotekbank, sine første større forsikringsselskaper, sitt første livrenteselskap og sitt første livsforsikringsselskap. Det er begynnelsens og nyskapningens tid. Det er noe annet og mer en almindelig

konjunkturoppgang som setter inn. Selve samfundsstrukturen endres ved bevisste bestrebelser. Og for første gang i norsk økonomisk historie går det fort, - alt det nye kommer i løpet av en ti-tolv år”.

Det var allikevel ikke politikk for politikken egen skyld som fengslet Johan Andresen, men deltagelse i det offentlige liv gav ham anledning til å forfekte det han hadde lest og reflektert sig frem til og som han mente kunde være til nytte i samfunnet slik han oppfattet det. Derfor satt han også som medlem først av Christiania Formannskap fra 1856 til 1863 og derefter til sin død i byens representantskap. Fra 1861 var han kongevalgt medlem av Hypothekbankens styre og fra 1862 valgmann i Christiania. Han var dessuten medlem av en rekke kongelige kommisjoner, deriblant konkurslov-kommisjonen av 1861 og Den skandinaviske myntkonventions-kommisjon av 1872 og likeledes samme år av kommisjonen for penge- og bankvesen, og året etter av kommisjonen for Christianias utvidelse. I sin biografi over ham forteller S. C. Hammer at det i mange år hadde vært et utbredt ønske innen hovedstadens forretningsverden å få ham til tingmann, men han hadde unnslått sig inntil 1873, da han endelig etter de mest inntrengende anmodninger lot sig stille for tingperioden 1874-76. Tidligere hadde han i periodene 1868-69 og 1871-73 kun gått med på å la sig stille som suppleant.

At de økonomiske samfunnsspørsmålene interesserte ham, fremgår også av brevene til Nicolai fra 1872. I juli måned det året etter å ha bragt døtrene til Lausanne hvor de skulde være i pensjon, stoppet han på hjemturen i København. I brev derfra av 16. juli skriver han: ”Den Nationaløkonomiske Kongress som skulde afholdes her er allerede sluttet, imidlertid interesserer det mig dog her at kunne tale om Forhandlingsgjenstanden med flere af de mest fremstaaende danske Medlemmer af Mødet”. I august samme år er han atter tilbake i København, denne gangen i anledning møtet i Den skandinaviske myntkonventions-kommissionen og han skriver derfra 26. august i anledning sønnens 19-årsdag: ”Den ene Festlighed afløser den anden og København staar næsten paa Hovedet. I Torsdags vare vi i Middag hos Finansministeren, Etatsraad Krieger, hele Onsdagen gik med paa den festlige Aabning af en ny Jernbane paa Øen Falster; Vi reiste om Morgenen Kl. 7 herfra, spiste en storrartet Middag i Nykjøbing paa Falster og kom om Aftenen Kl. 11 tilbage til Kjøbenhavn. I søndags vare vi til Middag hos vor Gesandt Baron Beck-Friis og i dag vare vi til Audients hos Kongen paa Slottet, og havde derefter først vort andet Kommissionsmøde. Under alt dette har jeg havt meget at bestille med forberedende Arbeider over den Gjenstand der er forelagt Kommissionen til Behandling, saa jeg har havt en meget anstrengende Uge, og det er ikke at jeg først i dag har kunnet samle mig saa meget at jeg har kunnet telegrafere og skrive til dig”. Samtidig hadde det vært en skandinavisk Juristkongress i København og faren kunde fortelle at ”Onkel Christian, Hallager (dennes svoger) og en Mængde andre norske og svenske Jurister er mødt frem. Tante Julie, Cathrine og Frøken Leigh, samt Hallagers Niece reiste ifølge med os ned med ”Kronprindsessen” og i morgen reise de tilbake”.

At det var blitt opnevnt en skandinavisk myntkonventions-kommisjon viser også nødvendigheten av å forenkle det den gang meget innviklede europæiske penge- og valutasystem og i brev fra Christiania av 14. november 1872 beretter faren at ”Valutaforandringen er nu endelig besluttet i Hamburg og følgene deraf viser sig allerede i en sterk Synken af Sølvprisen i London og en tilsvarende Stigning i Sterlingkursen her. Jeg har derfor i den sidste Tid fundet det fordelagtigst at remittere tyske Richsmk til Bremen. – Valutaforandringen i Hamburg foregaar efter en Cours af 150 Richsmark for 100/ Bco medens Børscursen nu er 148 ½ Rm/- 100 bco følgelig vil der paa hvad der d 15 Febr endnu staaer at convertere tabes 1½% for Debitorerne. Hamburgerne blive sig ved denne Leilighed selv lig. De opsig Alt hvad man har staaende hos dem og stille det til Disposition for Creditorerne forinden Converteringsterminen, og lade derved Debitorer efter den nævnte Termin betale sig efter Forholdet af 150 Rigsm/100 Mark Bco og gjøre dermed en god Affaire. Hypothekbanken siger Obligationer fremdeles ere betalbare i Hamb. Vil imidlertid neppe respektere den Hamburgske Lov”.

I sitt Nyttårsbrev den 1. Januar 1873 forteller faren likeledes at "der er bleven nedsat en ny Myntcommission her bestaaende af Prof. Aschehoug, Assessor Thomle, Bergmester Strøm, Professor Broch, Ths. Heftye, Onkel Carl⁶² og mig, som skal gjøre Forslag til Lovbestemmelser for Indførelsen af den Myntforandring, som ved en Konvention afsluttes omtrent overensstemmende med den skandinaviske Kommissions Forslag, bliver nødvendige. Vi have herved fuldt Arbeide hver Eftermiddag, saa at min Tid nu er sterkt optaget med Hypothekbank, Brandforsikringsselskaber, Børscommittee, Toldrepresentantskab(?) og andre Møder som her ved Aarskifterne ere hyppige. Dertil er jeg sterkt forkjølet og hoster saa jeg har vanskeligt for at sove om Natten. Af mit eget Kontorarbeide falder der derfor nu meget paa Christian. Men naar jeg nu vel er ferdig med Myntsagen, faar jeg vel see til at undgaa at paatage mig noget nyt offentligt Arbeide". Den 27. februar 1873 skriver faren videre: "Der har været Liv i Byen og i Politiken ved Kongens og Dronningens Nærværelse her ved Stortingets Aabning, ved hvilken Leilighed jeg ogsaa var til Souper paa Slottet. Siden havde vi i Stortinget en Adressedebat, en Gjntagelse fra ifjor, som truede med et Statsraadskifte, hvorved jeg frygtede at det kunde lede til at jeg som Suppleant kunde blive nødt til at møde. Tinget har remplaseret en av Chri's Stortingsrepresentanter men det løb heldigvis af uden Forandring og jeg faaer da forhaabentlig Respit indtil neste Storting til hvilket der skal nye Valg; men kommer Tid kommer Raad. Jeg vil ialfald gjøre hvad jeg kan for at undgaa det".

Hvor aktiv Johan Andresen gikk op i sine offentlige opdrag, fremgår av hans brev til Nicolai av 21. april 1873, hvor han meddeler at han har benyttet leiligheten til å sende med Max Hoffmann "et lidet Skrift, som jeg har ladet trykke og indsende til Stortinget om Myntsagen, som Du nok veed jeg har hat endeel med at bestille i den senere Tid. Jeg har ogsaa i disse Dage havt den Tilfredsstillelse at see at Sagen sandsynligvis gaar igjennem, idet Konventionen ved en foreløbig Afstemning i Bankkomiteen er bleven vedtaget efter en Indstilling med 7 Stemmer mod 2". Men Johan hadde ikke regnet med bøndene og den 15. mai skriver han et nytt brev til sønnen: "Det glæder mig at se at Du har opfattet Myntsagen og navnlig Professor Brochs forslag til samme riktig. Hoslagt sender jeg Dig nogle Udklip af Artikler i Morgenbladet som jeg senere har skrevet i samme Anledning. Desværre hjalp, som Du af Aftenposten vil have seet, alle Anstrengelser for at bibringe Bondemajoriteten en rigtig Anskuelse af Sagen ikke idet Konventionen blev forkastet med 58 Stemmer mod 51. – Nu vil Myntloven snart blive behandlet i Odelsting og Lagting og vi har da det Haab at vort Forslag til Myntlov vil blive antaget ad denne Vei saa vi faa baade den samme skandinaviske Guldmynt og Øremynt som de andre; men foreløbig uden Konvention. Men faar vi først Mynten saa kommer man nok til at bede pent om Konvention bagefter. Dine Bemerkninger om forholdet imellem den nye og den gamle Mynt i Tydskland og her ere ikke ganske rigtige - - Baade Omskrivningen og ... der er Hovedsagen, forandringen af Værdibegreberne maa saledes være langt større i Preussen end hos os. Der beholder man rigtig nok de Værdibetegnelser der knytte sig til – nu uforandret; men hos os beholde vi baade Specien, Halvspecien, 30/ (24/) og 3/ i form af uforandrede 4, 2, 1 Kroner, 80, 40 og 10 Ørestykker – 80 Ørestykker skulde rigtignok ikke udmyntes, men 2-40 Ørestykker vilde gjøre samme Nytte. – Indstillingen tilligemed Prof. B(rochs) dissenterende Votum er en hel Bog, som er for tyk til at sende Dig. At vor laveste Myntenhed 1 (?) reduceres ansees her for en utvilsom Fordel, hvorimod det vistnok i visse Kredse maa ansees for en Mangel at den Preussiske Pfennig maa forhøies md 20% endskjønt jeg ikke anseer denne – at være af nogen særlig Vægt". Dette må ha vært tungt stoff også for den snat 20-årige Nicolai, selvom stoffet her bare er angitt brokkevis på grunn av uklar håndskrift.

Den 22. august 1873 skriver faren i anledning sønnens fødselsdag den 26.: "Jeg vilde gjerne have sendt Dig Noget herfra til Opmuntring paa denne Dag; men troer dog at det vil være lettere at finde der og beder Dig for min Regning at anskaffe Dig et Guld Uhrkjede til cka. 25 Tal. Tr. C.st", og han forteller videre om sin jakttur til Jonsknuden i forbindelse med et distriktsmøte på Kongsberg, med utbytte av

ryper, men ”der er lidet Fugl iaar og baade Black og jeg begynder at blive gamle og bliver snarere trætte end før. Jeg skulde denne Uge have været en Tour til Skoven i Odalen og Mama og Smaapigerne talte om at være med; men her regner næsten hver Dag saa Touren har maattet udsættes til næste Uge”.

Om utfallet av stortingsvalget kommenterte Johan Andresen til sønnen i sitt brev av 10. oktober 1873: ”Desværre slap jeg da ikke for at blive valgt til Stortingsmand for de næste 3 Aar; hvor gjerne jeg end havde unddraget mig derfor var Situationen dog saaledes, at det ikke længer gik an at nægte at modtage Valg. Det vil give meget at bestille og mange Ubehageligheder; men nu faar det staa til. For at begynde paa dette Hverv burde jeg idetmindste have været 19 Aar yngre”.

C. S. Hammer nevner i sin biografi om Johan Andresen at ”som stortingsmand fik han imidlertid ikke anledning til at opfylde og forventninger man havde næret til ham, da han blev revet bort 5/6 1874 efter faa dagers sygdom i sit hjem i Kristiania”, og Morgenbladets nekrolog av 5. juni beskrev ham som ”en Mand af særdeles gode Evner, af mere end almindeig Dannelse, gode statsøkonomiske Studier, selvstændig Opfattelse og Tænkning, og i det hele med omfattende Interesser. Han førte en usædvanlig god Pen og deltok ikke sjælden paa en fremragende Maade i Pressens Diskussioner fornemmelig paa det økonomiske Omraade”. Også talene ved hans bære kom inn paa disse hans egenskaper for ”Deltagelse i Behandlingen af Stasanliggender, som kun faa med fuld Sagkundskab kunne granske og udrede. I enhver af disse Stillinger har hans Grundighed og Nidkjærhed baaret rige Frugter for det Offentlige”, som byens ordfører, assessor Løvenskiold uttrykte det, og professor Aschehoug: ”Allerede fra Ungdommen havde han næret varm Interesse for Statens Anliggender, navnlig læst og tænkt meget over de økonomiske Videnskabers Problemer, der have spillet en saa stor Rolle i vor Tid og hvis heldige Løsning har bidraget saa mægtigt til at fornandre Verdens Udseende. Saaledes rustet gav han sig ofte ind i den politiske Diskution og altid paa en Maade, som vagte den Opsigt for Gjenstanden, han for sin egen Person ufravigeligen søge at undgaa. Dette bidrog til at forøge Kravene paa ham som offentlig Mand. – I Besiddelse af et skarpt, prøvende Blik, og en stor Selvstændighed i Opfatning, vidste han i Behandlingen af de Anliggender, det offentlige Liv forelagde ham at finde Synspunkter, der havde ubdgaet andres Opmærksomhed. Hvad der imidlertid fremfor noget andet udgjorde hans Styrke, var hans sunde og sikre Dømmekraft, Ligevægten og Sammenhængen i hans Synsmaader. Enhver, der arbeidede sammen med ham, fik snart Forvisningen om, at der i denne tilbageholdne og stilfærdige Mand var Hjælp og Støtte, hvad enten man var enig eller uenig med ham.” S. C. Hammer avslutter så sin biografi over ham med å sitere av Jonas Lies minnedikt som blev sunget ved hans bære, ”Sen, men tankeklar, - hvas som sleben Eg og med Dypsinds Præg”. Disse ord rammer det centrale i A’s væsen, og er et værdigt uttryk for samtidens dom om ham.

9. Bestemama – Petra Andresen født Juell (1829-1917)

Foto ca. 1860-1865 av Ckaus Peter Knudsen. Oslo Museum,

Vi som vokste op omkring århundreskiftet har bare kjent Bestemama som gammel, men hun representerte ikke noget "aldersproblem", tvert imot, hun var midtpunktet i sin krets og styrte sin lille verden med myndighet som inngjød respekt. Det var hun som holdt sine tre barn og tolv barnebarn i en sammensveiset familie og det varte lenge før vi kom ut av vanen med å spørre oss selv og hverandre, "hvad vilde Bestemama ha sagt?" I vårt tilfelle var dette ikke en ironisk slengbemerkning, vi så virkelig op til henne som vår normgivende autoritet og hennes livsstil var vårt mønster.

Bestemama blev født i 1829, den 2. oktober som tredje av Hans Lemmich Juell og hustru Anne Marie født Hamborgs fem barn. Det skjedde i foreldrenes første leilighet i generalinde Butenschøns gård i Kongensgate. Hans Lemmich Juell var kjøpmann i kompagniskap med Andreas Tofte i firmaet Tofte og Juell. I 1830 kjøpte Juell Kongensgate 22, hvor de flyttet inn og hvor firmaet fikk sitt detaljutsalg. Gården var typisk for den tid med en forholdsvis bekjeden facade mot gaten, mens det inne i kvartalet var lange fløybygninger med leiligheter, økonomibygninger, stall og fjøs. De fleste eiere

av slike bygårder trengte derfor også en løkke for før til dyrene og landsted for sig selv, og Bestemamas foreldre kjøpte en eiendom som tidligere hadde tilhørt farens onkel, plassmajor på Akershus, kapteinvaktmester Christian Juell. Det var Tærningbekken, den del av eiendomen som lå nedenfor Drammensveien fra hvor i dag Vitenskapsakademiet ligger til knausen ved Skapsno, hvor fergemannen bodde. Den del av eiendommen som lå ovenfor Drammensveien tilhørte bakermester Bølling. Selv fikk faren liten glede av eiendommen for han døde allerede tre år etter i 1833, 35 år gammel, av nervefeber. Eiendommen hadde dårlig med hus så enken lot bygge et nytt våningshus og stedet fikk navnet "Løkken". Arkitekten var den samme Grosch som samtidig bygget Kristinelund for familien Keyser og senere universitetsbygningene nedenfor Slottet.

*Løkken, Villa Terningbakken, Drammensveien 82.
Foto 1882 av Fredrik Næser. Oslo Museum.*

Hvordan Bestemama og hennes søsken så ut i barndommen fremgikk av noen miniatyrer som moren hadde latt sin fetter, portrettmaleren Joh. Fr. Berg, male av dem. Bestemama hadde sitt eget og søsteren Trines portrett på sin vegg på Smedbraaten, Petra var i femårsalderen med masse lyse krøller og klædt i sterkt utringet lyseblå kjole med store puffermer. Trine litt mindre lys, uten krøller og klædt i lyserødt. Disse miniatyrer malt på elfenben og innfelt i firkantede ibenholtplater gikk fra Bestemama til datteren Marie von Heimburg til hennes siste hjem i Ths. Heftyesgate, men da jeg i senere år efterlyste dem hos sønnen Fritz, svarte han at de var blitt kastet "sammen med alle barnebilledene". De tilsvarende portrettene av brødrene Søren og Iver samt den sidste søsteren Benthe, fantes i behold hos Benthes eneste gjenlevende slektning, Ada Mørch Fasting, død 1984.

Bestemama var høi for sin tid, ca. 170 cm, men ikke direkte billedskjøn. Som ung må hun allikevel ha vært en ganske nett ung pike med sitt lyse krøllede hår, sterkt blå øine, ranke holdning og med spede, fine lemmer og særdeles velformede hender. Om Bestemamas barndom på Løkken vet vi bare, at hun hadde huslærer fordi avstanden fra byen var så stor, men moren har sikkert også beholdt en del rum i sin gård i Kongensgate til eget bruk, så hun og barna kunde delta i byens selskapelighet om vinteren. I 1840-årene tok Petra og hennes brødre likeledes undervisning hos Thomas Bennet som da netopp hade

etablert sig i Strandgaten som engelsklærer og reiseleder. Ellers hadde Bestemama gode kunnskaper i tysk og i det hele slikt som hørte med til den dannede klasse. På Løkken drev de sikkert også gårdsbruk og Bestemama holdt egen ridehest som også senere på Smedbråten, hvor vi fant et par velbrukte strigler med navnet "Petra Juell" innbrent.

Ved mannens død overlot moren detaljforretningen i Kongensgate til sin yngre bror Andreas Hamborg som der drev engros og detaljhandel i vin og finere tøy. Moren beholdt imidlertid selve gården helt til 1860, da hun skiftet med sine barn og Løkken gikk over til den eldste sønn, skipskaptein Søren Juell og den yngste datter Trine. De var begge ugifte og våningshuset blev i 1901 (1938) efter deres død overlatt til Folkemuseet på Bygdø, hvor det nu tjenestegjør som direktørbolig.

I 1836 blev også firmaet Tofte & Juell oppløst, men selvom firmaet således var borte, fortsatte vennskapet familierne imellem. Toftes døtre, Mathea og Mathilde, var omtrent jevngamle med Juells Benthe og Petra, og Toftes landsted, det senere Heja overfor Olav Kyrres Plass, lå jo ikke langt fra Tærningbekken. Toftes svigersønner Thorvald Meyer og Sterner Rosenberg delte Toftes løkke, og da Benthe i 1848 blev gift med Sterners bror Ulrich fortsatte forbindelsen familierne imellem ennu i to generasjoner inntil den ebbet ut med de to venninder Agnes Meyer og Agnes Rosenberg. Både Meyers og Sterner Rosenberg førte "store Huse" og tilhørte kretsen omkring den tids matadorer, Heftye, Faye og Egeberg, og det har vel vært i omgangen med disse at Bestemama lærte hvorledes det foregikk i slike kretser, for moren kunde sikkert ikke holde samme stil i sitt lille hus på Løkken.

Hvorledes Bestemama kom i forbindelse med Bestepapa Johan Andresen er således ikke vanskelig å gjette sig til. Han var nemlig venn av Sterner Rosenberg og når Johan skulde besøke sin far på Skøien, førte veien forbi Tærningbekken og den unge rytterske kan nok ha vært å se ridende på veien. Vielsen fant så sted i Gamle Aker kirke og brylluppet blev feiret på Løkken 3. november 1852. Efter de første år i Kongensgate, den gård som ved århundrets slutt skulde bli erstattet med Molstads nuværende gård, flyttet de inn i sitt nye hjem i Torvgaten. Det var en bygning i tre etasjer; nederste var kontorer og butikk og ovenpå var privatboligen med en pompøs inngang fra gårdsplassen som man kom til gjennom porten fra Torvgaten. Trappehuset var smykket med grønne planter. Det skal ha vært en flott leilighet med stor sal, flere stuer og spisestue, samt familiens soveværelser. Salen var møblert i biedermeier stil med to stykker av hvert for symmetriens skyld, to mahogny chiffonierer med intartia dekorasjoner på skuffene i klaffen, to halvrunde pseudorokoko sofaer med tre medaljoner i ryggen osv. I den rummelige spisestue hang et stort speil som nu henger på Atlungsstad, over en kjempemessig mahogni buffet og midt på gulvet stod bordet som kunde være både rundt og avlangt alt eftersom det trengtes og som uten vanskelighet kunde gi plass for 20 personer. Bestemamas mor Anne Marie Juell, samt hennes søster Anne Cathrine Hamborg, bodde hos dem til de døde, henholdsvis i 1868 og i 1866., begge av lungebetennelse. I tredje etasje, "kvisten", var gjesteværelsene hvor slektninger av begge ektefeller hadde årelange opphold og hvor ungdommen på loftet hadde god plass til å spille komedie. De utenbysboende slektninger kunde alltid regne med losji for sine studerende barn og derefter plass som lærlinger eller som fast ansatte i onklens forretning.

Som enke efter 1874 blev Bestemama fortsatt boende i Torvgaten og førte samme store hus som da mannen levde. Begge døtrene blev gift derfra, men da også sønnen Nicolai som gift flyttet vekk, blev hun alene og bestemte sig til å "innskrenke" sig. Blikket falt på Incognitogaten 5, oprinnelig en tomannsbolig hvor onkel Christian Eger og tante født Toft bodde i annen etasje, men da disse blev separert, kjøpte Bestemama huset og lot det omgjøre til enebolig for si selv, husjomfruen, tre piker, kusken med kone og to hester. Opkjørslen til villaen gikk op gjennom haven langs gjerdet til naboen i nr. 3, grosserer Mørch-Reiersen, hvis barn var våre jevnaldrende. Hovedinngangen var under et fremspringende tak og passasjen førte videre til bakgården med stallbygning, kjøkkeninngang og

kuskefamilierne kvarter på et værelse og kjøkken. Fra hovedinngangen kom man gjennom et vindfang inn i en lys hall med en tretrinns trapp som førte op til garderoben med knagger til høire foran døren inn til kjøkkenregionene. Midt foran var døren til spisestuen og til venstre døren til røkeværelse. Innenfor røkeværelset var et gjesteværelse uten forbindelse med trappegangen. Der pleide far å bo når han hver 14. dag kom inn fra Charlottenberg for å tilse fabrikken. I røkeværelset som også hadde dør til spisestuen, var det kamin med speil over mellom dørene og på kaminhyllen en byste av Bestepapa. Der var et stort bokskap og sofakrok, et rundt bord midt i stuen med lenestoler. Hit blev alle røkende herrer henvist etter middagen og her opholdt de sig i timevis, mens damene gikk op trappen til stuene i annen etasje. Her var husets egentlige beboelseskvarter og det er herfra og fra somrene på Smedbraaten at Bestemama trer frem for oss barnebarn, slik hun var i de siste ca. 20 år av sitt liv. Hun var fremdeles høi med rank holdning og energiske bevegelser, med et fint lite hode på en slank hals og uten antydning av dobbelthake. At hun alltid holdt hodet høit, hindret kanskje den "Dowager's Hump" som er så vanlig hos eldre folk. Håret var hvitt og bølget i to fine rader frem under blondkappen. Denn hadde til hverdags sorte og hvite kniplinger med sorte fløielsbånd og til fest fiolette bånd. Disse kappene som alle fruer, unge som gamle bar i hennes tid, var ofte meget kunstferdig opsatt og de blev vanligvis fornyet hos byens fremste motehandlerske frøken Burmeister, i konditor Halvorsens gård, hvor Bestemama også fikk satt op ørehatten med sort blondestoff og lange silkebånd. Bak under blondkappen tittet frem en liten topp av løshår. Den lå om natten på hennes toillettkommode og da hennes dattersønn Johan Næser, som liten gutt en gang så den liggende der, utbrøt han forferdet, "Neimen Bestemama, hvordan fikk du den av, nappet du den av?".

Til tross for den slanke kroppsform hadde Bestemama allikevel en bred bakpart som hennes datter Mathilde med sin sarkastige humor refererte til som hennes "Enkesæde". Jeg kan aldrig huske Bestemama med briller, heller ikke at hun var syk eller holdt sengen og hun hadde til sin død alle sine tenner i behold unntagen én, blev det sagt, og den skal være trukket ved en feiltagelse. Hun lot riktignok hestene spenne for for sit årlige besøk hos tannlægen, uten at det satte spor, og den faste huslæge avla også regelmæssige visitter, dog mest for å gjøre fyldest for sitt honorar og for å orientere om den den gang brukte patent styrkemedisin "Fellow Sirup", en bitter drikk som blev servert Bestemama før middag i et sherryglas. Bestemamas stemme var dyp, nesten som en manns og hun hevet den aldri i iver eller ergelse. I kirken tok hun vanligvis tonen en oktav under oss andre. Hennes eneste legemlige plage var hennes høsne om sommeren. Hun kunde nyse en 8 – 10 ganger i trekk og gned de sviende øine med et stort damaskes håndklæ som hang over stolryggen i stuen, et lommetørklæ forslo ikke. Bestemama hadde nydelige velformede hender. De pleiet hun omhyggeligt med massasje og ved å trekke i fingrene, så hun fikk aldri leddknuter. Føttene var antagelig også små og velpleide, men vi så dem aldri, da skjørtene uforanderlig gikk til gulvet og de var dessuten skjult av hvite bomullsstrømper og knappstøvler.

Det var kanskje på grunn av hennes holdning og avmålte bevegelser at hun virket så aristokratisk, men hun gjorde også meget for å holde sig i form. Hver morgen, sommer som vinter og i al slags vær gjorde hun 30 knebøjninger for åbent vindu med hendene til hoften, med sprikende knær og med dyp og lydelig pust. Jeg ser henne ennu for mig foran vinduet i Incognitogaten iført sin hvite halvlange peignoir med sveitserbroderi over det sorte alpaca overunderskjørt, under det hadde hun først et kort ullskjørt med tunger og derunder et hvitt skjørt med bord av huller og tunger for ikke å forglemme de hvite underbukser, likeledes brodert og knyttet under kneet. Dette var Bestemamas uforanderlige rutine hver morgen efterat kammerstuepiken Karen var kommet med varm vann og hadde trukket fra de innvendige skodder. Efter sine gymnastiske øvelser klædte hun sig og garderobevalget var enkelt. Bestemama hadde nemlig bare to kjoler, begge sorte, én til daglig og én til fest, hvorofte de blev fornyet, vet jeg ikke, men de forandret aldri fasong. Jaboten i brystet varierte og

det blev nok hyppig byttet hvite strimler om hals og ærmer. Derefter bar det ned til frokost i spisestuen hvor også alt gikk efter et fast rituale med tilstedeværelse av en stuepike i blåtøi. Til frokost spiste hun sin gammelost, sitt egg og drakk sin kaffe. Der stod alltid en samovar med spritflamme på bordet så hun kunne skylle koppen med varmt vann før bruken. Jeg la med lett forferdelse merke til at hun også bruke skyllebollen til å spytte i når hun etter frokost hadde skylt munden, men om det var grunnen til at hun hadde alle sine tenner i behold, får det være henne unnskyldt.

Bestemamas værelse i annen etasje var stort og lyst, men spartansk utstyrt med en enkel seng, toilettkommode, nogen stoler og et stående speil til helfigur. Ved siden av lå jomfruens rum. Til høire i annen etasjes trappehall kom man gjennom en liten gang med vann og vask til gjesteværelset og derfra inn i badet tilhøire. Det lå over kuskeboligen. Badingen var nokså omstendelig med opfyring i badeovnen og hel av- og påklædning i et lite forværelse. Det å gå i neglisjé til og fra soveværelset ansås nemlig for å være farlig for mulig forkjølelse, skjønt når jeg losjerte i gjesteværelset, fikk jeg allikevel lov til det såfremt jeg gikk rett i seng.

I gjesteværelset var foruten en mahognyseng, den lille sofa i pseudorokoko som jeg har, det tilhørende bord og et par lenestoler, alle i grønt plysj samt over sofaen det tilhørende speil. I gjesteværelset holdt vi barn til mens de voksne sov middag efterat vi først hadde tumlet op og ned trappen og var blitt manet til ro av stuepiken som passerte oss til og fra entredøren,

Incognitogaten 5, 3 og 1. Ukendt fotograf. Oslo Museum.

Fra gjesteværelset gikk en dør ut til den kolde gang hvor telefonen stod. Bestemama måtte alltid ta på sig et stort sort- og hvittrudet blødt ullsjal når hun skulde telefonere og det var vel på grunn av kulden at hun alltid var så knapp og barsk i røsten når hun talte i telefonen. Hennes oppringninger gjalt som oftest en invitasjon til søndag middag og lød omtrent slik, "Goddag, dere kommer vel som sedvanlig klokken fire, javel, velkommen, farvel". Ved siden av telefonen var et talerør til kjøkkenet, og det hendte ofte at isteden for å ringe efter stuepiken fra stuen, at hun gikk ut og blåste i røret og gav sin beskjed ad den vei. I telefongangen stod om dagen også alle lampene og der var også en linnedstøikommode. I Kommodens nederste skuff lå en gammel dukke med hode i hvitt porselen med kullsort glassur til hår.

Den var klædt i krinoline og mamelukker. Fra gangen kom man også til stuepikens rum og gjennom en glassdør ut til kjøkkentrappen som hadde utgang til en liten balkong. Ved siden av trappen lå doet som hadde dobbeltsete i mahogny. Doet, den eneste godkjente betegnelse var "et visst sted", blev oppvarmet med en parafinovn og på gulvet lå en matte av samme art som trappeløperen i opgangen.

Gjesteværrelset hadde en stor dobbeltdør til dagligstuen, som hadde to vinduer mot syd mot naboen i nr. 7. Stuevinduene hadde hvite blondegardiner og brune plysportierer av samme stof som portierene mellom dagligstuen og den tilstøtende hjørnestuen og møbelstoffet var også i brun plysj. Til høire for vinduene stod Bestemamas Steinway piano på skrå og på langveggen et sofaparti med ovalt bord foran. I denne sofakrok satt vi alltid om aftenen efterat lampen var blitt bragt inn fra gangen og rundt dette bordet blev det brodert milevis av engelsk tykksøm og annet. Ingen, selv ikke gjestene, fikk sitte med hendene i fanget. Det blev altid strikket og brodert, men meget av det vi presterte vilde nok i dag bli betegnet som "förspillad kvinnokraft", en bemerkning jeg en gang hørte på en håndarbeidsutstilling, Disse aftner blev det også lest et stykke av bibelen eller en af de bønner som stod i salmeboken. Bestemama doserte ikke kristendom, men den var bestandig underforstått. Både for Bestemama og Mor var kristendommen den eneste rettesnor, selvom Mor aldri nådde den sikkerhet Bestemama, i all fald i vår tid, var nådd frem til. Mors mange anfeltelser bunnet ut i hennes labile nervesystem som hun ikke nådde å berherske. Hun blev jo også bare 73, en alder Bestemama hadde passert da vi barn var kommet til bevisst alder. Bestemama hadde imidlertid god greie på de forskjellige slanguttrykk og grep inn når de gikk over det tilforlatelige og all banning var selvfølgelig en vederstyggelighet.

I dagligstuen ved siden av døren til telefongangen stod et bokskap. Her som i bokskapet i røkeværelset, fant man det meste av samtidens litteratur. Der fant jeg som liten pike "Et Dukkehjem" og blev meget skuffet over at dukkene ikke forekom. Av kvinnelige forfattere var både Elise Aubert og Camilla Collet representert, men Camilla Collet var den gang ikke tatt til inntekt for kvinnesaken, det var Frederike Bremer og Ellen Key som den gang var inspiratorene. Camilla Collet var professorfrue og deffor akseptabel. Kvinnesak og stemmerett var heller ikke Bestemamas hjertesak. Da kvinnene i 1913 skulde stemme, var det kun hennes yndlingsbarnebarn Georg Næser, som fikk overbevist henne om at stemmerett var stemmeplikt og det bøide hun sig for. Jeg som da var for ung til å stemme, fulgte henne til valglokalet og så henne med rørelsens tårer i øinene med sin smale behanskede hånd slippe konvolutten i urnen.

Wergeland og Bjørnson var likeledes mindre velsett i bokskapet, til tross for at Bjørnen var ivrig motstander av målsaken, som var aktuell i Bestemamas senere år. Da jeg i 1908 fikk Meget Tilfredsstillende i landsmål, kommenterte Bestemama ganske tørt, "det hadde du ikke behøvet Meget Tilfredsstillende i". Motviljen mot Bjørnson lå heller i hans angrep på kongehuset. Dette gjorde ham upopulær hos de eldre og Bestemama var selvfølgelig kongetro, først mot Bernadottene og senere mot det nye kongehus. Bernadottene hadde hun samlet i en pompøs gullramme på veggen i spisestuen med Carl Johan og Desideria på toppen og de spede prinser Gustav Adolf, Wilhelm og Erik nederst. På pianoet stod Oscar II og Sophie i kabinettfotografier og jeg tror de stod der til hun døde.

Et brodert skjerm Brett i tre avdelinger stod i dagligstuen foran gangdøren mot trekken og til venstre for vinduene stod en av de to medaljonsofaene fra salen i Torvgaten (den andre stod i røkeværelset) med et stort salongbord foran og mellom den portierelukkede åpning til hjørnestuen og en enkeldør, stod et salongskap med speil over og foran dette et lite firkantet brodert fløiel og aldeles dekket av fotografier i ramme. To overstoppede puffer gav sitteplass til dem som vilde se på billedene. På gulvet lå et tykt brysselteppe i lyst mønster og i alle rum var det svenskeovner, de fleste hvite, i hjørnestuen grønn.

Hjørnestuen var den mest brukte om dagen. Den hadde et lite karnapp med utgang til en balkong. I første etasje hadde spisestuen det tilsvarende karnapp med utgang til en veranda med trapp ned til haven. I spisestuens karnapp stod to oleandertrær i grønmalte avskjæringer. Bestemama var meget omhyggelig med disse som hun vannet selv. De blev med stor forsiktighet kjørt hver vår på kjøkkevognen ut til Smedbraaten hvor de blev stillet op på hver sin side av et partibord og benk som stod på gårdsplassen utenfor stuevinduet, inntil de om høsten med like stor forsiktighet blev kjørt tilbake til Incognitogaten. I Hjørnestuens karnapp stod all slags bladplanter, palmer, bregner, aspidistra og annet, mens blomstrende planter gjerne stod i vindueskarmene. For vinduene mot naboen i nr. 7, foruten det i karnappet, hang grønne plysjgardiner med ullfrynser, likesom de overstoppede plysjmøbler også var grønne med knapper i ryggen og frynser fornedet. På motsatt side av vinduene stod et mahogny speilbord med en masse nips som vi barn hadde moro med å se på, men ikke fikk røre. Ved vinduet mot haven og gaten stod sybordet, foran veggen ved døren til soveværelset en liten sofa og over denne hang et maleri av Amaldus Nielsen. Mellom døren til Bestemamas soveværelse og trappeoppgangen stod den store kakkelovn i grøn tysk majolika og med sn sort kullboks og fender og ved døren en messing spytbakke. Midt på gulvet stod et rundt bord med plysjteppe og en hvit brodert serviett under lampen. Her stod Bestemamas formiddagsstol i samme knappestoppede plys uten armlene og her mottok hun sine formiddagsvisitter mens hun fortsatte med sine engelske broderier eller strikket deilige ullskjerf for Sjømannsmisjonen. Her inntok hun også sin daglige middagslur i sittende stilling, kanskje med et stort linlommeørklæ over hodet og en plysjskammel under føttene. Det var ikke ofte jeg så henne hvile liggende. Tante Mathilde derimot brukte sofaen i hjørnestuen med føttene på en stol med avis på.

Mellom hjørnstuens døråpning mot stuen og vinduet ut mot naboen i nr. 7, stod Bestemamas skrivebord. Her satt hun med sine regnskaper som hun førte meget omhyggelig. De to små overskap og skuffen under bordplaten var alltid i pinligste orden. Her stod hver morgen jomfruen og fikk sine nøiaktige instrksjoner om ethvert innkjøp. Det skulde tas i beregning planlagte og tilfeldige selskaper med innkjøp hos Simonsen på Torvet og hos Jensen i Torvgaten og når kjøkkenvognen hadde gjort sin runde i byen, stod jomfruen atter foran skrivebordet og avla rapport. I skrivebordet opbevarte Bestemama også listen over alle som mottok hennes faste bidrag. Det var en anselig liste, selv om bidragene ofte kunde være beskjedne. Etter Bestemamas død i 1917 overtok Mor listen og derefter vi søsken. I 1950 blev det fremdeles betalt regelmæssig tre poster og den sist sluttet først i 1960-årene.

I tillegg til sine personlige bidrag opprettet Bestemama også et legat. I registret for norske stiftelser finnes "Enkefru Petra Andresens legat", "Værdige trængende Kvinner i Oslo over 55 år, såsom husjomfruer, syjomfruer, enker efter bestillingsmenn, småborgere og lignende. Søkes i Legatkontoret, Akersgaten 55, Oslo". Da legatet er på 30'000 kroner, ligger det noget i å tro at det var de penger August Butenschøn nevner, som hun disponerte på sin måte. Hun hadde i jobbetiden solgt Karenslyst og fått 30'000 kroner kontant. Da kjøperen gikk konkurs, fikk hun eiendommen tilbake, men kunde ikke forstå at hun kunde beholde de 30'000. Da satte hun derfor op et legat.

Bestemamas hushjelper er et kapitel for sig. I kjøkkenet residerte jomfruen med sin kjøkkenpike som stadig skiftet. Formodentlig var forholdet hos Bestemama som hos oss at "trotjeneren" kunde bli vel meget diminerende. I vår tid het jomfruen Rachel Olsen. Hun var fra Kristiansand S og hennes dialekt har hjulpet til å identifisere hennes landsmenn til denne dag. Hun var av ubestemmelig alder med glatt hår med skill i midten og i nakken en bitte liten stenhård knute som tjente som feste for hattestrikken når hun var klædt til bytur ved siden av kusken på kjækkenvognen. Det var ikke moderne i min barndom med slik strikk. Vi hadde lange hattenåler, men det passet sig vel ikke at en husjomfru var moderne, og dessuten gav jo hennes frisyre ingen feste for en hattenål. Jomfruen var ellers meget dyktig i sitt fag, men når det skulde være et større selskap blev mdam Andersen tilkalt. Hun hadde vært jomfru i

Torvgaten og blev gift med kusken, var nu blitte enke og hadde begynt som kokkekone. Når Madam Andersen seilet majestetisk inn av døren og med blokk og blyant i hånden diskuterte timbaler og Choid-froider og andre av de mere kompliserte retter, blev selv jomfruen likesom liten der, også hun måtte innfinne sig ved Bestemamas skrvebord. Hun fikk heller aldri sjansen til å finne sig en kusk. Kuskene i vår tid var gifte, både August som var svensk i likhet med de fleste av den tids herrskapskusker og senere Hans, som i likhet med annenstuepiken overlevde Bestemama og fulgte med over i bror Johans husholdning.

Førstestuepiken eller kammerstuepiken, het Karen Pedersen og jomfruen og Karen blev alltid nevnt i samme Åndedrett. Karen var tross sin ringe høide en mere ruvende personlighet enn jomfruen og det var henne Bestemama brukte som sendebud når det gjaldt bidragsmottagerne. En av de sistlevende av disse fortalte imidlertid at hun da alltid optrådte skarpt og nedlatende og hadde intet av sin frues hjertelige vesen. Jomfruen og Karen var ellers et godt sammensveiset team, men de lengtet etter en mer selvstendig tilværelse og deres ideal var en melke- og delikatesseforretning hvor de kunde lukke af og gå når de vilde. De sluttet hos Bestemama og åpnet sin forretning i Homansbyen like før første verdenskrig. De lukket kanskje litt for ofte og etter et par år måtte de lukke for godt og begynte i stedet et lite pensjonat som var sikrere, men kanskje mindre fritt, selv om de livet ut blev understøttet af vår familie. Vi trodde nok også at jomfruen var meget eldre enn hun i virkelig var, for hun overlevde Bestemama med mange år. En annen av pikene som også blev lenge hos Bestemama, var Paula. Hun blev siden innehaver av en broderiforretning og jeg så henne av og til på gaten ennå i 1950-årene, en mektig dame.

I de senere år fra omkring 1910 innskrenket Bestemama sig til tre piker og etter jomfruen og Karens avreise greide hun sig med to, til gjengeld blev det innlagt elektrisk lys i Incognitogaten. Man kan ellers spørre sig hvad alle disse tjenestefolk bestilte hele dagen, de hadde jo ikke engang den fritid man er vant med i dag, men arbeidet fra syv morgen og i alle fall turvis, til sent på aftenen. De hadde vanligvis fri en eftermiddag om uken og ellers annen hver søndag. I Bestemamas store hus var det jo alltid en hel del å holde rent, ikke å forglemme lampeglassene. Stuepikene hadde hver sin etasje å holde i orden inntil de fra klokken 12 måtte være "klædt". Ferdig til å åpne entredøren for visittene. Utenom sine rengjøringsplikter var pikene enn videre travelt beskjeftiget med å sy klær til de "husarme". Bestemama var en drivende kraft i "Foreningen for Husarme", kort og godt en understøttelse til de mindre bemidlede, som den gang het "de fattige". Foreningen var en forløper for senere tiders sociale arbeid og er forlengst gått inn. En annen velddedighet var Barselsforeningen hvor også tante Mathilde og datteren Elinor var ivrig med. Gjennom Elinor gikk den over i Røde kors og eksisterer vel fremdeles. Når en fødsel var nær forestående, blev en av pikene sendt av sted i kjøkkenvognen med en pakke. I tillegg kom menighetspleien og dessuten var der et utall av basarer og tilstelninger, særlig i Akersgatens misjonshus som Bestemama besøkte enten selv, eller ved en av tjenerne. Da vi bodde i Kristiania hendte det også at vi møtte op på basaren og deputerte for både Bestemama og våre foreldre. Bestemama gjorde formodentlig som Mor pleide, levere en seddel ved hvert av basarens bord forat de skrivende damer kunde notere navnene ved inntredende leilighet. Følgen var at de skrev i de mindre optatte bøker hvor sjansene til å vinne var uhyggelig store og det resulterte i en masse uønskede gevinster som prompte blev skjenket til neste basar, eller kom i neste pakke til de husarme.

Når husjomfruen og pikene så satt i anretningen og sydde på de utallige bukser og underskjørt, forklær og solide kjoler som skulde deles ut til jul og ellers, mens de ventet på at entreklokken skulde ringe og visitter mottas, gikk praten og det blev anledning til å lære byens familier å kjenne fra kjøkkensiden. Bestemama var ikke særlig begeistret for disse våre lange opphold i kjøkkenregionene, og når middagsluren var over og hun hadde ringt og fått lampen bragt inn, blev også vi sent bud på til selskapelige spill eller håndarbeide. Det blev spilt billedlotteri, gnav eller "halv tolv" og premiene var

peppernøtter, epler eller andre nydelser. Utpå eftermiddagen kom gjerne en frukt vase eller hermetiske bær på bordet og ved åttetiden toget hele selsskapet ned i spisestuen til et veldekket bord.

Der var i hjørnestuen at Bestemama mottok sine visitter. Når den besøkende hadde ringt på entreklokken gikk det gjerne lang tid innen den kappeklædte stuepike lukket op. Det var lang vei fra kjøkkenregionen gjennom anretningen, spisestuen, trappehallen, ned de tre trinn til den ytre hall og gjennom to dører innen de nådde frem til entredøren, og jo større huset var, jo lenger måtte man vente. På Rosenborg hos tante Cathrine var det særlig ille, om det ikke var verre på Skøien hos onkel August og tante Hanne Butenschøn. Disse utgjorde kanskje familiens aller pompøseste gren og her var det tjenere i lyseblå livréer som lukket op for visitter. I 1920-årene hadde de måttet sløife tjenerne, men da hadde stuepikene overtatt livréen med knapper og epauletter. Hvorledes tante Hanna i den gryende demokratiske tid fikk det til, er en gåte. Jeg tror den siste tjener fra Skøien emigrerte til USA. Da jeg kom hjem fra mit besøk der, spurte tante Hanne mig om jeg hadde vært hos miljonærer og da jeg svarte at det hadde jeg ikke, bemerket hun "ja, Gustaf (tror jeg han het) vilde så gjerne til miljonærer, men han traff heller ikke nogen". Butenschøns var også så fine at de byttet navn, riktignok i alle fall for de gamle med Andresen foran og til Bestemamas store forargelse. Jeg tror det var grunnen til at de aldri omgikkes. Tante Marie von Heimburg gikk dit alltid når hun var i Norge og tok mig med noen ganger, og etter Bestemamas død kom jeg der med Far og Mor, for alle var glad i onkel August som var ytterst sjarmerende og alltid gikk til fots. Bestemama kunde heller ikke la være å harcelere litt over sin eldre brors sociale ambisjoner, som i et brev til sin sønn i Bremen om middagen på Skøien "i Anledning af Onkel Augusts 60-nde Geburtsdag. Der var et meget udsøgt Selskab, kun Wedeler, Løvenskiolder, Aaler og – Andresener".

Mens den besøkende så var sluppet inn og ventet i garderoben, måtte piken ile op i annen etasje for å unersøke om fruene tok imot. Det gjorde hun vanligvis med glede og derefter fulgte piken gjesten op og begav sig så ned igjen. Skulde det trakteres, blev det ringt eller piken fikk allerede med det samme ordre om å bringe op hetvin og småkaker som blev utlevert av jomfruen og bragt op på et sølvbrett. Når så gjesten skulde gå, var det atter ringning for å følge gjesten til døren for å bli lukket ut og døren låst innefra.

Hver søndag middag blev familien samlet efter den vanlige tilsigelse pr. telefon. Inntil 1903 da vi flyttet til Charlottenberg, var vi faste deltagere. Når vi kom i rad og rekke, blev hjulpet av med yttertøiet nede og skled på trappeløperen i annen etasje, var tante Mathilde gjerne allerede arrivert og hadde avlagt rapport om de nyeste hendelser. Hun gransket oss med kritiske blikke og avleverte en eller annen sarkasme. Vi kom jo siden efterhvert til å goutere hennes vid, men som barn var hun vår skrekk og økte vår genanse. Kusine Elinor som var åtte år eldre enn jeg, var derimot vennlig og blev tidlig litt av et ideal for mig. Det vakte også alltid min stolthet når nogen fant at vi lignet på hverandre og det var et skår i gleden at tante Mathilde ikke kunde se det. Fetterne Georg og Johan var også gjenstand for vår skrekkblandede beundring, særlig Johan fant vi modig og uavhengig, for han kom gjerne slentrende for sig selv og tok ofte en tur i byen efter middag, hvad vi aldri turde gjøre. Foruten ban og barnebarn deltok som oftest tante Mina Borggrevink, Bestemamas kusine og omtrent på hennes alder. Hun var officersdatter, nokså skarp og sikker, mn vennlig mot oss barn. Hun var en av de som ofte satt hos Bestemama og broderte og det var derfor også symptomatisk at hun gav mig et gull fingerbøll til min konfirmasjon. Jeg bruker det ennu, men nu riktig nok kun til søm av dukketøi. En annen kusine var tante Agnes Rosenberg. Hun var en meget statelig dame, også officersdatter, høi, rank og elegant. Hun var ikke egentlig formuende selv, men var venninde av rikmannen Thv. Meyers datter Agnes, og av henne hadde hun et rikelig underhold. Tante Agnes var vittig og skarp og passet godt inn i tante Mathildes tone, men hun var mere menneskevennlig og ikke egentlig ondskapsfull. Blant gjestene var også en kusine av Bestemama, Charlotte Reichborn⁶³. Hun var telefonistinne, altså med moderne

ord, yrkeskvinne. Da hun en gang så Bestemamas utvalg av lettere engelsk litteratur som tante Mathilde pleide å ta med fra leseforeningen, utbrøt hun "så De beveger Dem blant lorder og ladier". Lotte var av de moderne unge som hadde kastet sig ut i forretningslivet. Ved hjelp av litt arv fra brødre hadde hun kjøpt en leiegård, hun spekulerte og blev forholdsvis velstående, i alle fall uavhengig. Rar var hun i klededrakten med svære hatter og ditto paryk. Hun abonnerte i teatret og inviterte av og til Mor med påfølgende souper på Grand, men selv vår likesæle mor følte sig litt genert over hennes påfallende klær og selvsikre opptreden. Da hennes far, Johan Henrik, født i 1792, tilhørte den generasjon av landoffocerer som hadde rett til å sette et prefiks foan sitt efternavn, kaldte hun sig i utlandet frøken von Reichborn. Jeg husker også en episode fra Høirekvinnenes klubb som den dag blev ledet ikke av stifteren, tante Elise Heyrdahl, mors kusine, som selv var uavhengig yrkeskvinne, men av fru Othilie Bade, hyper konservativ husmor, Diskusjonen gjaldt mannen som prøvde å holde kvinnen vekk fra politikken og det falt mange bitre ord. Formanden tok til slutt ordet og sa "nei, vi får da ikke være så strenge mot mennene, det er da de som før og klær oss". Da hørte vi Lotte Reichborns skolete telefonrøst fra salen, "nei, jeg vet mig fri!" til stor applaus fra de unge.

Bestemama likte å ha mennesker om sig og hun sørget alltid for underholdning for oss barn og deltok selv med i de unges underholdning. Det gjaldt å samle familien om sig og ha en finger med i barnas oppdragelse. De eldre var ikke så engstelige for å sette preg på barna som nu. Den sikkerhet en får gjennom faste regler for opførsel i alle situasjoner vilde foreldrene gjerne gi sine barn i arv, og det er sikkert at Bestemamas normer og levereregler har hjulpet oss ute i verden. Når jeg nu tenker tilbake, må man vel medgi at hennes verden var snever, men denne snevre verden skulde efter hennes konservative idealer være mønstergyldig. Innenfor sin ramme realiserte hun også disse idealer og sviktet dem aldrig. Hun hadde dannet sin egen karakter med ubøielig styrke, og karakterdannelse var hennes oppgave overfor oss unge. Hennes nøkterne levesett var også et ledd i dette.

Til tross for det nøkterne levesett og de strikte levereregler var det allikevel ikke vanskelig å få overtalt oss å holde Bestemama med selskap i hennes ensomhet. Selv om hun selv tilsynelatende var tilfreds med sin ensformige tilværelse, ventet hun imidlertid ikke at vi unge skulde finne oss til rette med den og når jeg hadde bodd der en tid og koset mig i fred og stillhet, spurte hun ofte om jeg ikke vilde se nogen veninder eller foreta mig et eller annet utenfor huset. "Du må dyrke dine venner, ellers bliver du ensom på dine gamle dager", sa hun og fortalte om sine egne barn og den selskabelighet de hadde oplevd i sin ungdom. Da Halvor og jeg under Charlottenberg-tiden bodde i Kristiania, holdt hun ungdomsselskaper for oss, samt våre konfirmasjonsselskaper, og da kusine Elinor Næser blev forlovet i 1908, var det hos Bestemama at de to familier møttes i forlovelsesselskap.

Mens gjestene til de vanlige søndagsmiddager blev samlet, drev vi barn omkring i stuen blant gjestene, tittet på forografiene og stelte med de utlagte leker. Så kom stuepiken inn og sa at det var servert og alle begav sig ned trappen til spisestuen. Den var stor og lys og virket litt kald. Møblementet var fra Torvegaten, den svære mahognybuffet med samovar og to høie stålampes. På veggen mot røkeværelset hang det store speil og over spisebordet hang hengelampen og det stod svære kandelabre på begge ender av bordet. Serviset som bror Johan arvet, var i engelsk flint med stort mønster i blått med litt brytning i grønt og rødt. Glassserviset var i et som nu kalles bestemorsmønster, slepent og i tungen og alt forekom mig som meget gedigent.

Under middagen stod alltid de to stuepiker på hver side av buffeten fedige til å bytte tallerknene en for en med nye fra anretningsbordet. Det blev megen flying, men det gikk lydløst på teppet. Bestemama og far satt ved hver sin bordende og vi barn blev fordelt blant de voksne. Bestemama tillot aldri bemerkninger om maten, hverke ros eller daddel og var i det hele tatt meget streng overfor oss barn. Jeg husker en gang jeg bemerket noget om at den og den spiser sånn og sånn, da bet hun mig av med "pass dig selv du, lille jomfru Snurp". Det sørget mine søsken for at jeg kom til å huske. Når det var

torsk til middag fikk far alltid hodet. Dette spiste han så grundig at tallerkenen var ren og det som ikke kunde spises, nemlig benene, blev satt sammen som en fugl i halsen på den tomme rødvinsflaske foran hans kuvert.

Min yndlingsdessert som forekom ofte, var boller av marengs med krem. Disse har jeg ikke sett på mange år, men de blev den gang meget brukt også fylt med iskrem. Vi barn fik kalltid litt rødvinn i vannet og Bestemama tok sig ofte et glass portvin til desserten, men ellers var hun det mest nøkterne menneske man kunde tenke sig. Hennes daglige middager var også meget spartanske. Sild og øllebrød var slett ingen sjeldenhet og melkvelleing vanket ofte og servert av de samme to kappeklædte stuepiker, blev en slik enkel middag også en høitidelighet. Da jeg i hennes senere år ofte bodde månedsvis hos Bestemamade jeg konstatere at ritualet ved middagsbordet alltid var det samme, søndag som hverdag. De fire tjenere spiste middagen på et tidligere tidspunkt og med en annen meny, men da jeg som barn opholdt mig stjålent på kjøkkenet så meget som jeg kunde, fant jeg at menyen der var minst like så god som herskapets. Bestemama utnyttet heller aldri sine folk unødige, hun var av naturen hensynsfull, men hun holdt på etiketten, det var noget man likesom skyldte verden.

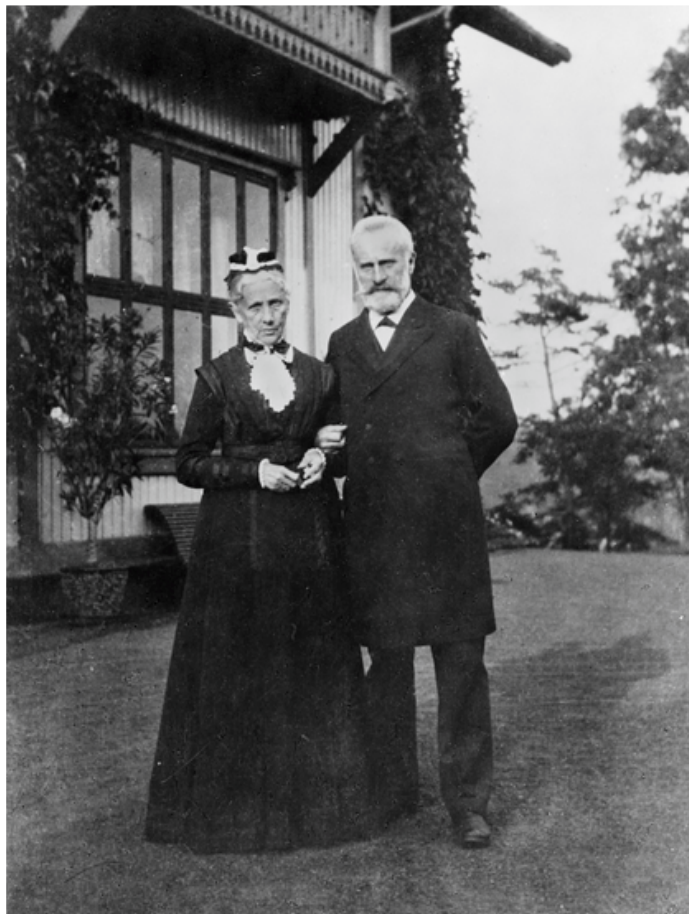
Far og Mor stod på overgangen til en ny tid og av forskjellige grunner forsøkte de ikke å holde Bestemamas levestandard. Mor med sin prestegårdsbakgrunn, sine seks barn og mere moderne syn på samfunnslivet, skapte et mer liberalt hverdagsliv for oss. De likte heller ikke å la sig varte op, selvom de sammenlignet med i dag, også var velbetjent, men da de hadde bodd mange år i Drammensveien 108b og mor en dag skulde ringe efter piken fra stuen, visste hun ikke hvor knappen var. En gang kom jeg også til å overheøre en bemerkning tante Hanna Butenschøns søster gjorde til sin danske mann, som jeg hadde lært å kjenne på badestedet i Värmlands Eda, "Hanna sier at de Andresen-barna får så umåtelig fornuftig opdragelse, de skal ikke ha nogen fordringer".

Når Bestemama bodde i Incognitogaten i vinterhalvåret tok hun alltid en tur ut i løpet av formiddagen. Helst tror jeg hun gikk til fots, men hestene skulde også mosjoneres, så ofte blev victoriaen spendt for og hun kjørte så ut med Hans på bukken. Forberedelsene til en slik kjøretur hadde også sitt seremoniell. Først blev det ringt fra stuen i annen etasje og kammerstuepiken kom op og fikk beskjed. Yttertøiet blev hentet og ørehetten med de lange brede silkebånd blev omhyggelig plassert på Bestemamas hode. Kåpen eller capen kom på og så fulgte de treknapps sorte vel-sittende hansker som blev knappet på med en knappekrok med skaft av halvedelsten. Så kom turen ned trappen med stuepiken i helene og nede ved døren stod den andre stuepike med pledd over armen. Skinnkåpe og muffe kunde også høre med til utstyret. Utenfor døren stod kusken med tøilene og pisen i hånden og assisterte ved opstigningen. Bestemamas kusk hadde mørkegrøn livré med sølvknapper og til stas flosshatt med kokarde, til hverdags brukte han stiv lue med sølvbånd. Bestemama hadde også en gammel landauer som var foret med mørkegrønt stoff i samme farve som kuskenes livré og vi syntes at Bestemamas ekvipasjer var toppen av eleganse, særlig efterat landauerens hjul i de senere år var blitt belagt med gummi, men kuskens livré, blankpusset flesshatt og pisen som smalt over de skinnende brune hester kunde ikke måle sig med tante Hanna på Skøien som kjørte til byen i lukket kupé med både kusk og tjener på bukken, begge iklædt lyseblått med skinnende flosshatter og epauletter med sølv. Bestemama hadde imidlertid også en kupé foret i lysegrått og med langhåret skinn på gulvet, men hun brukte den sjælden i vår tid, første gang jeg kan huske å ha kjørt i Bestemamas lukkede vogn var da jeg som åtteåring skulde være brudepike for min kusine Cecilie Fearnley og sammen med Far og Mor kom ned trappen i Vestheimgaten 4b og blev løftet inn på de perlegrå hynder til mine måpende kameraters beundring. Min kusine Elinor blev derimot alltid kjørt i den til baller, men var ikke særlig glad for alltid å måtte bryte op først av alle, fordi Bestemamas hester ikke måtte vente og for kavalereens stående uttrykk: "Ah, Bestemamas hester!"

Om vinteren foregikk Bestemamas kjøreturer i slede og hest med dombjeller, bjørneskinnsfell og Bestemama iført forverkskåpe med sort bisamkrave, rundskåret og slått høit op rundt hodet. Det var enda i min tid nogen som brukte hvitt nett fra seletøiet ned over dragene for at spruten fra hestehovene ikke skulde nå op i sleden, men Bestemama hadde forlatt denne skikk og som oftest brukte hun også bare en hest foran bredsleden til almindelige turer.

Vår beundring for Bestemama var stor og vi tok det som en selvfølge når hun kom kjørende i sin vogn at selv eldre, eller kanskje særlig eldre herrer, blev stående på fortaugskanten og bukket med hatten i hånden, og det nikk Bestemama presterte fra sitt ophøiede sete, var ikke bare et nådig nikk, men en liten bøining av hele overkroppen. Den gang var et jo enda ikke blitt flaut å hilse med ærbødighet; men jeg glemmer ikke en gang hun og jeg møtte vårt nye kongepar med hunder og det hele på veien melle Skøyen stasjon og Smedbråten. Da steg Bestemama i ørehatt og perlecape ned fra fortauget og gjorde front med dyp hoffkniks. Jeg undres om ikke kong Haakon var nesten litt forlegen da han løftet skalken høit i været til gjenhilsen. Jeg husker jeg blev veldig genert ved å se den statelige gamle dame neie for den unge mann, men så var jeg jo da over den almindelige neiealder og følte mig alltid ytterst brydd når jeg måtte hilse på de kongelige. På den annen side måtte jeg jo gå ut fra at de visste hvem vi var, så det var om å gjøre å være korrekt.

Da jeg i Charlottenberg-tiden som tenåring bodde i pensjon i Kristiania og hadde tilbragt aftenen hos Bestemama, lot hun ikke allid spenne for, som det het, men lot simpelt hen kusken følge mig hjem til fots og han hadde fått ordre om å gå tre skritt bak mig til stor gene for mig som gjerne vilde konvesere og dessuten blev flau når jeg traff kjente underveis.

Petra Andresen med sønnen Nicolai 1911. Oslo Museum.

Det var ikke nettop menneskene man traff hos Bestemama som gjorde miljøet tiltrekkelige, det må ha vært hennes egen personlighet. Vel hadde hun levet det meste av sin tid i den viktorianske tidsalder, men jeg tør si at det var den tidens positive sider hun representerte. Med sin skarpe forstand så hun også sikkert hva som stormet frem, men hun slapp det ikke inn på sig. Det var nok også i erkjennelsen av hennes viktorianske innstilling at vi var litt forsiktige i vår påklledning når vi skulde dit. Døtrene Julie og Else på Rosenborg har fortalt at de aldri tok på sig sine mest outrerte toiletter når de skulde til tante Petra og jeg husker også at vi nok alltid hadde Bestemama i tankene når vi gikk til nyanskaffelser. Det kunde også falle en eller annen skarp bemerkning som "jaså, er det moderne nu", skjønt hun selv hevdet at hun aldri la sig i andres hårfasonger. Hun og hennes døtre hadde øiensynlig ikke forandret hårfasong siden ungdommen. Vår mor som på alle måter prøvde å følge med tiden, gjorde rørende forsøk på å anlegge den høie frisyre som vanket omkring århundreskiftet. En bskjeden valk var plassert under forhåret og selve håret blev krøllet med en såkalt "kreppetang" for å gjøre det fylldigt. Bestemama bet nok kritikken i sig, men vi døtre bemerket at det ikke så naturlig ut.

Av min generasjon var vel jeg den som kjente Bestemama best fra alle de lange besøk både på Smedbråten og særlig i Incognitogaten 5. Det het sig om henne at hun var så streng og det var også noget i hennes vesen som likesom ropte "av veien", kanskje hun også selv led under sin respektinngydende virkning på sine omgivelser. Mor fortalte at hennes eldre bror Nils Roth som bodde hos Bestemama i Torvgaten under hele sin studietid, til søskenes store forfærdelse turde tøyse med henne og optre uvørrent, og da han like efter juridicum omkom ved vårskudd i 1871, hadde Bestemama sørget så over all måte, og hun lot male et portrett av ham efter foto og hadde det hengende på en fremtredende plass i i sin dagligstue. Vi hadde også en veldig respekt for henne, men jeg i alle fall var aldri redd for henne for hun var virkelig rettferdig, ikke retthaverisk og såvidt jeg vet, forlør hun sig aldri, derfor var det noget trygt ved henne og alt var fred og harmoni. Atmosfæren var kanskje ikke så kjærlig som i mine foreldres hjem, hjertelig var den allikevel. Midt i all ømheten og kjærligheten hjemme, kunde temperaturen være nokså vekslende. Hos Bestemama var temperaturen jevn. Jeg var alltid glad når Far og Mor fant ut at nu hadde stakkars ensomme Bestemama vært for lenge uten selskap så en av oss burde besøke henne. Fra Charlottenberg betød dette dager, eller kanskje til og med uker og valget falt ofte på mig fordi jeg var eldst og kunde best unnvære Mor. Det het sig imidlertid at den rolige og avbalanserte Bestemama vi kjente ikke alltid hadde vært like harmonisk. Mor fortalte at en gang i yngre dager, da Bestemama i en eller annen vanskelig situasjon holdt på å miste fatningen, hadde hennes læge advart henne, "pass Dem, at det ikke går Dem som det gikk Deres mor!". Moren skal ha vært meget "nervøs" for ikke å sige sindsyk, i alle fall meget melankolsk.

Selvfølgelig fulgte Bestemama rådet, det lå i det hele tatt i hennes natur å være behersket, det gikk kanskje også sport i hennes selvdisciplin å overvinne feil og mangler, selvom det var Mor som innprentet oss at "for hver gang du overvinner dig selv, blir det lettere neste gang". Ungdommen skulde ikke klusses med og Mor fortalte at en gang Far var liten og bad om en appelsin, gav hun ham en båt me de ord, "nu kan du innbille dig at det er den siste bit av en hel appelsin", og da det i et selskap blev budt dessert for annen gang, het det, "nei takk, Nicolai er mett".

Bestemamas intelligens kunde ikke betvivles, i alle fall kunde hun organisere og hun styrte sitt hus med fast hånd til sin dødsdag. Hun var også ganske kunnskapsrik og siterte ofte sine klassikere, og med sin gode hukommelse og slagferdige replik hadde hun ofte morsomme små "bons mots" på tungen, ofte med en snert som bidro til å gi henne ry for en skarp tunge. Det var kanskje ikke helt uten grunn at mange, blant annet vår mor, var litt redd henne. Men en ting er sikkert, hun spyttet aldri i sin egen rede. Den nære familie gikk alltid fri og selv om hun og Mor sikkert ikke alltid var enige i alt, var Bestemama alltid lojal mot sin svigerdatter og gav oss en korreks hvis vi antydet en aldri så liten kritikk.

Bestemama fortsatte også familiens deltagelse i hovedstadens beskjedne kulturliv. Hun abonnerte i alle år i Musikkforeningen som hadde avløst Det Musicalske Lyceum, som igjen er avløst av Filharmonisk Selskap, skjønt i senere år var det ofte Elinor og jeg som satt på hennes plasser i den gamle losjebygning på Bankplassen.

Det var den gang et uavviseig krav at alle unge skulde kjenne musikk og helst være utøvende. Det blev gjerne sang og piano, men om Bestemama var særlig musikalsk vet jeg ikke. Alle hennes tre barn spilte imidlertid piano og jeg husker hvorledes far med en viss bravour spilte firhendig med tantene. Tante Mathilde hadde adskillig fingerferdighet, men hennes repertoire var temmelig ordinært med parafraaser over "Home Sweet Home" og andre sentimentale slagere fra den tid. Tante Marie var kommet litt lenger og hadde også en viss kunstnerisk år når det gjaldt tegning og maling. Far kjente også alle tidens operaer og hadde under sine utenlandsophold flittig besøkt operaer og konserter. Kunstutøvelse i en eller annen form blev godtatt som arbeid og i min ungdom tydde da også jeg til øvning på pianoet for å unngå støvtørring og andre huslige sysler som jeg anså som unødig med den betjening vi hadde på den tid. Ellers var det ballselskapet "Foreningen" som Bestepapa hadde vært med å stifte i 1830-årene. For Bestemama var det meget om å gjøre at hennes barnebarn fortsatte tradisjonen, men da Mor ikke hadde lyst til å delta, overlot hun til far å følge oss døtre, og der traff han mange av sine ungdomsvenner, når han satt blant de eldre på forhøiningen langs veggen. Bror Johan fukgte også lysig med, men jeg kan ikke huske at de to andre brødre optrådte der.

10. Smedbraaten

Foto ca. 1880-1884 af Martin Peder Væring. Norsk Folkemuseum.

Når vi forbandt Bestemama med Smedbraaten, selvom hennes egentlige hjem var i byen, kom det vel av at det var der hun til fulle utfoldet sine administrative evner, slik som hun i 63 somre, hvorav 42 som enke, samlet om sig slekt og venner og sine barn og barnebarn. Allerede fra 1860-årene får vi noen små glimt fra livet der ute i brev fra Heyerdahl-guttene til hjemmet på Ringsaker. De reflekterer onklens jeger- og friluftsjakter som også sønnen Nicolai ble opdratt til.

I august 1867 forteller Nicolai Heyerdahl at onklen og hans 14-årige Nicolai var på "Fjeldtour". I november samme år hadde onkel Johan og Nils, sønnen på Skøien, skutt tre alker. I påske året etter skulde det være stort selskap i Torvgaten og "her skal spilles komedie oppe paa Loftet" med ham selv som billettør". "Skjærtorsdag var vi ude paa Smedbraaten og spiste Æggedosis; da vi kom derud ser vi til almindelig Skuffelse vi havde glemt Æggedosien og hele Nistekurven i Byen, men heldigvis kom en Gut efter os med den". I juni 1872 stod Smedbraaten tom; onklen og tanten hadde tatt med sig døtrene til Sverits hvor de skulde i pensjon i Lausanne og fetteren var begynt sin læretid i Bremen. Nicolai Heyerdahl kunde derfor berette at "jeg er nu begynt at ride på tantes røde Hoppe, hver Morgen fra 7 til 8, du kan tro den er deilig at ride paa og saa snil og forstandig, jeg kommer formodentlig til at ride meget nu da Nicolai er reist og ikke kan røre den. Hvor jeg savner Nicolai, han er i Sandhed en pregtig Gut, og vi to har jo været daglig sammen i mange Aar".

Da Bestemama omkring 20. juli kom hjem fra utenlandsreisen, var dr. Egers fra Arendal i byen og i den anledning hadde en del av dem tatt en tur til Ringerike, og Nicolai Heyerdahl beskrev turen i sit brev til Ringsaker. De var 14 deltagere, tante Mina Eger med fire døtre og to sønner, svoger Nils H., Christianes mann, broren Thomas Fearnley, Capt. Juell (Bestemamas bror), Jørgine (Heyerdahl), en tysker, Mor og Nils. "Toget drog Løverdag ud fra Bryggen med Dampskibet til Sandvigen", så kjørte og gikk de den gamle vei over Krokskogen til Klevstuen, "hvor 10 Senge i Forveien vare bestilt. Kl. halvfire

Søndag Morgen tage vi op paa Kongens Udsigt hvor vi leirede os. Der var en Mængde Folk foruden os, af alle Nationaliteter. Fra Udsigten gik vi ned i Dalen og steg ombord i et Dampskib hvorpaa vi dampede over Tyrifjorden til et Sted som heder Næs, hvor vi indtog et godt Middagsmaaltid bestående af fersk Ørret, Beafsteg og Jordbær. Efter at diverse Skaaler vare udbragt af Nils og Tom, hævedes Taffelet og det hele Selskab kjørte i den muntreste Stemning ned til Sandvigen; herfra skulde vi da gaa med Dampskibet ind til Byen, men da Dampbaaden ikke rummede mere end 70 Stykker og det Publikum, der skulde med den beløb sig til en 4 à 500 Personer fik naturligvis de fleste en lang Nese og maatte vandre ind til Byen paa sine Ben; blandt disse sidste Stakler va da ogsaa hele vort Følge, og vi arriverede hjem Kl. 11 om Aftenen forfærdelig trætte, men med Bevidstheden om at vi alle havde moret os fortrinligt."

Hos Johan og Petra Andresen "Smedbraaten" 1869:

Fra venstre (med hatt) kaptein Søren Juell (Bestemamas bror), verten, Mathilde Rosenberg f. Tofte (Bestemamas venninde), professor J. A. Friis (Bestepapas venn og forfatter bl. a. av "Lajla"), vertinnen, Bente Rosenberg (Bestemamas søster), Jens Peter Andresen (med hatt), Mina Borchgrevink (Bestemamas kusine), Nils Roth Heyerdahl (Bestepapas nevø). I forgrunnen fra venstre: Nicolai, Marie og Mathilde Andresen med kusinen Harriet Rosenberg mellem sig, Sterner Rosenberg (g. m. Mathilde f. Tofte, Bentes svoger). Stående: Ulrich Rosenberg, Nils August Butenschøn og Axel Rosenberg.

I august skriver Nicolai Heyerdahl, "jeg har ofte været ude paa Smedbraaten og der har jeg det jo altid saa udmærket, og lever godt af Bær af alle Slags, men nu er jo snart de deilige Sommeraftner forbi, og det er er næsten mørkt førend jeg kommer derud om Aftenen. – Igaar Søndag var jeg ude paa Smedbraaten hvor Assessorens, Grosserens, Capt. Juell og jeg udgjorde Selskabet, noksaa hyggeligt." Tom "var bestandig paa sit Toresplassen" og "kom ned igjen i dag morges i Styrt-Regn." Den 17.

september skriver han igjen – ”Tante Petra bor endnu paa Smedbraaten, men det er saa surt og koldt Veir nu, saa hun begynder saa smaat at tale om at flytte ind, naar Onkel er tilbage fra Kjøbenhavn; jeg for min Del vilde ønske at det snart maatte ske, da det er uhyggeligt, hvad enten jeg nu reiser ditud i Regn og Mørke, eller jeg sidder oppe paa Kvisten alene”. – Han måtte nok vente ennu nogen uker, for om Bestemama da gjorde som i vår tid, fortrakk hun ikke inn til byen igjen før efter sin fødselsdag den 2. oktober.

I vår tid omfattet eiendommen også Karenslyst som Bestepapa hadde overtatt efter sin eldre bror Christian. Bestemama lot i 1884 rive den opprinnelige løkkeboligen som var blitt bygget av madame Maschmann i 1770-årene og erstattet den med et tømmerhus hvor datteren Mathilde Næser med familie pleide å tilbringe sommerferiene. For å komme til Smedbraaten måtte vi inntil 1898 mens våre foreldre leide sommerbolig på Abbediengen, gå ned den lange alleen mot Skøien stasjon som den gang lå på venstre side av Drammensveien og blev kalt Bygdø stasjon. Da jernbanen blev anlagt i begynnelsen av 1870-årene hadde stasjonen fått navnet Tyskestranden, men dette blev endret da Ladegaardsøen fikk igjen sitt gamle navn. Jernbanesporet gikk over Drammensveien i gateplan og hver gang et tog skulde passere, blev veien avstengt med grunder. Der hvor stasjonen nu ligger lå dengang velodromen, sykkelbanen, bak et høit plankegjerd og vi benyttet anledningen til å titte gjennom sprinklene i gjerdet på syklistene som trenet i stripe tenningsdrakter, blant dem var Sonja Henies far, Wilhelm. På hver sin side av grindene ventet tålmodige hestekjøretøier på at toget skulde somle sig forbi til neste stasjon, mens uvorne fotgjengere kunde ta sjansen og krysse sporet gjennom små gågrunder.

Vi barn overholdt ventetiden og i stedet lot vi oss i friste av landhandler Kolstads en-øres knekk og bringebærdrøps, slik hans butik lå hendig til like ved grinden. På den andre siden av jernbanesporet dreide Bygdøveien skarpt av til venstre forbi skolen på høire hånd, en hvit murbygning som stod på en tomt som i sin tid var blitt utparsellert fra Karenslyst. Veien fortsatte forbi Skabos vognfabrikk og den svære arbeiderbolig i tre etasjer med massevis av leiligheter på ett værelse og kjøkken for Thunes arbeidere og et utall barn. Fabrikkbygningene lå bakenfor boligen og en gangbro over jernbanelinjen utgjorde en snarvei til Karenslyst område. Gjennom en grind herfra gikk snarveien op til Smedbraaten. Et stykke op i skogen delte stien sig, en litt slakere til høire med utsikt ned til Karenslyst, forbi kjøkkeninngangen med utendørs kjellertrapp og vannpumpe, for innlagt vann kan jeg ikke huske at det var i Bestemamas tid. En andre stien gikk bratt op forbi et par stenterasser som vi kalte ”Festningen”. Bestemama brukte denne stien for mosjonens skyld og den blev også foretrukket av oss barn, selvom Far vanligvis måtte sette oss en neven i ryggen for å skyve på oss opover. Kjøreveien op til huset var meget lenger der den gikk forbi ”fyllingen” og i en stor sløife op forbi ”Stalden” til den store singelplassen foran huset. Vanligvis steg de kjørende av ved stallen for å skåne singelplassen som alltid var pent raket. I vår tid var det bare tante Cathrine fra Rosenborg med døtre og pike som fik kjøre op rundt huset i sin dundrende to hesters kasse, ikke minst fordi hennes ”lille Cathrine” var invalid og måtte støttes av to personer. De fire ugifte hvithårede sønner kom imidlertid vanligvis til fots. Singelplassen var også lekeplass for barn, her spilte vi boccia og krocket, eller Bestemama tegnet med sin stikk en labyrint vi måtte følge samvittighetsfullt.

På husets kortsida mot syd lå hovedinngangen med en liten overdekket veranda. Her børstet vi av oss det verste landveisstøvet før vi gikk inn i gangen med trappen. Småpikene gikk alltid et par trinn op for å se i speilet om vi ”solgte flekk” som lett kunde hende med våre to-tre underskjørt. Trappen fortsatte til en avsats og derefter i vinkel op til annen etasje. Ved avsatsen var jomfruens værelse og under dette var en garderobe og ved siden av et kott for opbevaring av høstens epler. Fra garderoben førte en dør til det ”vise sted” som hadde en liten mellemgang for karbolluktens skyld så to dører skilte den fra garderoben. Under trappeavsatsen var det kott som var et yndet gjemmede når vi lekte gjemsel. Til høire for speilet var døren til kjøkkenet også med en mellemgang og ekstra dør, som var

ansett nødvendig for å holde matlukten vekk fra stiene. Når alle var befunnet i presentabel stand, lukket Far op døren til stuen hvor vi først blev blendet av lyset fra stuens store trefags vindu med profilen mot vinduet i en lenestol til venstre for bordet, og når døren gikk op tok hun et tak i armlenene og reiste sig raskt op. I sesongen stod midt på bordet på et bordteppe og en hvit kniplingsserviett en vase med en stor bukett liljekonvaller. Når jeg kjenner duften av liljekonvaller står alltid denne scene for mitt indre blikk. Skogen var da full med disse blomstene og hele familien fikk sine buketter.

Stuen var kvadratisk, ikke særlig stor og med liten veggplass på grunn av alle dørene til entreen, spisestuen, verandaen og kabinettet, men stuen virket lys og varm og ganske anderledes enn vi i dag finner den ute på Folkemuseet idet lyset fra det svære vindu reflektertes i det store speil over kaminen på motsatt vegg. Foan vinduet stod et bord med stoler. Her var sysakene og her satt gjerne tantene. I hjørnet mot kabinettet stod et stativ med grønne planter bak en liten sofa på skrå. Mellom kabinettet og entredøren var oprinnelig et stort konsollspeil, som senere blev erstattet med et piano. I kroken ved verandadøren stod en utskåret stol med intartia, den spilte en melodi når man satte sig på den. Der var også et fotografialbum som likeledes spilte når det blev åpnet; begge deler blev trukket med nøkkel og hadde visstnok vært medbragt fra våre foreldres bryllupsreise i Sveits. Mellom entredøren og spisestuen var kaminen og på kaminens marmorhulle lå på hver side av kaminuret et par hauger med sjeldne stener. Mellom spisestuen og verandadøren stod et skap med nips og endelig midt på gulvet det store runde bord med stoler rundt. Hele innredningen, tak, vegger og møbler var i nygotisk stil og møblene var trukket med blå ulldamask. Det samme gjalt spisestuen slik den ennu er bevart, når unntas den kjempemessige innbyggede buffeten som med sin serveringsluke forbandt spisestuen med anretningen. På hver side var buffeten var en dør, den ene førte ut til anretningen og den andre til et kott med hyller. Her hadde Bestemama sine blomsterrekvisitter som sprøite, sakser, rive, støvkluter etc. Et lite karnapp forlenget spisestuen og der stod et bord for de mindre barn, hvis de da ikke spiste med barnepiken i anretningen. Vis à vis buffeten var vindu og dør til verandaen. Verandaen hadde glassvegg på den ene smalsiden og på den andre førte døren til stuen, slik at bare langsiden var åben og herfra gikk et bredt granittrinn ned til gårdsplassen. Trinnet var ungdommens sitteplass likesom verandaen var ungdommens faste opholdssted som vi stilet ut mot, så snart vi hadde hilst på de voksne inne i stuen.

Den andre stuen var kabinettet. Det hadde kassetak med bilder, to vinduer ut mot bysiden og et mot gårdsplassen. På veggen mot entreen hang et etort speil i sort ramme med en liten sofa under og et stort salongbord foran. Møblene i kabinettet brøt med de gotiske interiører i de andre rum, de var trukket i lysegrå rips og det hendte at herrene trakk sig tilbake når været ikke fristet til å sitte på verandaen. Særlig var kabinettet kaptein Juells faste plass for middagsluren.

Hilsingen foregikk med dyp kompliment og håndtrykk som av Bestemama blev besvart med en lite klapp på kinnet. Det var ikke den gang kyss og klem som mellom besteforeldre og barnebarn nu til dags. En slik demonstrasjon vilde ha vært utænkelig for Bestemama. Hun viste sin ømhet i klappen på kinnet og et mildt uttrykk i sine stålblå øine. Det kunde også komme rørelsens tårer i dem, men inflasjon i ord og gebærder forekom ikke.

Efterhvert kom også de voksne ut på gårdsplassen som var sommerens egentlige storstue. De satte sig gjerne på benkene som var plassert dels ved huset eller under det svære kastanjetreet ved enden av gårdsplassen foran plenen ved husken. Husken hang ikke i lenker eller tau, men i trestokker og stod på det høieste punktet omgitt av syrinbusker. På huskens dominerende stativ var det satt inn tverrpinner på siden så vi kunde klatre til topps. Balansesstand var der også og en slags balansegyngende hvor man satt overskrevet med bena ned på sidebretter og prøvde å ske sig fremover uten at gyngen gikk rundt. Denne var særlig for de voksne og jeg husker Far, onklene og de store fetterne benyttet den.

Bak husken strakte sig en slags park med gressbund og trær ned mot opkjørselen som gikk langs høidenes vestre kant og derfra gjennom et jorde ned bakken forbi inngangen til Kongeskogen og så i skarp sving bakover ned langs høiden til hovedveien. På et platå på halv høide lå frukthaven "Firkanten", som var vår kjæreste tumleplass. Vi ventet alltid når vi besøkte Bestemama på det forløsende ord: "Skal dere ikke gå ned på Firkanten?" Da stormet vi ned den bratte havegang fra husken ned langs den høie mur med plommespalier og ned i stikkelsbærbuskene som stod to rekker under pæretrærne og morellene. På de tre sider var røde og hvite rips og i skråningen mot veien bringebær i lange rader og jordbær. Morelltrærne var særlig guttenes domæne for vi småpiker med våre mange skjorter hadde ingen mulighet for klatreøvelser og var derfor henvist til det vi kunde nå nedenfra og eller et guttene eller nådigst kastet ned til oss. Når vi hadde opholdt oss særlig lenge på Firkanten, kom Bestemama og mødrene ned den bratte havegang iført sine havehatter og halvvanter og som oftest også sine parasoller for å påse at vi ikke overbelastet våre maver.

Bestemama var meget botanisk interessert, som hennes sønn efter henne og der var de forskjelligste trær og busker i den parklignende have. Langs muren ved nedgangen til Firkanten hadde hun en lang rabatt med stauder som hun iført havehatt og halvvanter også selv luket og vannet flittig.

Fra Firkanten gikk en sti over jordet; på kanten av den vokste markjordbær som vi hadde lov til å spise, ellers var jordbærne og bringebærne fredet som oftest iallfall inntil syltningen var overstått. Stien førte over opkjørselen til en gjødselplass omkranset av tette nøttebusker. Her blev alt avfall samlet og komposten lagt. Det hendte at det om våren blev brændt en del løv her og det var en spennende begivenhet. Fra avfallsplassen gikk en sti langs stengjerdet mot Kongeskogen, den fortsatte ned skråningen og gjennom skogen ned til Bestumkilen hvor det lå et stort jorde hvor hestene og kuen gikk på beite efter slåtten. Fra stranden og langs jordet inn til Karenslyst gikk en ganske smal sti hvor det stod advarselsskilt med "Gjennomgang forbudt". Bestemama pleide å fortelle om Bestepapa, som legemlig ikke var nogen ruvende person, snarere litt spinkel, at han engang stoppet en fremmed som gikk på stien og gjorde ham oppmerksom på skiltet. Den fremmede stoppet, betraktet først skiltet og derefter Bestepapa, og mælte så: "Jeg tror jeg våger føretaget", og gikk rolig videre. Uttrykket blev siden en stående replik i familien og appellerte til Bestemamas humoristiske sans.

På platået i halv høide mellom Karenslyst og Smedbraaten lå "Stalden" med vognskjul, fjøs og øvrige innretninger. Bestemama hadde en sommerku som blev innkjøpt drektig om våren og fikk leve over sommeren. Gris, høns og annet fjærkre var permanent og blev passet av husmannen Anton, som hadde leilighet bak vognskjulet. I annen etasje losjerte kusken om sommeren. Fjøset lå på baksiden i flukt med Antons bolig og vendte ut mot den sletten hvor tennisplassen er i dag. Her var kjøkkenhaven og midt i den stod de to svære fuglemorelltrær som særlig interesserte oss. I skogen som dekket skråningen mot Karenslyst vokste alleslags ville bær i små mengder riktignok, og blomster av alle sorter. En liten utsiktsplasse mot Bestumkilen og åsene i vest og nord var omgitt av en lav spireahekk og bak denne var fjærkrets tumleplass. Anton hadde flere barn som var noget eldre enn oss; jeg husker særlig en gutt som imponerte oss med sine karske manerer, men nogen fraternisering var ikke ønsket og blev ikke forsøkt fra familien Antons side.

På forsiden av "Stalden" lå altså vognskjulet med alt det mystiske seletøi og annet utstyr og vognene som vi entret og hvor vi lekte kusk og herskap. Ved siden av stallen og bortenfor den lå to doer, et for tjenerne og ett for herskapet. Her var det et barnehull og to for voksne. Fra de voksne kunde vi kikke ned i selve gjødselbingen under fjøset rett bak, og lukten på do hadde derfor en ange av stall og fjøs. Vi barn brukte alltid disse doene, men det var bare i godvær og midt på dagen at Bestemama og tantene tok turen ned den bratte havegang fra huset og hit ned, ellers brukte de det i huset med sin bømte, tørvestrø og sterke kabollukt.

Fra stall og kjøkkenhave førte en meget lang og bratt stentrapp forbi brønnen rett op til kjøkkentrappen. Denne stentrapp ble i den tidlige barndom ansett som farlig til tross for jerngelderet på den ene side. Men trinnene var høie og fallet dypt. Vi gikk derfor som regel havegangen som desuten var kantet med stikkelsbærbusker og i skråningen med frukttrær hvor vi av og til fant et "løst" eller nedfallent eple. Et svært gråpæretre stod øverst ved gårdsplassen. Dette treet forsynte hele familien med pærer til hermetisk nedlegning. De hadde en ganske egen smak når vi fikk dem servert i sukkersaus i Bestemamas glassvaser med tungemønster og på høi stett. Sammen med berlinerkranser var det en hyppig dessert søndag middag. Moreller av de små gule var også en spesialitet i familien og kom ofte som ekstratraktement om aftenen. Smedbraaten hadde også sine egne eplesorter, noen små grønne holdt hele vinteren, likesom flaskeplene som var syrlige i smaken. Jeg husker bare et eneste kirkesbærtre, det stod like ved siden av stentrappen og var forbudt område. Jomfruen holdt hånd om det både mot oss og fuglene. De var godt modne når de blev høstet og syltet, og på et glass som blev funnet, stod det med jomfruens halvt uleselige skrift "Kyssebær med foruden Stene". Kirsebærsyltetøi og gresskar med hel ingefær var faste deler av det "godtebord" som blev dekket i Incognitogaten mellom måltidene i julen, dessuten var det da alle sorter nøtter, val- parahassel- kokosnøtt, fiken, dadler, rosiner og krakmandler, marsipan og hermetiske og friske frukter. Så meget som mulig av dette var av egen avl, deriblant hasselnøttene som vokste langs Kongeskogen. Et valnøttre stod i haven i Incognitogaten, det hadde min bror Johan plantet som liten gutt og da han efter Bestemamas død i 1917 overtok Smedbraaten, flyttet han dit. Det var da blitt meget stort og måtte legges på vogn og trekkes av flere hester. Av en eller annen grunn havarerte det i Bygdø Allé og såvidt jeg husker, lå det der i to dager før det kom videre. Det var vel denne transport som gjorde at det fikk en så kort levetid på sin nye plass ved kanten av gårdsplassen ut mot byen.

I den bratte fjellveggen ned mot arbeiderboligen ved Thune lå en paviljong med to glassvegger i vinkel og rekkverk ut mot styrtingen. Her stod havemøblement og her pleide vi å sitte og se på søndagstrafikken utover mot Kongsgården. I min barndom gikk Frognerkilen nesten helt inn til veien, men man var begynt å fylle ut og det var stadig søppelvogner å se som tømte sin last så støvet gjøv. Fra paviljongen bortover kanten av fjellskråningen gikk et nokså lavt tremmegjerde og langs den en singelgang. Dette gjerdet øvet sin grublandete tiltrekning, for kom man over, var det et skjebnesvangert fall rakt ned i dypet. Ved nedgangen til paviljongen stod mannshøie rosenbusker som var Bestemamas stolthet, oversådd som de var av lyserøde mangebladets roser som efter liljekonvallsesongen alltid var å finne i stuen og på spisebordet. Disse rosenbuskene viste hun en en gang stolt frem for sine gjester, men hun fikk en kald dusj da hennes tyske svigersønn lakonisk bemerket, "so einer steht in Deutschland vor jedem Bauernhaus".

Når markjordbærene tok til å modnes langs veien mot Kongeskogen, begynte vi barn å vente på "de tyske" som kom hver sommer og bragte liv i leiren på Smedbraaten. Disse våre tyske to fettere og ene kusine var mere initiativrike enn paa norske jevnaldrende. Om foretagsomheten skyldtes deres tyske blod eller reaksjon på deres tyske oppdragelse, vet jeg ikke, men vi var stumme av beundring for deres dristighet og lot oss villig lede av disse modigere og mere vitale sydlendinger. På denne tiden var morellene modne og de tyske fettere klatret til topps med mine egne brødre nølende efter. Fetter Heino hadde rekord i morellspising for han hadde en egen raspeteknikk som skaffet ham plass til uanede mengder.

På Smedbraaten hørte det også med at vi skulde gå tur, men det gjaldt den gang også å kunne "føre sig", det vil sige å kunne på pent, en pertentlig gange med tåen først, og jeg ser ennu for mig Bestemama og tantene langsomt skridende på uendelige spaserturer med skjørtene heftet op med strikk og klyper, iført havehatt, halvvanter og helst parasoll, for det gjaldt å bevare en hvit og rynkefri

teint, som de gjorde uten bruk av kosmetik. Til tross for høsnuen forsømte Bestemama aldri sine inspeksjonsturer i haven og på jordet. Selvovervinnelse var i det hele tatt et nødvendig ledd i disiplinen. Klaget vi andre over vondt et eller annet sted, fikk vi intet medhold, det het bare, "du får ikke kjenne så godt efter". Når nu både slekten og jeg lider av forskjellige former for allergi, fik vi trøste oss med at Bestemama aldri gav op.

På Smedbraaten hørte det således med at vi skulde gå tur og hver formiddag i godver gikk vi om formiddagen gjennom Kongeskoven til Bygdø Sjøbad hvor guttene blev sendt bort til herrebadet, mens tante Marie, kusine Petra og jeg gikk til damebadet. Der kunde man også få varme karbad i sjøvann som de voksne benyttet sig av, men Bestemama var der sjælden for hun satt oftest hjemme med snue og nøs i sitt damaskeshåndklæ. Badekonene var en gammel bekjendt fra år til år og kom med nøkkel og håndklær. Badedrakten bestod for de voksne av benklær og halvlang kjole i alpacca med kappe og garnert med hvite lisser. Vi småpiker hadde røde eller blå sirtsdrakter sydd i ett med de samme kraver og kapper. Frøken Elise Nørgaard, gymnastikklærerinnen, gav undervisning i svømning. Dengang badet man aldri fra strand, men gikk rett på dypet fra trapp eller stupebrett. Vi fikk til å begynne med svømmesele om livet og frøken Nørgaard stod på stupebrettet og holdt eleven i stram line. Kusine Petra lærte å svømme av henne, men jeg synes å huske at jeg ikke slapp mig før et år senere i Frederiksværn i 1904 dit Mor og tante Marie tok med sig alle barna efter vår første første vinter i Charlottenberg. Der kunde jeg øve mig i ro og mak på grunden med hånden i bunden. Kusine Petra var modig og hoppet uti, skjønt riktignok med sele, og kom op med håret opløst ned over ryggen og badehetten flytende. Fra herrebadet kom gjerne guttene og eventuelle venner av våre brødre svømmende bortover mot oss med høie tilrop, men holdt sig ellers på tilbørlig avstand. Efter badet samlet vi oss igjen borte ved billett kiosken og vandret hjemover gjennom skogen. På Smedbraaten var det da gjerne dækket til oss i spisestuens karnapp og derfra kunde vi beundre jomfruens kirsebærtre vi aldri måtte røre.

Når de voksne hvilte middag, benyttet vi barn tiden til å utforske terrenget. Paviljongen midt på fjeldet var særlig populær, derfra hang vi utover og prøvde å spytte helt ned på landeveien hvor folk spasserte. Efterat det var blitt oparbeidet en liten lekeplass på Fyllingen for arbeiderboligens barn hvor guttene sparket fotball mens papir og støv føk dem om ørene, blev det gjenstand også for våre store interesse, selvom fotball ennu ikke dengang var blitt almindelig blant dem. De slo i stedet langball og vi trillet ball-i-hatt og lekte "tvi brendt" eller "post og røver" på plassen foran Stalden, eller vi kunde forsvinne ned den lille kjøvevei til jordet ved Bestumkilen eller krype over stengjerdet til Kongeskogen hvor vi lekte "indianer og hvit", eller vi dro til festningen overfor Karenslyst, men der var alltid fare for at kanskje Næsers hvilte. At folket i stallbygningen også kunde ønske å hvile i middagspausen, var imidlertid noget som aldri slo oss.

Våre tyske slektninger bragte alltid med en "Kinderfräulein" som vi så litt skjevt til, for vi syntes hun alltid grep inn når vi hadde det som morsomst og var slett ikke lik vår vanlige landsens barnepike uten særlig autoritet. Hver aften kalte Fräulein Petra inn i god tid og da jeg enkelte ganger fikk overnatte i Petras værelse, så jeg beundrende på min interessante kusine hvorledes Fräulein i over ti minutter hver aften børstet hennes lange gule hår der hun satt foran toilettbordet hvis speil var fullstendig behengt med prikket tyll.

Kusine Petra og jeg blev meget gode venner, selvom jeg nok kanskje til å begynne med hadde nogen kompleks når jeg så hennes Fräulein i virksomhet med slik opvartning som en aristokratisk opdragelse krevet. Petra var imidlertid meget intelligent, atskillig mere enn brødrene og hadde kunstnerisk anlegg og sans for humor. Jeg innbilder mig at hun ikke bare i det ytre, med det lange lyse hår og sterkt blå øine, hadde noget fra sin mormor, men også i anlegg. Hun var meget populær i sin krets i Hannover og blant hennes beste venninder var en datter av Hindenburg og andre unge officersdøtre. Straks krigen begynte gikk hun til sykepleien. Det må ha åpnet hennes øine for verdens

elendighet for hennes siste ord da hun døde af difteri høsten 1916 var "seid gut gegen die Armen". Tante Marie tok sig disse ord ad notam og da hun i 1920-årene flyttet hjem til Norge, var det hun som sammen med vår mor tok sig av Bestemamas protegeer. I Ths. Heftyesgate holdt hun åpent hus og var høit elsket av alle oss unge. Til tross for at hun også hadde noget av Bestemamas naturlige verdighet som alltid satte henne i første rekke hvor hun kom, var det ingen som følte sig hemmet i hennes nærhet. Hun var kanskje ikke så rikt utstyrt intellektelt som sin søster Mathilde og heller ikke ansiktsvakker, men hennes hjertevarme og harmløshet lyste av henne og spredte hygge og trygghet. Hun holdt Bestemamas 100-års fest 2. oktober 1929 hvor bror Johan deltog med sin forlovede Eva⁶⁴.

Da datteren Petra døde i 1916, satt sønnen Fritz i fransk fangenskap og to år senere falt Heino i Frankrike bare et par måneder før freden, så den elskelige tante Marie blev sandelig hårdt prøvet. Bestemama sa engang "da Marie i de første år av sitt ekteskap lengtet hjem, syntes jeg ikke synd på henne, hun hadde jo selv valgt, men etter hun blev enke og satt alene i et fremmed land med tre små barn, da måtte jeg føle medlidenhet".

Kusine Petra værelse på Smedbraaten lå mellom Billiarden og tante Maries værelse og jeg husker hvorledes tante Marie hver aften kom ut i hvit sveitserbrodert friserkappe og alpacca sort underskjørt for å kysse Petra godnatt. På Billiarden som den gang var uten billiard, huserte Fritz og Heino som også gjorde flittig bruk av taket utenfor vinduet som skrånet passe farlig ned over verandaen. I billiarden stod også etasjeovnen hvor min far som gutt, engang opbevarte ulovlig forarbeidet krutt og så glemte det. Da pikene våren etter kom ut for å gjøre rent til sommersesongen og skulde brenne noget papir i ovnen, pang! Så gikk det hele i luften, heldigvis uten at nogen da opholdt sig i rummet.

Ved siden av tante Maries værelse holdt stuepikene til og ut mot gårdsplassen var Bestemamas store luftige værelse med stort vindu og dør ut mot en balkong. Det var i dette værelse hvor hun skulde ligge lam i seks uker i august-september 1917 etter et hjerneslag og døde uten å ha kunnet si et ord, den 25. september.

Ved siden av Bestemamas værelse lå fars værelse med dør ut mot trappen og da vi var flyttet fra Kristiania til Charlottenberg, blev det også vår tur å bo i Smedbraatens gjesteværelser og jeg overtok Petras rum og følte mig likesom hevet op på et høiere plan, for hjemme hadde vi jo ingen Karen som kom morgen og aften med varmtsvannsmuggen. Dette var vel også grunnen til at bror Halvor og jeg ikke bodde hos Bestemama da vi leste til middelskoleeksamen i Kristiania, men bodde hos fremmede. Mor var ganske enkelt redd for at vi skulde få smak på det makelige liv med opvarning fra vann om morgenen til den ventende stuepike når vi kom hjem fra selskap om aftenen.

Kjøkkenregionene på Smedbraaten spilte heller ikke en helt uvesentlige rolle. Kjøkkenet var stort og luftig med trapp ned til gårdsplassen med den utvendige brønn og kjellernedgang. På den andre siden av kjøkkenet var den store anretning som også tjente til opholdsrum for tjenerne med et stort bord og serveringsluken inn til spisestuen. Så vidt jeg husker var det ved siden av anretningen også et lite krypinn for kjøkknpiken, da det ikke var plass til henne i stuepikenes fellesrum i annen etasje. Havepiken fikk også sine måltider på kjøkkenet. Hun kom hver vår fra Sverige og var en såkalt "dalkulla" som luket og raket gårdsplassen og gikk ellers til hånd. Hvor hun losjerte, vet jeg ikke, men det var vel et eller annet krypinn for henne nede i uthuset. Slikt tok man jo ikke så nøie den gang.

Efterat Heimburgs reiste sist i August, flyttet Næsers fra Karenslyst op til Smedbraaten, for da skulde tante Mathildes piker ha sin ferie og da kunde jo ikke tante ha nogen husholdning. I det hele var det visst Bestemama som greide op for tante Mathilde i alle vanskeligheter og Bestemama piker utførte meget av ekstraarbeidet for Næsers. At Bestemamas folk også skulde ha ferie tenkte ingen på, med Bestemamas organisasjonstalent gikk slikt noget umerkelig. Vi likte oss ikke fullt så godt denne senere del av sommeren, enda det da var den høist beundrede eldre kusine og ideal Elinor som bebodde det

lille gjesteværelse, men Elinor var backfisch og sværmet for kadetter og med henne var kusinene Anette Eger og Elisabeth Holstad som var hennes jevnaldrende. Fetterne Georg og Johan Næser var også meget eldre, selvom aldersforskjellen blev utjevnet etterhvert. De gikk for det meste på kråke- og skornjakt i haven og kråkene blev etterhvert så vare at fetter Johan måtte iføre sig stakk og skaut for å komme dem på skuddhold. Georg var kadett og Bestemamas yndlingbarnebarn; han var jo den første og interesserte sig for landbruk. Han utdannet sig til landmann og gik på Ås, men som reserveløitnant blev han alltid kalt "løitnanten" som lød finere enn agronom. Han sørget for ekstra høi når Bestemama trenget det, kjøpte den årlige ku og fikk tak i havehjelp og alt forøvrig. Han var også den eneste som blev nevnt i Bestemamas testamente, nemlig at han skulde få det han vilde av Bestemamas innbo. Han valgte da møblene fra stuen på Smedbraaten, kanskje hans kjæreste opholdssted og efter hans død gikk de tilbake til stuen som nu er på Folkemuseet.

Begge onklene Heimburg og Næser døde de første år av 1900, så jeg husker lite av dem. Onkel Heino var så stor og tung at det var vanskelig å finne hest til ham da de engang skulde til fjells. Onkel Fredrik Næser hadde skjegg og med den tids skjegg syntes vi alle herrer i den alder var like, men han må ha vært en pen mann efter ungdomsbilleder. Han hadde fotografi som hobby og hadde innrettet et lite atelier like under fjellet på Karenslyst. Der trakk han sig tilbake, mens tante Mathilde holdt til på verandaen mot Vækerøbukten. Når tante Marie var på Smedbraaten var de jo meget sammen, men det hendte også at de kommuniserte pr. telefon. Denne var felles for begge hus, Bygdø nr. 19 ring én gang og ring to ganger. Det rare var at da vi bodde i Olav Kyrresgate fra 1901 til 1903, hadde vi også nummer til Skøien og det hendte at det var kryss på linjen så samtalene kunde høres av andre. Mor fortalte at engang hun skulde ringe til Bestemama, så hørte hun følgende samtale mellem de to søstre, det gjaldt et sanatorieophold, "vet du hvordan det er der og der?" og som svar "ja, Marie Nicolais sier det er bra, men det er ikke no' å bry sog om, for hun er jo fornøid ovralt".

Gårdsplassen på Smedbraaten var hver sensommer efterat syltebærrene var høstet skueplass for det årlige eftermiddagsselskap for småpikene fra arbeiderboligen ved Fyllingen. Det var et syn når de omkring halvt hundre stivpyntede småpiker i lyse sommerkjoler og med store sløjfer i håret og i alle aldre toget op fra innkjørsslen og gjorde sine dype kniks for Bestemama og tantene. Av gode grunner våget ikke Bestemama og tantene sig på å be guttene med, det var derfor også bare småpikene i familien som deltok i disse selskaper. Boligbarna var i dobbelt forstand "sett ned på", men riktignok med velvillig nedlatenhet. Fra paviljongen så vi med en del misundelse på deres sport og lek nedepå Fyllingen. De hadde jo ikke våre lekeapparater, men for barn er det jo som bekjendt ikke det storartede som lokker mest.

Det var dekket lange border på gårdsplassen og det blev servert smørbrød, konditorkaker og sjokolade. Konditorkakene kom fra konditor Halvorsen og var det fineste vi visste, særlig nogen boller enten overtrukket med sjokolade "negerboller", eller med lyserød glassur med et kors av marsipan og fyllt med eggekrem, disse var lettere å spise med hendene for man delte dem i to oprinnelige halvdeler og slikket i sig en del av kremen før man bet. Linser og marvposteier forekom av samme grunn, men ikke de store opskårne bløtkaker, de var ikke på langt nær så meget brukt som nu. Det var vel det fremmede ved konditorkakene som gjorde dem så tillokkende, for de hjemmebakte var da, i alle fall den gang, både rikere og bedre enn man nu har anledning til å gjøre dem.

Når sjokolademåltidet var spist, blev det lekt og boligbarna var eksperter i all slags ringleker med sang og de beveget sig i sirlige rekker og ringer, mens vi fra familien agerte vertskap og administrerte huskingen og balanseringen. Utpå aftenen når avskjeden nærmet sig, blev det servert "dessert" av brus, frukt og kaker og så var det samme håndhilsing og neiing før de dro nedover opkjørselen. Jeg tror det nest efter 17. mai var dette selskap årets store begivenhet for Boligen og vi følte oss meget tilfredsstillt

for begivenheten gjorde at vi likesom kunde nikke kjendt til Boligens innbyggere når vi på vår snarvei gjennom Thune og over jernbanebroen passerte den lekende skaren på Boligens gårdsplass. Min mor som jo også holdt mange tilstelninger for våre egne arbeidere og deres barn, var mere såkalt demokratisk i sitt hjerte. Jeg tror også at hennes gjester derfor følte sig litt mindre imponert og litt mere kjærlig bemøtt. Ikke for det, Bestemama gjorde sine gode gjerninger av et godt hjerte og utpreget pliktfølelse og hun hadde alltid et godt forhold til naboskapet, for jeg kan ikke huske at "ungene" som vi kalte dem, noen ganger genererte Smedbraatens enemerker og ved Bestemamas begravelse blev det lagt en krans fra "småpikene i Boligen".

Efter Bestemamas død overtok bror Johan Smedbraaten og da jeg kom hjem fra Amerika året etter, var huset på Smedbraaten ribbet og Johan holdt på å innrede det til vinterbolig. Det var nok da at det blev innlagt vann og elektrisitet. Johan strevet svært for å gjøre det hyggelig som helårsbolig, men vilde gjerne leve selskkelig, han vilde gjerne leve selskkelig og da var det en god hjelp at den siste stuepiken forblev på plassen. Kusken Hans blev også værende. Han var noget fuktig, så Bestemama hadde mangel gang måtte sette en behasket hånd i ryggen på ham når han svaiet vel meget på kuskebukken. Han bodde nu også året rundt derute efterat Incognitogaten var blitt solgt. Men bilene overtok og Hans blev ubrukkelig og da blev han – av alle steder – plassert på Theaterkafeen for å passe kjelleren. Tante Mathilde med sin vanlige replik nevnte noget om bukken og havressekken.

På Drammensveien 108b førte nok Far og Mor et meget gjestfritt hus med megen ungdom når barna var hjemme. Men ellers var deres omgangskrets mer av Fars gamle venner som ikke alle var av "første skuffe", en og annen general kunde nok forekomme og flere av jegervennene var kjente folk, men der var også mange av Mors gamle venninder og kusiner som var ensomme og hadde små muligheter. Johan vilde imidlertid gjerne føre såkalt "stort hus" og måtte derfor finne sin egen krets. Det lykkedes ganske godt og han gjorde meget for innredningen. Billiarden blev omdannet til en koselig salong, mens stuen nede var vanskelig å møblere med moderne ting, selv om en stor sofa av dem som nu er så almindelige, blev satt foran kaminen. Johan var en meget omsorgsfull vert og anstremte sig for å være til disposisjon for alle gjestene. En gang han var særlig meget ut og inn i dørene bemerket Rolf Andvord, "si mig Johan, har De et selskap ovenpå også?"

Sommerselskapene på gårdsplassen begynte også i denne tid, og efter at han var blitt gift, var de store årlige familiemiddager med bord på gårdsplassen en tradisjon. Selv med all mulig supplering av utstyr kunde det nok allikevel være en del magler. Jeg husker en gang kjøkkensjefen på Bristol skulde stå for maten og kom kjønde med sine svære kobbergryter, da så han foraktelig på den elektiske komfyr som vi var så stolte av og sa, "il faut qu'on fasse le feu!". Heldigvis var den gamle komfyr i behold, men kull? Da fikk kusken Hans travelt med å spenne for og hente brensel.

Ja det burde være meget fortelle om Smedbraaten, men den nye tid får andre beskrive.

Noter

¹ Cecilies beretning består af to dele, som Cathinco Bang skriver: "Verket er i to deler, første del omhandler ascendentene til Cecilie Lødrups oldemor Engel Johanne Christiane Andresen, til hennes farmor Petra Andresen født Juell og til moren Johanne Marie Andresen født Heyerdahl, idet deres slekter kan føres lenger tilbake og gir oss samtidig en mer omfattende miljøbeskrivelse".

"Annen del av verket forteller om de første kjente av Andresen-familien fra landsbyen Westre i Dyd-Slesvig og noe om de påfølgende generasjoners liv og virke i Norge. Derefter kommer Cecilie Lødrup ogb hennes søskens barndoms- og ungdomsminner, ofte basert på utdrag av de mange brev som er blitt bevart".

² Gift med Cecilies datter Marie Lødrup, bosat i Geneve.

³ Cecilies bedstefar Johan Henrik Andresen (1815-74) var bror til Henriks oldefar Carl Ferdinand Andresen (1824-90).

⁴ Handelsrejsende.

⁵ Engel Johanne Kristiane Andresen (1871-1936).

⁶ Regimentskirurg Heinrich Wilhelm Reichborn (1749-1809) og Kirstine Elisabeth Cathrine von Koss (1766-1831).

⁷ Død 22. december 1809 (Akershus slotssogn), født 6. august 1749 i Hamburg (Sankt Michaelis sogn).

⁸ Claus Flüh (1779-1822), kantor og skoleholder, gift med Anna Maria Andresen (1783-1842).

⁹ Cecilies fodnote: "Sølieutenant T. K. møtte 17 år gammel på Riksforsamlingen på Eidsvoll som representant for Sjødefensionen. Han døde i 1881 som "siste" Eidsvollmann".

¹⁰ Magdalena Catharina Reichborn (1807-44) var datter af oberst Johan Heinrich Reichborn (1772-1840) og Petronelle Margrethe Hesselberg (1786-1845) og altså ikke søster til Engel Reichborn.

¹¹ Afsnittet er udeladt her, da det stort set blot omhandler Marcus Thranes egne ungdomår.

¹² Den korte beretning er udeladt her.

¹³ Cecilies farfar Johan Henrik Andresen (1815-74) var bror til Cecilia Catharina Andresen (1817-88), der var mor til skibsreder Thomas Nicolai Fearnley (1841-1927).

¹⁴ 1790-1826. Død i barselsseng på "Nøisomhet", Aker, Christiania. Bopæl: Toldbodgade 24, Christiania.

Ægteparrets gravsten findes på Vår Frelzers Gravlund, Oslo.

¹⁵ Josephine Margrethe Reichborn (1805-66).

¹⁶ Johanne Maria Reichborn (1796-1867).

¹⁷ Wilhelmine Charlotte Reichborn (1801-67).

¹⁸ 1766-1831.

¹⁹ 1634-1712, ejer af godserne Wilz, Cammin med flere i Mecklenburg.

²⁰ Albrecht Christopher von Heinen (1651-1712), general i den norske hær og kommandant på Bergenhus.

²¹ Johannes Beer: "Om familien Beer i Norge", Kristiania 1912.

²² Cecilies fodnote "Kristine må ha tilhørt et kull arrige søstre, for familiehistorien forteller likeledes om Kristines eldre søster Cecilie (Sidsel) Henriksdatter Beer, som først hadde vært gift med en kaptein von Jopwitz og som efter dennes død forlovet sig I 1731 med kaptein for det Sandverske kompagni av 1. Akershusiske regiment, Ernst Friedrich von Genschauwen. Denne fikk betenkeligheter og ønsket forlovelsen hevet, hvad Cecilie ikke ville gå med på sådan uten videre. Det blev rettssak som gik Like til Høiesterett. Dommen falt 29. mai 1732 og påla von Genschauwen å gfte sig med henne" ... "Han blev av retten forespurt hvor meget han vilde betale for å slippe å gifte sig med henne og han svarte gjennem generalen "1.000 Rdlr. Gjennem Venners hjelp". Han eide intet og var i gjeld på grunn av den langvarige rettssak. Han blev så ved kgl. dispensasjoav 22. februar 1736 fritatt for sitt ekteskap mot å betale 1.000 Rdlr.".

²³ Flekkefjord gardshistorie om Tjørsvågstranden: Tarald Jonson (født 1672) som etter 13 års tjeneste ute i store Nordiske Krig gifter og bosetter seg som gardbruker på Øvstefjellså. Den 15 September 1753 blir den yngste datteren, Guri, som jobber som tjenestepike for kanselliråd von Koss i Flekkefjord, dømt skyldig i å føde et barn i dølgsmål (barn utenfor ekteskap). Von Koss går selvsagt klar da Guri påtar seg all skyld. Etter lang og omstendig rettergang dømmes hun til døden, dommen utføres den 15 Januar 1754, og jenta halshugges, og hennes siste ønske om å begraves på kristen jord frafalles, og hun begraves istedet på retterstedet i Tjørsvågstrand.

²⁴ Elisabeth Christence Kloed (født ca. 1728, død 1763), datter af major Christopher Kloed og hustru Birgitte Sophie Heide.

²⁵ Margrethe Marie Storch (1720-1800), datter af Edvard Storch, sogneprest i Valle, og hustru Birgitte Kirstine Schrøder.

²⁶ Johannes Beer: "Om familien Beer i Norge", Kristiania 1912.

²⁷ 1741-74, datter af Søren Jacobsen Lund, skipper, havnefoged, lodsoldermand m.m., og hustru Engel Marie Thomasdatter Muldrup.

²⁸ Martha Nielsdatter Haanes (død 1739 i Hånes, Kristiansand) og Henrik Larsen Beer (død ca. 1720 i Kristiansand).

-
- ²⁹ Johannes Mathias Bech døde 19. april 1741, skifte blev indledt 13. oktober 1746 ved Kristiansand bys skifteret.
- ³⁰ Jernbruket kaldes 1574-1665 Barbu jernverk, 1665-1738 Båseland verk och derefter Nes jernverk, blev nedlagt 1959.
- ³¹ Skarpretteren Nils Engebretsen modtog 8 rigsdaler for henrettelsen af Karen Snekkers 20. august 1670.
- ³² Ulf Haanes (1603-96), gårdejer i Tveit ved Kristiansand og lensmand i Randesund. Se ovenfor side 23. Han og Niels Pedersen er ikke i familie med hinanden, men har utvivlsomt kendt hinanden, og deres fælles efterkommer er Kirstine Elisabeth Cathrine von Koss (1766-1831).
- ³³ 1731-1811. 1747-1749 elev på den matematiske skole (militærskole) i Christiania, 1749 korporal, 1750 sergent ved 1. Vesterlenske Nationale Infanteri Regiment, 28-02-1753 fenrik ved Bamleske Kompagni, 12-12-1753 forflyttet til 2. Råbygdeldagske Kompagni (kompagnichef oberstløjtnant Christian von Koss), 21-07-1756 sekondløjtnant, 11-10-1758 premierløjtnant, 02-05-1759 forflyttet til 1. Mandalske Kompagni (kompagnichef oberst Friedrich von Koss), 14-10-1761 ved 3. Nedeneske Kompagni, 06-10-1761 kaptajn, 11-01-1764 forflyttet til 2. Mandalske Kompagni, 01-01-1766 forflyttet til 1. Trondhjemske Nasjonale Infanterie Regiments Beitstadske Kompagni, 01-07-1767 afsked med 72 rdl. årlig pension, 07-03-1770 kaptajn ved 1. Vesterlehnske Nasjonale Infanterie Regiment og chef for 1. Mandalske Komp, 27-01-1774 afsked efter ansøgning med 200 rdl. årlig pension.
- ³⁴ 1741-1774.
- ³⁵ 1761-1811.
- ³⁶ Kirstine Elisabeth Cathrine von Koss (1766-1831).
- ³⁷ Generalløjtnant Friedrich von Koss (1701-82), ugift.
- ³⁸ Heinrich Wilhelm Reichborn (1749-1809), se side 18.
- ³⁹ Anna Maria Andresen (1783-1842), gift med Claus Flüh (1799-1842), kantor og skoleholder i Friedrichstadt, Slesvig.
- ⁴⁰ Johanne Maria Reichborn (1796-1867), ugift.
- ⁴¹ Wilhelmine Charlotte Reichborn (1801-67), ugift.
- ⁴² Johann Gottlieb Hoffmann, født ca. 1766 i Sachsen, død efter 1832 i Tønder, var mestersvend hos Nicolai og Anna Maria Andresens far skræddermester Andreas Christian Andresen (1719-95) i Tønder og blev efter dennes død gift 1799 med enken Cilla Catharina Asmussen og videreførte skrædderforretningen.
- ⁴³ *Den Constitutionelle*, norsk avis udgivet i perioden 1836-47
- ⁴⁴ *Morgenbladet*, norsk avis udgivet siden 1819.
- ⁴⁵ Christian Wilhelm Andresen (1811-1886), højesteretsadvokat, ældste søn af Nicolai Andresen og Engel Johanne Christiane Reichborn og gift med Julie Charlotte Rustad (1840-1895).
- ⁴⁶ Samme som note 44.
- ⁴⁷ Købmand m.m. Nicolai Andresen (1781-1861).
- ⁴⁸ Skuespiller og teatermaler Peter Christian Frederik Wergmann (1802-1861).
- ⁴⁹ Grosserer og tobksfabrikant Johan Henrik Andresen (1815-1874), gift med Petra Juell (1829-1917).
- ⁵⁰ Stian Herlofsen Finne-Grønn (1869-1853), norsk jurist, arkivar, genealog og museumsdirektør, medgrundlægger og første formand for Norsk Slegtshistorisk Forening.
- ⁵¹ Major Guttorm Rustad (1791-1832, ridder af sværdordenen, under krigen 1808 mod Sverige kaptajn ved 2. Akershusiske Infanteribrigade), og Else Margrethe Bech (1801-26), som var datter af biskop Julius Bech, Christiania. Han blev gift 2. gang med Karen Emilie Maschman (1804-1893).
- ⁵² Nielsine Augusta Butenschøn (1818-1842), datter af general Peter Heinrich Butenschøn (1765-1824) og Andrea Blom (1781-1855).
- ⁵³ Cecilie Andresens egen note: Anders Sandøe Ørsted (1778-1860). Dansk rettslærd og politiker, ansett som sin tids førende moralfilosof, skte i sine juridiske skrifter å finne den rette balanse mellem rettsvitenskap, rettspraksis og lovgivning.
- ⁵⁴ Conrad Christian Eger (1814-1876), militærleke, deltog efter sigende som frivillig i 1. slesvigske krig 1848-50, men er ikke fundet i kartoteket over norske frivillige officerer og leker i krigen. Han var ved sin død korpseleke ved Telemarkske Korps og bosat i Arendal. Udgav "Medicinsk og Pharmaceutisk Kalender for Norge med en Oversigt over dets Medicinalinddeling" (Christiania 1850, 2. udgave 1857 og 3. udgave Arendal 1864).
- ⁵⁵ Embedsmand, der, under Bergmesteren, har at påse og sørge for Bergværkslovens overholdelse.
- ⁵⁶ Heinrich von Schlanbusch (1640-1705) var overberghauptmann og direktør for Kongsberg Sølvverk fra 1685 og Røros Kobberverk. 1685 ble han utnevnt til oberberghauptmann ved Oberbergamtet på Kongsberg, som administrerte alle bergverkene i Norge.
- ⁵⁷ Julie Andresen (f. 1870), datter af Engelhart Andresen (1826-1896) og dennes niece Else Cathrine Andresen (1842-1933), se side 52.
- ⁵⁸ Charles West Cope (1811-1890), engelsk maler, stiftede 1838 The Etching Club, der eksisterede til 1878.
- ⁵⁹ Johan Henrik Andresen (f. 29-11-1888, død 21-10-1953).

---

⁶⁰ Marie Andresen (f. 01-07-1855, død 02-03-1940). Gift med Heino von Heimburg (1849-1902).

⁶¹ Mahilde Andresen (f. 01-11-1856, død 1944). Gift med Fredrik Joh. Næser (1849-1901)

⁶² Carl Ferdinand Andresen, bror til Johan Henrik Andresen og sølvværksdirektør i Kongsberg, hvor de norske mønter blev slået.

⁶³ Charlotte Reichborn (1859-1936) var datter af Johan Henrik Reichborn (1792-1866) og hustru Charlotte vilhelmine Lunde (1811-1893). Hendes far var bror til Engel Johanne Christiane Reichborn (1790-1826), der var Petra Juells svigermor.

⁶⁴ Eva Klaveness (1900-1965), datter af Anton Frederik Klaveness (1874-1958) og hustru Therese Grøn (1875-1948).